

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AFYON-BOLVADİN VE ÇEVRESİ HALK İNANIŞLARI
VE UYGULAMALARI**

Münevver KARANFİL GÜLDEMİR

Danışman
Prof. Dr. Ali İhsan YİTİK

2008

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Afyon-Bolvadin Ve Çevresi Halk İnanışları Ve Uygulamaları**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../.....

Münevver KARANFİL GÜLDEMİR

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Münevver KARANFİL GÜLDEMİR
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Programı : Dinler Tarihi
Tez Konusu : Afyon- Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	O	OY BİRLİĞİ	O
DÜZELTİLMESİNE	O*	OY ÇOKLUĞU	O
REDDİNE	O**		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	Evet O
Tez mevcut hali ile basılabilir.	O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	O
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
AFYON-BOLVADİN VE ÇEVRESİ HALK İNANIŞLARI VE
UYGULAMALARI
Münevver KARANFİL GÜLDEMİR

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Dinler Tarihi Programı

İnsanlar, tarihin bütün devirlerinde mutlaka bir şeylere inanma ihtiyacı duymuşlardır. Bu nedenle insanlık tarihi boyunca din de insanla beraber var olmuştur. Din ile birlikteliğini sürdüren insanlar, kendi milli kültürlerinden getirdikleri bazı inanış, adet ve davranış biçimlerini dine yansıtmışlardır. Bu şekilde meydana gelen halk inançları, zamanla toplumsallaşmış, tüm toplumun ortak değerleri ve pratikleri haline dönüşmüştür. Bu sebeple halk inançları, toplumu tanımaya ve anlamaya hizmet ettiği için önemlidir. Bir toplumu, inançları olmaksızın değerlendirmek mutlaka bir eksikliğe sebep olacağı için, toplum bir bütün olarak ve her yönüyle araştırılmalıdır. Bu vesile ile “Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnançları ve Uygulamaları” adını taşıyan bu yüksek lisans tezinde, söz konusu yöre halkının inanç ve adetleri ile bunlara bağlı pratikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız bir giriş, dört bölüm, bir sonuç ve konuyla ilgili resimler ana başlıklarından oluşmaktadır.

Giriş bölümünde halk inançları kavramı hakkındaki tanımlar ve değerlendirmeler ile araştırmanın alanı ve sınırı, amacı ve önemi ve yöntemi gibi metodolojik bilgilere yer verilmiştir.

Birinci bölümde, halk inançlarının ortaya çıkışı ve başlıca özellikleri hakkında bilgi sunulmuştur.

İkinci bölümde, Bolvadin’in coğrafi konumu, sosyal yapısı, beşeri ve ekonomik durumu ile Bolvadin’in adının kaynağı ve tarihi hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Bolvadin ve çevresine ait halk inançları, günlük hayat, hayatın geçiş dönemleri, sağlık, tabiat ve gök cisimleri, hayvanlar ve ziyaret yerleri başlıkları altında ele alınarak, bunların uygulamalarına açıklık getirilmiştir.

Dördüncü bölümde ise, yöremizde yaygın olan ve insanların zihinlerinde yer eden efsaneler hakkında bilgi verilmiştir.

Sonuçta çalışmadan elde edilen bulgular kısa bir değerlendirmesi yapılmış, ardından kaynak kişiler, kaynakça ve konu ile ilgili resimler eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halk İnançları, Bolvadin Ve Çevresi, Kutsal, Ziyaret, Eren.

ABSTRACT
Master Thesis
FOLK BELIEFS AND PRACTICES AFYON-BOLVADIN AND
SURROUNDINGS
Münevver KARANFİL GÜLDEMİR

Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Philosophy and Religion Sciences
History of Religions Program

Human beings always need to believe in something during all periods of history, so religion acts in the stage of history with people for ages. Humans have been living with religion. These people add their national beliefs, traditions and behaviours to the religion. Folk beliefs become by this way and become a part of society. Folk beliefs have also been common values and practices of society. Folk beliefs are very important, because they help us to understand and know a society. Provided the fact that, an evaluation of a society cannot be completed without beliefs, every part of society must be searched as a whole. This thesis, ‘Folk Beliefs and Practices Afyon-Bolvadin and Surroundings’, aims to determine beliefs and traditions of this region people. Practices about these are also explained.

Our study consists of an introduction, four chapters and a conclusion and about illustrations related to the subject.

In the introduction chapter, descriptions and evaluations of folk beliefs are explained. It is informed about aims, importance and restraints of the research. This part also includes principles and methodological information of the study.

In the first chapter, it is given information about occurrence of folk beliefs and their features.

In the second chapter, it is informed about geographical location of Bolvadin. Social, humanities and economical conditions of Bolvadin is also

explained. Then the source of the name ‘ Bolvadin ’ and history of Bolvadin is told.

In the third chapter; Folk beliefs of Bolvadin and surroundings is explained in parts of daily life, important periods of life, health, nature and heavenly body, animals, visiting places. Then practises are explained.

In the fourth chapter, there are informations about common tales and impressed the mind of people.

In the conclusion chapter, an evaluation of the study is done. Then source people, bibliography and illustrations related the subject are added.

Key Words: Holy, Folk Beliefs, Bolvadin and Surroundings, Visiting, Saint.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	II
TUTANAK	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HALK İNANÇLARI

1.1. HALK İNANÇLARININ DOĞUŞU.....	13
1.1.1. Telkin Yoluyla Ortaya Çıkan İnançlar.....	13
1.1.2. Tebliğ Yoluyla Ortaya Çıkan İnançlar.....	14
1.1.3. Anonim Yoluyla Ortaya Çıkan İnançlar.....	14
1.2. HALK İNANÇLARININ ÖZELLİKLERİ.....	15
1.2.1. Millilik.....	15
1.2.2. Bağlayıcılık.....	15
1.2.3. Değişmezlik ve Süreklilik.....	16
1.2.4. Ortaklık.....	16
1.2.5. Meçhuliyet.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

BOLVADİN'İN COĞRAFİ DURUMU VE TARİHÇESİ

2.1. BOLVADİN'İN COĞRAFİ, BEŞERİ VE EKONOMİK DURUMU.....	18
2.2. BOLVADİN'İN TARİHÇESİ.....	19
2.2.1. Bolvadin'in Adı.....	19
2.2.2. Türk Hâkimiyetinden Önce Bolvadin.....	20
2.2.3. Türk Hâkimiyetinde Bolvadin.....	22
2.2.3.1 Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı Dönemi.....	22

2.2.3.2 Milli Mücadele Döneminde Bolvadin.....	26
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOLVADİN VE ÇEVRESİNİN HALK İNANÇLARI

3.1. GÜNLÜK HAYATLA İLGİLİ HALK İNANÇLARI.....	29
3.1.1. Kutsal Günler.....	29
3.1.1.1. Arefe Günü.....	31
3.1.1.2. Dini Bayramlar.....	32
3.1.1.3. Gâvur Küfürü (Köpürü)-Saya Yanması.....	33
3.1.1.4. Nevruz.....	33
3.1.1.5. Hıdırellez	35
3.1.1.6. Kurban.....	37
3.1.2. Melek, Cin-Peri ve Şeytan.....	38
3.1.3. Dikiş Dikmek.....	41
3.1.4. Sabun.....	42
3.1.5. Diş.....	42
3.1.6. Gece Vakti.....	42
3.1.7. Yolculuğa Gitmek.....	43
3.1.8. Göz Seçirmesi.....	43
3.1.9. Parmakları Kenetlemek.....	43
3.1.10. Yemin.....	43
3.1.11. Ev Eşyaları.....	44
3.1.12. Bir İşe Başlarken.....	45
3.1.13. Alaya Alma ve Taklit Etme.....	45
3.1.14. Ekmek ve Yiyecekler	46
3.1.15. Büyü.....	46
3.2. İNSAN HAYATININ GEÇİŞ DÖNEMLERİ İLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI.....	48
3.2.1. Doğum.....	48
3.2.1.1. Doğum Öncesi.....	48
3.2.1.1.a. Kısırlık.....	48

3.2.1.1.b. Aşerme.....	50
3.2.1.1.c. Cinsiyet Tayini Ve Doğum.....	51
3.2.1.2. Doğum Sonrası.....	52
3.2.1.2.a. Bebeğin Adının Konulması.....	52
3.2.1.2.b. Bebeğin Yıkanması, Tuzlanması ve Göbeği.....	53
3.2.1.2.c. Loğusalık Dönemi ve Kırklık Kadın.....	53
3.2.1.2.d. Diş Çıkarma Hadisesi.....	57
3.2.1.2.e. İp Kesme Hadisesi.....	57
3.2.1.2.f. Nazardan Koruma.....	57
3.2.1.2.g. Sünnet Töreni.....	59
3.2.2. Askerlik.....	60
3.2.3. Evlenme.....	62
3.2.3.1. Evlilik Yaşı Ve Dünürücü Olma.....	62
3.2.3.2. Söz Kesimi ve Nişan.....	63
3.2.3.3. Nikâh.....	63
3.2.3.4. Düğün.....	64
3.2.3.5. Gelin Yeni Evine Geline Yapılan Uygulamalar.....	64
3.2.4. Ölüm.....	66
3.2.4.1. Ölüm Öncesi.....	66
3.2.4.2. Ölüm Sonrası.....	67
3.2.4.3. Taziye Ve Cenazenin 7, 40 ve 52. Günleri.....	69
3.3. SAĞLIK İLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI.....	71
3.3.1. Çıban.....	71
3.3.2. İtirseği.....	71
3.3.3 Göğüs Şişmesi.....	71
3.3.4. Siğil.....	72
3.3.5. Dudak Uçuklaması.....	72
3.3.6. Bronşit.....	72
3.3.7. Çörek Otu.....	72
3.3.8. Felç.....	73
3.3.9. Kupa Çekme.....	73
3.3.10. Muska.....	74

3.3.11. Ocak İnancı ve El Verme.....	74
3.3.12. Nazar İnancı.....	77
3.3.12.1. Nazardan Korunma Yolları	77
3.3.12.1.a. Nazarlık Taşıma.....	78
3.3.12.1.b. Üzerlik Otu Tütsülemek.....	79
3.3.12.1.c. Kurşun Dökme.....	80
3.3.12.1.d. Maşallah Demek ve Okutmak.....	80
3.4. HAYVANLARLA İLGİLİ HALK İNANÇLARI.....	81
3.4.1. Köpek.....	81
3.4.2. Kedi.....	81
3.4.3. Karınca.....	82
3.4.4. Örümcek.....	83
3.4.5. Uğur Böceği.....	83
3.4.6. Yılan.....	83
3.4.7. Baykuş ve Karga.....	84
3.4.8. Leylek.....	84
3.5. GÖK CİSİMLERİ VE TABİAT OLAYLARI İLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI.....	85
3.5.1. Ateş İle İlgili İnançlar.....	85
3.5.2. Su İle İlgili İnançlar.....	86
3.5.2.1. Heybeli Kaplıcası.....	86
3.5.2.2. Sarılık Suyu.....	88
3.5.3. Ağaç İle İlgili İnançlar.....	88
3.5.3.1. İğde Ağacı.....	88
3.5.3.2. Öd Ağacı.....	89
3.5.4. Ay ve Güneş Tutulması ile İlgili İnançlar.....	89
3.5.5. Yıldız.....	89
3.5.6. Yağmur Yağdırma ve Yağmur Duası.....	90
3.5.7. Gökkuşağı.....	90
3.5.8. Nisan Yağmuru.....	91
3.5.9. Yıldırım ve Şimşek Çakması.....	91

3.6. ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI.....	91
3.6.1. Bolvadin'deki Yatırlar, Tarihi Yerler ve Ziyaret Yerleri.....	91
3.6.1.1. Yatırlar, Türbeler ve Tarihi Yapılar.....	93
3.6.1.1.a. Şeyh Seyyid Abdülkadir Geylani Sâni Türbesi.....	93
3.6.1.1.b. Sahabi Abdülvahhab Gazi Türbesi.....	94
3.6.1.1.c. Seyyid Ahmet Halil Paşa Türbesi (Halil Dede).....	95
3.6.1.1.d. Sultan Carullah Türbesi.....	96
3.6.1.1.e. Ahi Evran Mehmet Efendi Türbesi (Üstü Açık).....	98
3.6.1.1.f. Şeyh Melik Türbesi (Yeşil Melek)	99
3.6.1.1.g. Ali Sıtkı Efendi Türbesi.....	99
3.6.1.1.h. Postal Zade Şeyh Hacı İbrahim Efendi Türbesi...100	
3.6.1.1.i. Cafer Dede Türbesi.....	100
3.6.1.1.i. Sarı Baltalı Seyyid Osman Dede (Siğil Tekkesi)..100	
3.6.1.2. Ziyaret Yerleri ve Kutsal Mekânlar.....	101
3.6.1.2.a. Müslüman Ana Sütunu.....	101
3.6.1.2.b. Kızlar Evciği (Kırk Kızlar)	102
3.6.1.2.c. Damlalı Dede.....	103
3.6.1.2.d. Heybeli (Kızıl Kilise-Kızılkirse) Kaplıcası.....	103

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EFSANELER

4.1. ÜÇ KIZLAR KAYASI EFSANESİ.....	104
4.2. GARİP KADIN KAYASI EFSANESİ.....	105
4.3. GELİN ALAYI KAYALARI EFSANESİ.....	106
4.4. KIZLAR EVCİĞİ (KIRK KIZLAR) EFSANESİ.....	107
4.5. KIZIL KİLİSE EFSANESİ.....	107
SONUÇ.....	110
KAYNAK KİŞİLER.....	114
KAYNAKÇA.....	120
RESİMLER.....	123

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale.
Bkz.	: Bakınız.
C.	: Cilt.
D.	: Doğum.
T.D.K.	: Türk Dil Kurumu.
S.	: Sayı.
s.	: Sayfa.
vb.	: Ve benzeri.
vs.	: Ve sair.
vd.	: Ve diğer.
H.	: Hicri.
M.	: Miladi.
Ö.	: Ölüml.
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi.
Hız.	: Hazreti.
S.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Ve sellem.
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Halk inançları deyimi, kaynaklarda farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bununla beraber, bu tanımlar, halkı inançlarının halk arasında yaygın olan toplumsal kabuller, örf, âdet, gelenek-görenekler şeklinde devam eden bir takım uygulamalar olduğu ortak paydasında birleşmektedir.

Halk inançlarının kaynağını din ekseninde açıklayanlardan bazıları, halk inançlarını da kapsamak üzere “halk dini” terimini kullanmakta ve bu terimin daha çok evrensel dinler öncesi eski, ilkel ve milli dinlere ait inanç ve uygulamaları ifade ettiğini belirtmektedirler.¹ Ancak bunlara göre, halk arasında eski din ve kültürlerle ait inanç ve uygulamalarla, İslam dinine ait inanç ve uygulamalar bir arada ve sürekli bir etkileşim içinde bulunmaktadır. Bu sebeple bu kimseler, halk inançları için daha geniş ve terkibi bir anlamı ifade etmek üzere “popüler din” terimini kullanmanın daha isabetli olacağı görüşündedirler.² Bununla birlikte, kitabî/resmi dine ait sistemli inanç, uygulama ve semboller halk arasında sadeleştirilmiş ve şekli bir takım tezahürlere dönüşmüş olarak yer almaktadır. Bu anlamı ifade etmek üzere, Özkul Çobanoğlu da halk inançlarını, “eski dinlerden aktarılanlarla, resmi dinin inançlarının türlü nedenlerle geniş halk yığınları arasında çeşitlenerek aldığı yeni yorum ve inaniş” şeklinde tarif etmektedir.³ Buraya kadar görüldüğü gibi, halk inançları dinlerle çok yakından alakalıdır.

Halk inançlarını “çevre” faktörünü esas alarak açıklayanlara göre ise, halk sosyal bir varlıktır. Sosyal ve doğal çevre ile iç içedir. O çevrede yaşar. Doğal ve Sosyal çevre insanı etkiler, onun yaşamına yön verir, duygu ve düşüncelerini besler. İnsan da, bu etkilere duyarlı duruma gelir ve tepki gösterir. Bu etkileşim halkta türlü davranışlar, özelemler amaçlar ve beklentiler doğurur, birikimler yaratır. Zaman içinde beslenen bu birikimler, zorlama olmadan kurallaşır. İşte bu kendiliğinden kurallaşan birikimler, halk inançlarıdır.⁴

¹ Mustafa Arslan, **Türk Popüler Dindarlığı**, Dem Yayınları. İstanbul, 2004, s.53.

² Mustafa Arslan, a.g.e.s.53-57; Ali Kuşat, **Türk Toplumunda Nazar Olgusu ve Psikolojik Bir Yaklaşım**, Kayseri, 2004, s.26-27.

³ Özkul Çobanoğlu, **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s.12.

⁴ Muzaffer Uyan, İbrahim Yüksel. Nermin Avşar. **Anadolu’nun Kilidi Afyon**, Afyon Valiliği Yayınları, No.21, Afyon, 2004, s. 405.

Halk inançlarını gelenek, görenek, örf ve âdetlerin bir ürünü olarak kabul edenlere göre ise, halk bazı uygulamalarının olumlu sonuçlarını almış; zaman içerisinde bu uygulamalarının faydalı olduğuna inanmış ve böylece halk inançları ortaya çıkmıştır.

Halk inançlarının kaynağını sadece gelenek ve göreneklerinin bir ürünü veya sadece dinlerin algılanma düzeyinin bir sonucu veyahut da sadece sosyal ve doğal çevre ile insanın etkileşmesi sonucu olarak görmek, mutlaka eksik olacaktır. Halk inançları, hem gelenek ve göreneklerden, hem dinlerin algılanış düzeylerinden hem de doğal ve sosyal çevre ile insanın etkileşiminden kaynaklanır. Halk inançlarının ortaya çıkış sebeplerini -çok farklı unsurlardan oluşmakla birlikte- genel olarak gelenek ve görenekler, örf ve âdetler, din, doğal ve sosyal çevre şeklinde sıralamak mümkündür.

Halk inançları, görüldüğü üzere halkın yaşamıyla, tarihiyle, diniyle, çevresiyle yakından alakalıdır. Halk inançlarıyla halkı ve onu tamamlayan bu özelliklerini birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu inançlar, bir bütün halinde yaşama, doğa ve doğaüstü oluşumlarla, sosyal durumlarla yakından alakalıdır.

Bir toplumun inançları, örf ve âdetleri o toplumun kültürünü meydana getirir. Bunlar toplumun bedeni ve ruhi zenginlikleridir. Örf, âdet, gelenek ve görenekler halk inançlarını temelinde yer almaktadır. Halk genellikle saf dini anlayışının yanında bu tür halk arasına yerleşmiş inançları da kendi dininin bir tamamlayıcısı olarak görmekte ve bu inançlara sıkı bir şekilde bağlanmaktadır. Halk kitlesinin en belirgin niteliği, büyük bir dirençle alışılmış olan şeyleri koruması ve sürdürmesi, yeniliklere karşı mukavemet etmesidir. Bu tutum, toplumların devamlılığını sağlayan önemli unsurların başında gelmektedir. Zira toplumlar, varlıklarını ve kimliklerini kendilerini başka toplumlardan ayıran uygulamalar, inançlar ve gelenekleriyle koruyup sürdürürler. Bununla beraber, her toplumun zamana ve mekâna bağlı olarak farklı inanç, gelenek ve görenek, örf ve âdetlerle karşılaşması kaçınılmazdır. Böyle durumlara, toplumların uzun ömürlü olabilmeleri, kültürel dinamiklerini koruyabilmeleri, büyük ölçüde sahip oldukları inanç, gelenek, örf ve âdetleri değişim ve dönüşüme tabi tutarak, yeni durumlara adapta edebilmelerine bağlıdır. Toplumlar,

sahip olduğu özelliklerden kola kolay vazgeçememekte, karşılaştıkları yeni durumları kendi bünyelerine katarak benimsemektedirler.

Türk milletinin sahip olduğu kültürel zenginlik onun tarihi zenginliğinde yatmaktadır. Türk toplumu da, her toplum gibi tarih içerisinde farklı din ve kültürlerle, medeniyetlerle karşılaşmış, onlardan etkilenmiş ve onları etkilemiştir. Türkler din ve kültür tarihi açısından bir dönüm noktası olan İslamiyet’le tanışmaları sonucunda yıllardan beri sahip olduğu gelenek–görenek ve din anlayışlarını birden bire terk etmemişlerdir. Zamanla, İslamiyet’in getirdiği prensiplerle ve tevhit akidesiyle uyuşmayan davranış ve anlayışlarını bırakarak İslam dininin gerekleri doğrultusunda bir kültür ve yaşayış benimsemeye çalışmışlardır. Ancak, bu süre zarfında da, bütün âdet ve geleneklerinden sıyrılarak, Arap örf ve âdetinin içinde erimemişlerdir. Tam tersine, dinin reddetmediği bazı âdetleri de İslami kisveye sokarak yaşatmışlar ve bu değerlerini İslami kaynak ve unsurlarla uzlaştırmışlardır.⁵ Buradan şu sonucu çıkarabiliriz: Kitleler bir evrensel dini kabul etseler ya da göç vb. sebeplerle ülkelerini değiştirmiş de olsalar, eski “milli” dinlerindeki birçok inanç ve âdeti yüzyıllarca sonra bile devam ettirebilmektedirler.⁶

Her toplumun tarihi kültürü yanında dini inanç yönü de vardır. Toplumu iyi bir şekilde tanıyabilmek için onun dini inancının da bilinmesi gerekmektedir. Çünkü sosyal bir kurum olan din, toplumun motivasyon kaynağıdır. Halk arasında yaygın olan inançlar, genel olarak her toplum ve kültürün yaşamında yer etmiş çeşitli toplumsal ve çevresel olaylar sonucunda ortaya çıkmıştır. Yaşanmakta olan ve sürüp giden pratikler, toplumun bir belleğidir. Bunlar varlıklarını halk inançları olarak sürdürürler.⁷

Toplumsal hayatta meydana gelen önemli bir olayı zamanla unutulurken, o olayın zihinlerde bıraktığı izler, insanların hayatlarında yargılar ve pratikler halinde varlığını sürdürmektedir. Bu tür pratik ve yargılar da halk inançlarının doğmasına katkıda bulunmaktadır. Örneğin Yahudiliğin inanç ve uygulamalarına baktığımızda

⁵ Hikmet Tanyu, **Ankara ve Çevresinde Adak Ve Adak Yerleri**, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara, 1967, s.189–190.

⁶ Mustafa Arslan, a.g.e., s.299.

⁷ Ahmet Gökbel, **Anadolu Varsaklarında İnanç Ve Âdetler**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s.2–3.

bunların genellikle İsrail oğullarının tarihindeki önemli olaylarla bağlantılı inançlar ve pratikler olduğunu görürüz.⁸

Halk inançlarının ortaya çıkmasında etkin olan sebeplerden biride toplumların yaşadıkları önemli sevinç ve üzüntülerdir. Yalnızlık, çaresizlik, zorda kalmışlık, umut vb. insanlara özgü durumlar da, farkında olarak veya olmayarak bu inançları beslemiştir. İnsanların bu tür remel ruhi yönelişleri, doğru bilgilerle de desteklenmeyince hurafe/batıl inanç olarak adlandırılan uygulamalar halk arasında yaygın bir biçimde temayüz etmiştir.

Halk inançları, Anadolu halkının hayatına bir yön ve şekil vermiştir. Öyle ki insan hayatının her aşamasına dair halk inançları bulunmaktadır. Hayatın geçiş dönemleri olan doğum, evlenme, ölüm; teknolojik gelişmeler, iktisat, ticaret gibi gündelik hayatımızdaki her türlü etkinlik hakkında halk inançları bulunmaktadır. Bu inançların en önemli özelliği rasyonellikten uzak olmaları, düşünce ve mantık süzgecinden geçirilmeden, sorgulanmadan benimsenmeleri ve bu şekilde varlıklarını devam ettirmeleridir.

Halk inançların anlaşılabilmesi için inanç kavramı üzerinde durmak gerekir. İnanç kelimesi, bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, Tanrıya, bir dine inanma, itikat, birine duyulan güven, inanma duygusu; inanılan şey, görüş, öğreti anlamlarına gelmektedir.⁹ Farklı açılardan ele alırsak, psikolojik olarak inanç, dış dünyayı idrak etme sonucunda zihnimizde oluşan bir anlayış biçimidir. Diğer bir ifadeyle bir şeyin varlığının farkına varılması, dış dünya ile insan zihni arasında bir etkileşim sonucu ortaya çıkan yorumdur.¹⁰ Bu yorum, zan ya da bir hükme dayanarak benimsemeden ibarettir. Âdet gelenek-görenek olarak görülen bir takım tatbikat, folklorik uygulama ve pratikler de bir benimseme ve kabullenmedir. Dolayısıyla bunlar, inancın hayata yansıyan uygulamalarıdır.¹¹ Sosyolojik açıdan halk inançları, toplumsal kabullenme ve benimseme olarak değerlendirilir. Sosyolojik açıdan inanç ise, bütün değerlere ait

⁸ Ekrem Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Isparta, 2000, s.241.

⁹ **Türkçe Sözlük**, TDK, Ankara, 1998.

¹⁰ Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, 1997, s.151; Ali Çelik, **İslam'ın Kabul Ve Reddettiği Halk İnançları**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1995, s.17.

¹¹ Ali Çelik, a.g.e., s.19. ¹¹ Ekrem Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Isparta, 2000, s.241.

¹¹ **Türkçe Sözlük**, TDK, Ankara, 1998.

¹¹ Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, 1997, s.151; Ali Çelik, **İslam'ın Kabul Ve Reddettiği Halk İnançları**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1995, s.17.

¹¹ Ali Çelik, a.g.e., s.19.

olan görgü ve bilgi alanını açan bir kabullenme ve bağlanmadır. Bu inançlar, sosyal kurallar şeklinde kendini gösterir. Bu kurallara uymayan insanlar toplumsal baskı ya da dışlanma ile karşılaşır.¹²

Kur-an'ı Kerim'de inanç kelimesi iman kavramı ile açıklanmaktadır.¹³ İman ise beş duyu organıyla algılanamayan konuları kapsamaktadır. Kur-an'ı Kerim'de varlık âlemi ikiye ayrılmaktadır. “Âlem-i Gayb”, dünya gözüyle göremediğimiz ancak akıl ve vahiyle algılayabildiğimiz bir alanı ifade için; “Âlem-i şahade” ise beş duyu organıyla müşahade ettiğimiz bir alanı ifade etmek için kullanılmaktadır. Kur-an'ı Kerim'de “alem-i gayb” dan bahsedilirken iman kavramı kullanılmaktadır.¹⁴

Halk inançlarının ortaya çıkmasındaki en önemli rolü din üstlenmektedir. Din insan hayatının tamamını içine alan olgudur. Din ile onun mensuplar arasında dönüşümlü bir ilişki vardır. Sadece din toplumu değil, toplumda dini etkilemektedir. Bu sebeple, her dinde olduğu gibi, İslam dinin de farklı toplumlarda, özünde aynı kalmakla birlikte farklı uygulamaları söz konusudur. Her millet mensubu olduğu dine, kendi “milli kültürünün” damgasını vurarak, ona kendi rengini vermektedir. Din, getirdiği nizam ve kaidelerle insanların hayatını kuşatırken; geniş halk kitleleri de din bilginlerinin tespit ettikleri ideal şekil ve kuramlara kendi kavrayış ve eğilimlerine göre uygun şekil ve renk vermektedir.¹⁵ Ancak insanlar bazen, dinin özüne uymayan beşeri davranışlarını da dine ilave etmekte ve bu davranışlarını din ile meşrulaştırarak uygulamalarda bulunmaktadır. Bu uygulamalar, İslam dini ilk hiç bir alakası olmayan hatta ona tamamen bir tezat teşkil eden bir niteliğe bürünerek halk inançları şeklinde tezahür edebilmektedir.

Hâkim dinin mensupları bazen, dini asli realitesinden çıkartarak, bir takım hurafelerle dolu bir sistem haline getirebilmektedir.¹⁶ Aslında hurafe, gelişmiş ve geniş kabul görmüş ‘köklü’ dinlerin problemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira kurulan sisteme ve belirlenen esaslara aykırı inanç ve uygulamalar, bu tür dinler için

¹² Hilmi Ziya Ülken, **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1969, s.146.

¹³ Nisa 4/136.

¹⁴ Mü'minun 25/92; En'am 6/73; Tevbe 9/94.

¹⁵ Mustafa Arslan, a.g.e. s.350-359.

¹⁶ Hurafe; bilim ve mantık açısından temeli olmayan bazı telakki, düşünce ve uygulamaların din adına ileri sürülmesi veya benimsenmesidir. Bkz. Fikret Karaman, **Modern Hayat ve Hurafeler**, Diyanet Aylık Dergisi, Sayı 186, Ankara, 2006, s.15.

söz konusudur.¹⁷ Bunlar aşağıda geniş bir şekilde ele alınacağından daha açık olarak görülebilecek ve gerekli açıklamalar ile bilgilendirmede bulunulacaktır.

Her toplumun üzerinde yaşadığı bir “dış çevresi” ile örflerden, âdetlerden müteşekkil ve sosyal yapıda olan bir “iç çevresi” bulunmaktadır. Bunlar bir bütün halinde incelendiğinde halk inançlarının kaynağına genel anlamda ulaşmak mümkündür.¹⁸

1. Araştırmanın Alanı ve Sınırlılığı

Alan araştırması, insan topluluklarının kültürlerinin yaşadıkları coğrafi alan içinde bilimsel metotlara göre incelenmesidir. Bir alan araştırması olarak, çalışmanın konusunu, Bolvadin ve çevresi halk inanç ve uygulamaları ile bölgenin inanç ve kültür coğrafyasının tespit edilmesi oluşturmaktadır. Bu çalışmanın kapsamı Bolvadin ilçe merkezi ve ona bağlı köy ve kasabalar ile sınırlıdır.

Afyonkarahisar iline bağlı bir ilçe merkezi olana Bolvadin, 4 kasaba ve 12 köye sahiptir. Araştırma alanına giren köy ve kasabaları çoğu gezilmiş; ancak sonuç itibariyle yapılan değerlendirmede ortak inanışlara sahip olan, birbirinin benzeri kültürel yapıya sahip olduğunu tespit ettiğimiz yerleşim yerlerinden genele örnek olacağını düşündüğümüz köyler seçilerek araştırma yürütülmüştür.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Toplumlar için inanç, örf, adetleri ile bunların uygulanış biçimleri o milletin milli benliğini oluşturur. Geçmiş ile gelecek arasında köprü kültürle kurulur. Uygarlık savaşlarının yapıldığı, küreselleşme selinin her şeyi silip süpürdüğü günümüzde kültürel değerlerimizi korumak mecburiyetindeyiz.

Dünü bugüne bağlayan, günümüzün değerlendirilmesinde ve geleceğe ışık tutulmasında devamlı ve kalıcı etkisi olan kültürümüzün her bölümü eşsiz kıymetlerle doludur. Bu ülkenin insanları olarak, içinde yaşadığımız çevreyi araştırıp incelemek, gizli kalmış yönlerini ortaya çıkarmak halk dini inanç ve uygulamalarını tespit ederek yeni kuşaklara ulaşmasını sağlamak bu toplumun bireyleri için bir görevdir.

¹⁷ Halil Altuntaş, **Hurafelerin Dayanılmaz Cazibesi**, Diyanet Aylık Dergisi, Sayı 186, Ankara, 2006, s.12.

¹⁸ Ali Çelik, a.g.e s.19.

Gelişmiş ülkeler toplumlarını oluşturan sosyal dokular (din, dil, tarih, örf, âdetler...) konularında ciddi bilimsel çalışmalar yapmış ve halen de yapmaktadırlar. Neticede ise, bu ülkeler iç ve dış stratejilerini siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik, eğitim, din vs. gibi konularda bilimsel veriler ışığında değerlendirecek vizyon ve misyonlarını geliştirmişler ve hem kendileri hem de mensubu oldukları ortak kültür gurupları için uzun soluklu faydalar sağlamışlardır. Gelişmiş ülkelerin yakaladığı bu normları Türkiye adına Türk bilim adamlarının yakalaması, Türk Kültür Tarihi ve Türk Dünyası'nın sosyo-kültürel birikimlerini zenginleştirme adına kaçınılmaz, milli bir görevdir.

Bu bağlamda yapmış olduğumuz alan çalışması, Türk din tarihinin bilimsel çalışmalarına veri oluşturmak, bizi biz yapan, bizi diğer kültürlerden ayıran kültür değerlerimizi yeni nesillere aktarmak ve dolayısıyla çağdaş uygarlık düzeyini bu alanda da yakalamak amacını taşımaktadır.

Toplumumuzda, günümüzde yaşayan halk inançlarına dayalı olan mensekler, geçmiş ile günümüz arasındaki kültürel bağı sürdürmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmanın amacı Türk kültürünün bir parçası olan Bolvadin ve çevresinde yaşanmış ve yaşanmakta olan halk inançlarını bilimsel metotlarla ve objektif bir şekilde tespit etmek ve ileride bu konuda yapılacak bilimsel çalışmalara öncülük yapmaktır. Ayrıca kutsalın değişken morfolojisini ve kutsalın kendisine çeşitli ritüellerle başvuranlar için bolluk ve şifa kaynağı olduğunu ortaya çıkarmaya çalışmaktır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma konusunun seçiminden sonra ön çalışmalara, halk inanış ve adetleri ile ilgili kaynak eserlerin okunmasıyla başladım. Bu kaynaklarda halk inanışlarının farklı şekillerde tanımlandığını müşahede ettim. Bu nedenle giriş kısmında halk inançları hakkında geniş açıklamalara yer verdim. Yapılan çalışmalarda araştırma yaptığım alan hakkında çok az bilginin olması işimi bir kat daha zorlaştırmıştır. Yaşar Kalafat'ın İslamiyet ve Türk Halk İnançları adlı çalışması, halk inançları hakkında bilgi vermekle birlikte, genel bir değerlendirme olarak karşımıza çıkmaktadır. Ali Çelik'in İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları adlı eseri, hadis alanında olduğundan Dinler Tarihi çalışmasından farklılık göstermektedir.

İsmet Zeki Eyüboğlu'nun Bütün Yönleriyle Anadolu İnançları adlı çalışmasında, Anadolu'nun geneline ait bilgiler verilmektedir. Özkul Çobanoğlu'nun Halk Bilimi ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş eserinden, yöntem, takip edilecek sistem ve araştırma teknikleri hususunda yararlanılmakla birlikte, eser daha çok folklor ve onun tarihi üzerinde durmaktadır. Yine aynı yazarın, Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları adlı eserinde halk inançlarının özelliklerinden ziyade Memoratlar hakkında geniş bilgilere yer verildiği görülmektedir. Mustafa Arslan'ın Türk Popüler Dindarlığı adlı çalışmasında ise, halk dindarlığına yeni bir bakış açısı getirilerek, bilimsel verilere göre halk inançlarının -Çorum örneği- tahlili yapılmakta, halk inançları hakkında doyurucu bilgiler verilmektedir.

Yöreye ait halk inançları hakkında bir çalışma bulunmamaktadır. Yakup Kavas'ın Düünden Bugüne Bolvadin adlı çalışması, halk inançlarından ziyade Bolvadin'in folklorik özelliklerinden bahsetmektedir. Yöre ile ilgili kaynaklar, Bolvadin'li Tarihçi-Araştırmacı-Yazar Muharrem Bayar'ın şahsi kütüphanesinden temin edilmiş; ilçenin tarihi ve kültürü hakkında en geniş bilgiler ilçemiz yazarının eser ve makalelerinden elde edilmiştir.

Yöredeki ziyaret fenomenleri, geçiş dönemleri ve diğer alanlardaki bilgiler gözlem, görüşme, katılım ve mülakat yöntemleri aracılığıyla tespit edilmiştir. Araştırma yaptığım yörede doğmuş olmam ve yine orada ikamet etmiş olmam nedeniyle, doğum, evlenme, ölüm gibi geçiş menseklerini yakından müşahade etme imkânım olmuştur. Doğum ve evlilikle ilgili halk inanış ve âdetlerini tespit etmede kılavuz ve kaynak kişi olarak faydalandığımız kadınlardan söz konusu âdet ve inanışlarla ilgili ayrıntılı bilgi almak zor olmamıştır. Bilakis bir bayan olarak bu dönemlerle ilgili inanışları kendim de tecrübe etmiş olmakla beraber daha farklı, daha geniş ve objektif bilgi elde etmek düşüncesiyle katılım yöntemi kullanılarak bayanlarla samimi ilişkiler kurulmuştur.

Elde ettiğimiz bilgiler bazen not defterine bazen de daha sonra çözümlemek üzere teyp aracılığıyla kasetlere kaydedilmiştir. Ziyaret yerlerine ait bilgiler, mümkün olduğunca fotoğraflarla desteklenmiştir. Kutsal mekânlar hakkında bizzat yerinde görerek bilgi edinilmiş ve fotoğrafı çekilmiştir. Elbette bu, hakkında bilgi verilenlerin her birinin bir fotoğrafı vardır şeklinde anlaşılmamalıdır. Söz konusu inanç ve uygulamalarla ilgili bilgileri toplamak için o mekâna gidilmesi kaçınılmaz

bir durumdur. Ancak, bunun da zaman ve ulaşım açısından sıkıntı verdiği bir gerçektir. Bazen ulaşım sıkıntısı, bazen zaman sıkıntısı, bazen de Bolvadin dışında görevli olmam nedeniyle izin sıkıntısı ile baş edilmek zorunda kalınmıştır. Ayrıca, söz konusu halk inanç ve uygulamaları hakkında geniş bilgi verebilmek, insanlarla tek tek görüşmemizi ya da bizzat gözlem yapmamızı gerektirmiştir. Tüm bu sıkıntılar üst üste olunca takdir edilir ki, araştırmalar zor olacak ve zaman alacaktır.

Sonuç itibariyle, ele almış olduğumuz konuyla ilgili veriler, bilimsel yöntemlerle derlenmiş, deskriptif metoduyla yazıya geçirilmiş, dinler tarihi açısından değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

HALK İNANÇLARI

Bugün üzerinde yaşamakta olduğumuz Anadolu yarımadası tarih boyunca pek çok medeniyetin beşiği olmuş, onları bağrında büyötmüştür. Bunun sonucunda başka bölgelerimizde olduğu gibi Bolvadin ve çevresinde de değişik tarihi devirlerde farklı milletler yaşamış, birçok kültür ve medeniyet var olmuştur. Bu kültür ve medeniyetlerin örf-âdet, gelenek-görenek, inanç ve uygulamalarının kalıntıları ise gelmiş geçmiş toplumların hafızaları vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Buradan, halk inançlarının farklılık arz etmesinde yaşanan coğrafyanın, etkileşimde bulunulan kültür, inanç ve milletlerin etkisinin küçömsenemeyecek kadar belirleyici olduğu ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak halk inançlarının oluşmasında etkili olan faktörler, bilişsel, psikolojik ve sosyolojik olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmaktadır.¹⁹ Bu faktörler halk inançlarının toplumda yaygınlaşma sebeplerini açıklamakla birlikte bu inanç ve davranışların toplumumuzdaki işlevleri hakkında da fikir vermektedir.

Bilişsel alan, ortak duyu ve ritüellerin oluşmasında etkin olan kavramları ve sembolleri içermektedir. Bu kavramlardan birisi “alışkanlık belleği”dir. Alışkanlık belleği üzerinde, hiç durulup düşünölmeden yapılan davranış olup, içinde büyütölüp yetiştirildiğimiz davranış geleneğini izlemektir. Bu tür davranışlarda bilinçli hareket etme ya da düşünme söz konusu olmayıp, toplumsal alışkanlık söz konusudur. Bilişsel alan içinde yer alan önemli bir diğer unsur da, sembolik düşünce tarzıdır. Sembolik düşünce toplumsal olup, ortak heyecanları, bilgi ve duyguları yansıtmaktadır. Örneğin; mevlid, aşure v.b. kutlamaların sembolik değerleri vardır. Dolayısıyla halk inançlarının ortaya çıkmasında dini semboller önemli bir faktördür. Halk inançları açısından diğer önemli bir kavramda ortak duyu bilgisidir. Ortak duyu bilgisi, hayatımızdaki gündelik işlerimizi yürötmek için faydalandığımız zengin ancak dağınık, sistematik olmayan ve söze dökölemeyen bilgidir.²⁰ Halk inançları ortak duyu bilgisiyle üretilip geliştirilmektedir.

Halk inançlarının oluşmasında etkili olan ikinci alan psikolojik faktörlerdir. Kitlelerin en önemli özelliği onların duygusal olmaları, coşku, heyecan ve

¹⁹ Mustafa Arslan, a.g.e. s. 111–113.

²⁰ Mustafa Arslan, a.g.e. s. 115.

duygusallığa daha meyilli olmalarıdır. Halk tabakasının gönlünü saran şey kitabî/normatif esaslardan ziyade duygusallık olmuştur. Örneğin; mevlid, türbe ziyareti vb. gibi halk arasında yaygın olan bir çok inanç, ritüel, halkın duygu ve gönül dünyasına hitap ettiği için varlığını devam ettirmektedir.

Halk inançlarının, hurafelerin ortaya çıkmasına sebebiyet veren bir diğer etken de insanlardaki menfaat eğilimi olmaktadır. Çünkü halk tabakası dinden, bir takım ihtiyaçlarını giderecek, sıkıntılarından kendisini kurtaracak yardımlar beklemektedir. Bu durumda, mutluluk ve refah isteğine paralel olarak hastalıklardan, kaza ve belalardan kurtulmak, şifa aramak, çeşitli istek ve arzuların gerçekleşmesini ummak halk inançlarının hedef ve sebepleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla halk inançlarında bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik bir takım inanç ve uygulamalar mevcuttur. Bu uygulamalardan en yaygın olanı türbe ziyaretlerinde bulunmaktır. İnsanlar hastalık, ölüm, keder, kaza korkusu ve diğer bilinmeyen felaketler karşısında bu “kaygı”larını yenmek için din alimlerinin, şehitlerin, şeyhlerin türbelerini ziyaret ederek onlardan yardım beklemekte; buralara adaklar adamakta; kutsal metinleri bu amaçları için okumakta veya okutmakta; bunları vücutlarına yada bulundukları mekanlara asmaktadırlar. Görüldüğü üzere, insanları bu tür arayışlara sevk eden sebeplerin başında çaresizlik, zorda kalmışlık, korku, yalnızlık, umut gibi insanın temel ruhi yönelimleri gelmektedir.²¹ İnsanların bu rûhi yönelişlerine, din ve onun kaynakları hakkında “bilgisizlik ve bilinçsizlik” de eklenince, hurafelere kapı aralanmaktadır. Kaynaklara inerek gerçek dini bilgilere ulaşamayanlar, söz konusu ihtiyaçlarını hurafelerle gidermektedirler.

Toplumumuzda hurafelerin yaygın hale gelmesini sağlayan unsurlardan biri de uğur veya uğursuzluk inancıdır. Kendini boşlukta hissedenden kimse, kaza, kader, çalışma, tedbir alma ve tevekkül konusunda yeterli bilgiye sahip değilse bir arayış içine girmektedir. Bu kimseler, geleceğe dair çıkış yolu bulmak için uğurun, tehlikelerden sakınmak için de uğursuzluğun belirleyici olduğuna inanmaktadır.²²

²¹ Halil Altuntaş, a.g.m. s. 13.

²² Yunus Akkaya, **Türbe Ziyaretlerinde Hurafeler**, Diyanet Aylık Dergisi, Haziran 2006, Sayı 186, s.18; Fikret Karaman, a.g.e., s.15.

Psikolojik faktörler içerisinde son olarak, kitlelerin psikolojik ihtiyaçlarından ve karakteristik özelliklerinden birisi olan sevk edilme ihtiyacı ve arzusu ile buna bağlı olarak önder ve rehber ihtiyacı yer almaktadır. Kitlelerde kendi dışlarında güçlü bir iradeye şartsız boyun eğme ve ona körü körüne itaat etme eğilimleri vardır. Halk katındaki zor yaşam koşulları ve toplumdaki sosyal kötülükler ve adaletsizlikler insanlarda bir “kurtarıcı” beklentisi ve arayışı doğurmuştur. Bu durum dini kitlelerde mehdi inancı olarak tezahür etmektedir. Böylece insanlardaki sevk edilme ve bir önder/ kurtarıcı ihtiyacı halk inançlarının oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

Halk inançlarının oluşmasında etkili olan son alan sosyolojik faktörlerdir. Bir takım olumsuzluklardan, acı ve ıstıraplardan, kaygılardan kurtulma amacı taşıyan halk inanç ve uygulamalarına sosyal olumsuzluklar ve kötülükler de zemin hazırlayabilmektedir.

Halk kitlelerinin en belirgin nitelikleri arasında örf, âdet ve geleneklere bağlı olmak vardır. Halk büyük bir dirençle alışılmış olan şeyleri korumakta, sürdürmekte, yeniliklere karşı mukavemet etmektedir. Hatta bu kitleler göç vb nedenlerle ülkelerini değiştirseler ve yahut yeni bir evrensel dini kabul etmiş de olsalar, eski “milli” dinlerindeki birçok inanç ve âdeti yüzyıllarca sonra bile devam ettirebilmektedirler.²³ Örneğin Türklerin Orta Asya’daki mevcut âdetlerinin, bir takım Şamanist inanç ve uygulamalarının günümüze kadar geldiği ve hâlâ ülkemizde yaşadığı bir çok araştırmacı tarafından tespit edilmiştir.²⁴ Burada toplumsal sürekliliği sağlayan şey, toplumun düşündüğü ya da yaptığı şeylerin, toplumsal bellek biçiminde varlığını devam ettirmesi olmaktadır.

Halk arasında yaygın olan inanç ve uygulamalar, bir takım bireysel ve toplumsal ihtiyaçlara dayalı olarak ta ortaya çıkabilmektedir. Bu inançlar toplumun bazı ihtiyaçlarını karşılamakta ve bir takım fonksiyonlar icra etmektedirler. Halk kitlelerinin sahip olduğu bir takım inanç ve uygulamalar toplumun dünya görüşünü oluşturarak, onlara hayata yönelik bir bakış açısı kazandırma ya da toplumsal bütünlüğü sağlama gibi bir takım sosyal fonksiyonlar içermektedir. Örneğin onlar, bazı toplu ritüel ve merasimler aracılığıyla toplumsal dayanışmayı sağlama, yine bir

²³ Mustafa Arslan, a.g.e. s. 299.

²⁴ Harun Güngör, **Türk Bodun Bilimi Araştırmaları**, 1997, İstanbul, s. 55; Hikmet Tanyu, a.g.e, s.189.

takım sıkıntı ve buhran anlarında (ölüm vb.) sığınma gibi bir takım fonksiyonlar icra etmektedirler.

Son olarak sosyolojik faktörler içerisinde sosyal/sınıfsal konumun halk inançlarının oluşumuna etkisi yer almaktadır. Burada en önemli nokta, farklı sosyal tabaka ya da sınıfların farklı kültürel durumlara sahip olmasıdır. Toplumsal farklılaşma ve tabakalaşma ise dinin anlaşılmasında ve yorumlanmasında önemli bir etkiye sahiptir. Buna göre dini bağlamdaki statü farklılaşmasında alt tabakada olma, halk inanç ve uygulamalarının oluşumunda etkili olmakta ve bunların ortaya çıkmasının toplumsal sebepleri arasında yer almaktadır.²⁵

1.1. HALK İNANÇLARININ DOĞUŞU

Halk inançlarının ortaya çıkışı, tarihi sürece, sosyolojik olaylara ve değişik inançlara dayandırılmaktadır. Halk inançlarının oluşumunun üç önemli sebebi olduğu kabul edilmektedir. Bunlar;

1.1.1. Telkin Yolu ile Ortaya Çıkan İnançlar

Telkin yolu ile ortaya çıkan inançların, felsefi düşünce ve ideolojiler yoluyla halka empoze edilen ve halkın da bazı nedenlerden dolayı benimsemek zorunda kaldığı inançlar olduğu söylenebilir. Bu inançlar, felsefi düşünce ve ideolojilerin savunucularının maddi, manevi, sosyal ve siyasal nüfuzlarının etkisi ve zoruyla halka benimsetilmiştir. Bu türden halk inançlarının doğuşunda toplumsal coğrafyanın, etnik ve sosyal yapının ve fiziksel çevrenin etkisinden daha ziyade telkin edilen düşünce ve ideolojilerin belirleyiciliği hâkimdir. Bu inançlar, zamanın geçmesiyle telkin vasıtaları unutulsa da varlığını sürdürebilir.²⁶

Telkin sonucunda ortaya çıkan inançlar, farkında olunmaksızın kendini hissettirir. Bunlar giyim-kuşamda, yeme içmede, sosyal ilişkilerde, toplumsal yapılanma ve kurallarda vb. çok farklı alanlarda kendini gösterir. Örneğin geçmişte, Osmanlı Padişahı II. Mahmut memurların fes giymeleri emrini çıkarttığında, bu emir halk tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Fakat zamanla fesi benimseyen aynı halk tabakası, Cumhuriyet döneminde Atatürk tarafından çıkartılan şapka

²⁵ Mustafa Arslan, a.g.e. s. 123–128.

²⁶ Ali Çelik, a.g.e. s. 20.

kanununa da karşı çıkmış, bir zamanlar tepki gösterdiği fesi, şapkaya karşı savunmuştur.

Toplum olarak giyim tarzımızı, batılı medeniyetlerin etkilediği kuşkusuzdur. Kravat ve takım elbisenin resmi bir kıyafet olması, batı medeniyetinin empoze ettiği bir durumdur. Kravatlı ve takım elbiseli şahısların da toplumumuzda saygı gördüğü bir gerçektir. Çalışma alanımız olan Bolvadin ve çevresine ait bir örnek verecek olursak, yöresel bir kıyafet olarak hanımların giydiği şalvar ve üzerine örttüğü atkı (veya çar) bundan 20–30 yıl önce daha yaygın bir şekilde giyilirken -hatta etekle dışarı çıkılması kınanan bir durum iken- bugün sadece 50 yaş ve üzeri hanımların giydiği bir kıyafet haline gelmiştir. Günümüz genç kuşağı pantolon, etek, pardösü gibi “modern” kabul edilen kıyafetleri tercih etmektedir. Tüm bu durumlarda halka empoze edilen fikir ve anlayışların etkili olduğu düşünülebilir.

1.1.2. Tebliğ Yoluyla Ortaya Çıkan İnançlar

İlahi dinlerin inançları bu şekilde ortaya çıkmıştır. *“Yüce yaratıcının gönderdiği elçiler kendilerine bildirilen öğretileri halka açıklar ve halkta kendilerine anlatılanları kendi anlayış, kavrayış ve kültür kimliğine göre algılar, benimser. Bu inançlar, halkın benimsemesi, onu hayat nizamı olarak kabul etmesi sebebiyle halk inançları kategorisinde değerlendirilir.”*²⁷ İlâhi dinlerin peygamberleri tarafından halka tebliğ edilen ve halktan bunlara inanmaları istenen inançlar vardır. Halk kitlesi inandıkları ilahi dinin bu esaslarını özümser ve dini, kendi algılayış düzeyine göre hayatının ayrılmaz bir parçası haline getirir. Zamanla halkın kendine mal ettiği inançlar, ilahi kaynaklı olması itibariyle değil, halkın bu ilahi inançları benimseyiş tarzı itibariyle halk inançları içerisinde değerlendirilirler. Aksi halde, ilahi kaynaklı olan bir nizamın halk inançları olarak değerlendirilmesi düşünülmüş olur ki, bu da yanlış anlaşılmalara yol açabilir.

1.1.3. Anonim Yoluyla Ortaya Çıkan İnançlar

Anonim olarak doğan inançlarda asıl olan meçhuliyettir. Bunları kimin, nerede, ne zaman ve hangi sebeple ortaya çıkardığı bilinmez. Ancak, bu tür inançlar

²⁷ Yaşar Kalafat, **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Ankara, 1996, s. 2.

topluma mal olduğu için anonim olarak kabul görür. Bu inançların benimsenerek yaygınlaşmasında, toplumların yaşadıkları fiziki ve sosyal çevrenin büyük bir etkisi vardır. Bu inançlara, zaman içerisinde yenilerinin eklenebileceği gibi daha önce ortaya çıkmış olan bazı inançlar da yerini başka inançlara bırakabilir.

Halk inançları, gündelik yaşamdan ticari hayata, sanattan edebiyata, hayatın tüm ünitelerine yayılmıştır. İnsan hayatının her safhasında fark edilmese de var olagelmektedir.²⁸

1.2. HALK İNANÇLARININ ÖZELLİKLERİ

Halk inançları şartlara göre farklılık arz etse de kendine münhasır bazı özellikleri bulunmaktadır. Hangi millete ve coğrafyaya ait olursa olsun bu temel özellikler geçerlidir. Bunları aşağıdaki gibi maddeler halinde göstermek mümkündür.

1.2.1. Millilik

Her topluluk birlik şuuruna ve mensubiyet hissine sahiptir. Toplumların oluşmasının temelinde de ortak bir geçmişin olduğu inkâr edilemez. Bu nedenle her toplum, kendi bireylerinin aralarında paylaştığı bazı temel değerlere sahiptir ve bireyler bu değerlere katılırlar. Ayrıca, her toplum taklit tebliğ ve eğitim yoluyla kendi kültürel değerlerine, örf ve âdetlerine, yanlış ve doğrularına uygun değerleri benimseyip bunlara göre davranan bireyler yetiştirir. Bir milletin toplumsal, kültürel, siyasal varlığı ve devamı da bu değerleri benimseyen şahıslara bağlıdır. Bu durumda halkın benimsemiş olduğu inançlar “millilik” vasfı kazanır. Türk toplumunda, askerlik yapmanın kutsal bir görev sayılması buna örnek olarak verilebilir. Askerlik başka milletlerde de yapılan bir görev olmakla birlikte, farklılık arz edebilmektedir. Bazı toplumlarda askerlik para karşılığı veya kamuda çalışma şeklinde yapılan bir durumdur.

1.2.2. Bağlayıcılık

Hukuk kurallarının yaptırım gücü gibi kesin olmasa da halk inançlarının bağlayıcılık vasfı vardır. Bu esnek bir bağlayıcılıktır. Herhangi bir yaptırım-ceza-

²⁸ Ali Çelik, a.g.e. s. 21–22.

yoktur. Halk inançlarının bağlayıcılığı kendiliğinden oluşan manevi -sosyal- bir bağlayıcılık olup, takibi yine toplumun kendisi tarafından yapılır. Bu özellik zamandan zamana, toplumdan topluma değişiklik arz eder. İnançların zayıflayarak ortadan kalkması sonucunda bağlayıcılığı da kaybolacaktır. Zina, hırsızlık gibi ahlakî olmayan fiilleri işlediğine kanaat getirilen kimseler, toplum tarafından dışlanır. Bu, toplumun bir yaptırımıdır. Bazı yerlerde evden kaçarak kocaya varan kız, çok ağır bir şekilde cezalandırılır. Cezalandırmayan aileler toplumdan manevi baskı görür, soyutlanır. Halk inançlarının bağlayıcılığından ötürü, aile istemese de kaçan kızıyla dargın kalmak zorunda veya haberlerde rastlandığı üzere töre uğruna, toplumsal baskı sebebiyle kızını öldürmek durumundadır. Ancak bu, bölge ve zamana göre farklılık gösterebilir.

1.2.3. Değişmezlik ve Süreklilik

Halk inançları tarihin derinliklerinden, kutsal kabul edilen değerlerden ve tecrübelerden kaynaklanması sebebiyle, bunların kısa zamanda ve zorla ortadan kaldırılması mümkün olmamaktadır. Burada kastedilen değişmezlik özelliği hiçbir zaman değişmez anlamında anlaşılmamalıdır. Mutlaka zaman içerisinde değişim ve dönüşüme uğrayacaktır. Ancak, bu sürecin oldukça uzun olduğu bilinmelidir. Bu inançlar, kapalı toplumlarda daha kalıcı olma ve insan hayatını sıkı bir şekilde yönlendirme özelliğine sahiptir. Dışa açık toplumlarda ise, daha esnek ve dolayısıyla da değişim-dönüşüme daha açıktırlar. Ancak bu değişim yukarıda da belirtildiği üzere kısa zamanda oluverecek bir değişim değildir. İnsanlar ve toplumlar kabullendikleri inançları kolay kolay terk etmemektedirler. Ancak değişen ve gelişen şartlar karşısında yeni inançlar oluşabilmektedir.²⁹

1.2.4. Ortaklık

Ortaklık, halk inançlarının varlığını devam ettirmesini sağlayan önemli bir özelliktir. Aynı coğrafyada yaşayan insanlar belli inanç ve kabulleri paylaşırlar. Bu inanç ve kabuller karşısında, aynı duygu, düşünce ve tutuma sahiptirler. İşte bu durum, inancın devamını sağlamaktadır. Ortaklık özelliği kalmayan inançlar ise unutulmaya yüz tutar. Örneğin ülkemizin her bölgesinde nazardan korunmak

²⁹ Ali Çelik, a.g.e., s. 22–25

maksadıyla küçük çocukların omuzlarına, binaların giriş kapılarına ve arabalara mavi boncuk (nazar boncuğu) takmak oldukça yaygındır.

1.2.5. Meçhuliyet

Halk inançları, ilk kez ortaya çıktıkları zaman kaynağı ve gerekçesi elbet bilinen birer gerçektirler. Ancak, uzun zaman sonra, bu inançların özellikleri gereği yazılı olmamaları nedeniyle sebepler unutulmuş, tebliğ ve telkin ile benimsenen inançların gerekçeleri hafızalardan silinmiştir. Daha önce geçtiği gibi, halk inançlarının meçhul olması onun ayırt edici önemli özelliklerinden biridir. Herhangi bir inancı tatbik eden bir kişiye, bu yaptığını niçin yapıyorsun? Bunun kaynağı nedir? gibi sorular yöneltildiğinde “Niçin” ine söyleyecek bir şeyler bulduğu halde, kaynağı hakkında söylediği tek şey: “atalarımızdan, büyüklerimizden böyle gördük, onlar böyle durumlarda bunları yapardı, bizde onlardan gördüğümüz gibi yapıyoruz” olacaktır.³⁰ Görüldüğü gibi, halk inançlarına sahip kimseler, bunun nedenini ve niçinini bilmemekte bunu öğrenmeye gerekte duymamaktadırlar. Önemli olan, toplumda o inancın kabul görüyor olmasıdır.

³⁰ Dudu Koyuncu, D. 1936, İlkokul Mezunlu, Selçuklu Mahallesi, Bolvadin (05.02.2007’de yapılan mülâkat)

İKİNCİ BÖLÜM

BOLVADİN'İN COĞRAFİ DURUMU VE TARİHÇESİ

2.1. BOLVADİN'İN COĞRAFİ, BEŞERİ VE EKONOMİK DURUMU

Bolvadin, Ege bölgesinin iç batı bölümünde yer alır. Konya-İstanbul karayolunun üzerindedir. Afyon-Konya karayolundan 10 km içeridedir. İl merkezine 60 km, Emirdağ ilçesine 30 km dir. Doğusunda Sultan Dağ ilçesi, batısında Afyon, güneyinde Çay ilçesi, kuzeyinde ise Emirdağ ilçesi yer alır. Güney doğusunda, Bolvadin'e uzaklığı 7 km olan, 125 km² yüzölçümüne sahip olan Eber Gölü ve Afyon merkez topraklarından doğup, Bolvadin'in güneyinden geçerek bu göle dökülen Akarçay vardır. Afyon ilinin en büyük ve nüfus bakımından en yoğun ilçesidir. Nüfusu 55.000, yüzölçümü 1108 km² dir. Ortalama yüksekliği 1016m dir.³¹ Bolvadin'in bugün 4 kasaba ve 12 köyü vardır. Bunlar Büyükkarabağ, Dişli, Kemerkaya, Özbekun Kasabaları ile Derekarabağ, Dipevler, Güney, Hamidiye, Karayokuş, Kurucucaova, Kutlu, Nusratlı, Ortakarabağ, Taşağıl, Taşlıdere, Yörükkaracaören köyleridir.³²

Bolvadin, geniş ve düz bir ova üzerindedir. Ova, yer yer çayırırlarla kaplıdır. Burada ağaç unsuru olarak meşe, ardıç ve çam vardır. Su kenarlarına söğüt ve kavak ağaçları yetişir. Bolvadin ovasının en alçak kısmı olan Eber Gölü yer yer sazlık ve kamışlıklarla kaplıdır.³³ Bu kamış ve sazlıklar, hasır, yastık ve kâğıt üretim ham maddesi olarak değerlendirilmektedir.³⁴

Bolvadin'in iklimi ise, yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve yağışlıdır. İlçemizde tarım ileri bir durumdadır. Bolvadin ovasında meyve sebze yetiştirmenin yanı sıra en çok, buğday, arpa, baklagiller ve endüstri bitkilerinden haşhaş ile şeker pancarı ekilmektedir. Tarımdan sonra –son yıllarda azalma olsa da- hayvancılık gelir. Beslenen hayvanlar arasında koyun başta gelir. Mandıracılık yaygındır. Afyon'un ünlü kaymağı ile tereyağı da Bolvadin'den çıkar.³⁵

³¹ Muharrem Bayar, **Kadim Kent Bolvadin**, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 13; **Anadolu'nun En Eski Şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi**, C.I, Doğu Matbaa, Ankara, 1996, s.1; **Afyon 2001 Yılı**, Afyon Valiliği Yayınları, No.16, Ankara, s.231.

³² Muharrem Bayar, **Kadim Kent Bolvadin**, s. 23.

³³ Yakup Kavas, **Dünden Bugüne Bolvadin**, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 1984, s. 19.

³⁴ Muharrem Bayar, **Bolvadin'in Tarihi C.I**, s. 12.

³⁵ **Yeni Hayat Ansiklopedisi**, C.II, Doğan kardeş Yayınları, İstanbul, 1982, s. 724.

Sanayi bakımından da ileri olan ilçemizde, dünyanın en büyük Alkaloit ürünleri fabrikası, emaye, yem, teneke ambalaj, un, metal-çivi fabrikaları; kereste, tuğla, hasır, et mamulleri, süt-kaymak sanayi, et entegre tesisleri ile sayıları oldukça fazla olan modern tavuk çiftlikleri bulunmaktadır. Yumurtacılıkta ileri derecede gelişmiştir.³⁶

Turizm açısından da Konya-Afyon yolu üzerinde, Bolvadin'e 35 km olan Heybeli Termal Kaplıcası bulunmaktadır. İç turizme hizmet edebilecek kapasitede olan kaplıcanın romatizmal hastalıklar, sindirim sistemi hastalıkları ve metabolizma hastalıklarına faydalı olduğu rapor edilmiştir.

Bolvadin son yıllarda hayli gelişmiştir. Düzgün caddeleri, modern evleri, resmi binalarıyla yepyeni bir Bolvadin doğmuştur. Günümüzde 50 mahalle vardır. Bu mahallelerde 50 cami ve mescit, 80 çeşme, 75 su kuyusu bulunmakla birlikte çeşme ve kuyuların bir kısmının suları kesilmiş, yapıları kalmıştır.³⁷ İlçemizde 1 yüksekokul, 15 orta öğretim okulu (lise), 40 ilköğretim okulu, 1 kütüphane ve 1 müze bulunmaktadır.

2.2. BOLVADİN'İN TARİHÇESİ

2.2.1. Bolvadin'in Adı

Bolvadin isminin nereden geldiği hakkında, kaynaklarda benzer açıklamalar yer almaktadır. Bolvadin, Bizans Döneminde "POLYBOTUM" ismi ile anılmıştır.³⁸ Polybotum kelimesi "bol ot şehri" manasına gelmektedir. Polybotum kimi kaynaklarda "POLİĞOLTOS" veya "BOLYBOTUS"³⁹ kimi kaynaklarda "PALAİBOTÜS"⁴⁰ şeklinde geçmektedir.

Polybotum şehri eskiden geniş otlaklara sahip olduğu için, Romalılar burada haralar kurarak, ordunun ihtiyacı olan atları yetiştirmişlerdir. Böylece, Roma Döneminde hızla gelişen Polybotos, M.S. 133 yılında Roma Kralı Hadrianus'un ziyareti ile imar edilmeye başlamıştır. Bu ziyaretin anısına, şehirde üç çeşit para

³⁶ Muharrem Bayar, **Bolvadin'in Tarihi C.I** s. 47–51.

³⁷ Muharrem Bayar, **Kadim Kent Bolvadin**, s. 20.

³⁸ **İslam Ansiklopedisi**, c.2, MEB, İstanbul, 1961, s. 710; **Meydan Larousse**, c. 2, İstanbul, 1960–1981, s. 478; **Yeni Hayat Ansiklopedisi**, c.2, s. 724.

³⁹ Yakup Kavas, a.g.e., s. 27.

⁴⁰ Süleyman Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, c.1, İzmir, 1971, s. 393.

basılmıştır. Ayrıca imparator Hadrian kendi adına heykel de dikmiştir.⁴¹ Paraların bir yüzünde şehrin korucusu Zeus Alsanos, diğer yüzünde Kral Hadrianus'un portresi vardır.⁴²

Kaynaklarda Fransız şarkiyatçı Huart Clément'in "Mevleviler Beldesi Konya" isimli eserinde memleketimizden BOLAVADİN şeklinde bahsettiği de geçmektedir.⁴³

2.2.2. Türk Hâkimiyetinden Önce Bolvadin

Bolvadin, Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biridir. Bolvadin hakkındaki bilgiler, ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Mevcut vesikalara göre on bin yıllık geçmişi vardır. Bolvadin Ovası Arkaik Devir Öncesinde bir iç denizdir. Kazılan her yerden, bu iç denizin kalıntısı olan deniz hayvanlarının kabukları çıkmaktadır. Dördüncü jeolojik zamanda meydana gelen depremler sonucu Anadolu yarımadası yükselince, bu iç deniz kurumuştur. Eber ve Akşehir Gölleri bu iç denizin kalıntısıdır.⁴⁴

Bolvadin ve civarına iskân on bin sene önce başlamıştır. Çevrede bulunan antik malzemeler bunu kanıtlamaktadır. M.Ö. 295 yılında meydana gelen deprem sonunda, yer kabuğunun kırılması ile sıcak sular fışkırmış, Heybeli Kaplıcası bu devirde meydana gelmiştir. M.S. 222 ve 235 yıllarındaki depremde Polybotum yıkılır, tüm ova sıcak sularla kaplanır. Bu sıcak sular uzun yıllar kullanılır ve hamamlar yapılır. Bu nedenle antik devirde termal tesislerin sıralandığı bu vadiye Phrygia Salutaris (şifalı Frigya) denilmiştir.⁴⁵

Antik kral yolu ve tarihi ipek yolu buradan geçmiştir. Bolvadin, asırlar boyunca doğuyu-batıya bağlayan en önemli yolların tek geçiş noktası olmuştur. Bu yolların üzerindeki Akarçay üstüne farklı zamanlarda muhtelif köprüler yapılmıştır. Bu köprülerden Kırkgöz köprüsü Anadolu'nun en eski ve en uzun taş

⁴¹ Bu paralar ve heykellerden birisi 1907 yılında Durayeri'nde bulunarak Bursa Müzesine konulmuştur. Bkz. Süleyman Gönçer, a.g.e. c.1, s. 177; Yakup Kavas, a.g.e. s. 27-28.

⁴² Muharrem Bayar, **Kadim Kent Bolvadin**, s. 15.

⁴³ Yakup Kavas, a.g.e., s.28.

⁴⁴ Muharrem Bayar, **Kadim Kent Bolvadin**, s. 13.

⁴⁵ Muharrem Bayar, **Kadim Kent Bolvadin**, s. 14-15.

köprülerindendir. Kırk göz köprüsü ile ilgili en eski kayıtlar M.Ö 1344 tarihli olup, Ankara Anadolu Medeniyetleri müzesindedir.⁴⁶

Bolvadin, Anadolu'daki bütün tarihi devrileri yaşamıştır. Arkaik devirde bir site şehri olan Bolvadin, Afyon bölgesindeki 56 yerleşim biriminden birisidir.⁴⁷ Frigya döneminde önemli bir yerleşim merkezi olduğu, Bolvadin Müzesinde sergilenen eserlerle sabittir. Bu devirde, Anadolu'nun en önemli yerleşim bölgelerinden olan Frigya Vadisi Kütahya /Afyon sınırı ve Eskişehir /Han ilçesinden başlar, Akşehir'e kadar uzanır. Bu vadideki şehirler antik devirde çeşitli savaşlar sonrası yakılıp, yıkılmış, bu nedenle de "Parereos Phrygya" (Yanık Frigya) isimi ile anılmıştır. Bolvadin, yanık Frigya vadisinde kurulmuş en önemli şehirlerden birisi olmuştur.⁴⁸

Bolvadin'de sırasıyla, Hititler (Etiler), Frigler, Lidler, Persler hâkim olmuş, Helenistik devrin ardından Roma hâkimiyeti başlamıştır. Roma döneminde Polybotum işlek yollar üzerinde olduğu için çok gelişmiştir. Kral Hadrianus'un gayretleriyle çevresini etkileyen kültür şehri olmuştur; birçok imar görmüştür. Bolvadin, Roma imparatorluğun ikiye ayrıldığı tarihten (395) 1078 yılına kadar Bizans hâkimiyetinde kalmıştır. Bu tarihten sonra birkaç defa Bizans ve Türkler arasında el değiştirse de 1107 tarihinde I. Kılıçarslan zamanında kesin olarak Türklerin eline geçmiştir.

Bizans döneminde Bolvadin çok gelişmiştir. M. Bayar, *Bolvadin'in Tarihi* isimli kitabında bu dönem hakkında şu bilgileri aktarmaktadır: "*Bizans çağıının tarihçisi Anna Comnena "Alexia" isimli eserinde Bolvadin'i genişçe anlatır. Bu eserde Kudüs'e giden Bizans hacılarının uğrak yeri ve doğuya yapılan seferlerde önemli durak yerlerinden birisi olduğunu yazar. Çevrenin ticari ve kültürel merkezi olduğunu İznik ve Efes konsüllerine temsilci gönderdiğini yazar.*"⁴⁹ Bizans kralları doğu seferlerinde Bolvadin'i askeri bir merkez olarak kullanmışlardır. Şehre saraylar, büyük binalar yapılmıştır. Ayrıca Polybotum şehri surlarla çevriliyken Bizans döneminde büyük bir depremle yıkılmıştır. Alexi Comneus, şimdiki Hisar Mahallesinin olduğu yere kale yaptırarak burayı askeri bir üst haline getirmiştir.

⁴⁶ Muharrem Bayar, **Bolvadin Tarihi**, C.I, Ankara, 1996, s. 76.

⁴⁷ Süleyman Gönçer, a.g.e. c.1, s. 34.

⁴⁸ Muharrem Bayar, **Bolvadin Tarihi**, C.I, s. 67.

⁴⁹ Muharrem Bayar, **Bolvadin Tarihi**, c.1, s. 99; **Kadim Kent Bolvadin**, s. 16.

Halkın büyük bir kısmını Sivrihisar ve Seyitgazi'ye nakletmiştir. Bolvadin Bizans ve Türkler arasında bir sınır şehri olmuş, sık sık Türk ve Arap akınlarına uğramış, önemini kaybetmiştir.

Emevi döneminde, 717 ve 732 yıllarında Bolvadin kuşatılır. Kuşatmada, efsanevi bir hayatı olan menkıbeleri dilden dile günümüze ulaşan Seyyit Battal Gazi ve Abdülvahap Gazi de bulunurlar. Abdülvahap Gazi, 130 yaşlarında şehit düşer. Mezarı Bolvadin'dedir. Battal gazi ise Bizans'a meydan okumuş, Afyon kalesini almış, daha sonraki savaşlarda Bizans'a esir düşerek ölmüştür. Hakkında birçok menkıbe vardır.⁵⁰ Polybotos'u Malazgirt Zaferi'nden sonra, 1107 tarihinde Emir Menkülek fethetmiştir. İsmi Bolvadin olarak değiştirilmiştir. Zaman içinde Türkler ile Bizans arasında el değiştirmiştir. 1116 tarihinde Bolvadin Ovasında yapılan Bolvadin Savaşı ve sonunda yapılan Bolvadin Anlaşması ile bu bölge kesin olarak Türklerin eline geçmiştir. Bolvadin savaşı ve Bolvadin Anlaşması, iç batı Anadolu'nun kesin Türkleşmesinin bir dönüm noktasıdır.⁵¹

2.2.3 Türk Hâkimiyetinde Bolvadin

2.2.3.1 Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı Dönemi

Türk tarihinin bir dönüm noktası olan Malazgirt Zaferi'nden sonra Türkler Anadolu'ya tamamen hâkim olmuşlardır. Bu zaferi takiben Anadolu'ya göç başlamış, Anadolu Selçukluları zamanında daha da hızlanmış, yerleşim daha da çoğalmıştır. Kültür, sosyal yaşam ve teşkilatçılık açısından Anadolu'daki yerli halktan üstün durumda olan Oğuz Türkleri onları hâkimiyetleri altına almışlardır.

Anadolu'ya gelen Türkmen-Yörük ismiyle anılan Oğuz Boylarının büyük bir kısmı Orta Asya'daki yaşantısını Anadolu'da da sürdürmüştür. Yazın yaylaya çıkmış, kışın ovaya inmiştir. Güneye, kuzeye, doğuya ve batıya yayılan Türkmenlerin Anadolu'ya gelip burasını da medeni bir ülke haline getirdikleri tarihi bir gerçektir. Maddi ve manevi değerlerini de beraberinde getiren Türkler, Anadolu'ya kendi mühürlerini vurarak burasını yepyeni bir vatan haline getirmişlerdir. Anadolu'daki höyükler bunu belgelemektedir. Örneğin Bolvadin ve

⁵⁰ Muharrem Bayar, **Bolvadin Tarihi**, s. 100.

⁵¹ Muharrem Bayar, **Bolvadin Tarihi**, c.1, s. 108.

civarında Kızıl Kilise Höyüğü, Oğuz Öreni Höyüğü⁵² ve Karamık Karacaören Höyüğü⁵³ bunlardan yalnızca bir kaçıdır.

Bolvadin Türklerin eline geçtikten sonra şu aşiretler gelip yerleşmiştir: Yazır, Avşar, Yassı Karkın, Çebni.⁵⁴ Bolvadin, 1107 yılında Emir Menkülek tarafından fethedildiğinde kalede oturan yoktu. Yukarıda geçen aşiretler gelip, şimdi ki Bolvadin'in ilk sakinleri olmuşlardır. Bolvadin merkezinde Yazır ve Karkın aşiretleri etkindir. Daha sonra Sarıkeçili, Honamlı, Karakeçili ve Tekeli Yörükleri gelmişlerdir. Civarında ise Morca Ali Türkmenleri (Kemer kaya), Karainbeyli Türkmenleri (Çay), Karabağ Türkmenleri (Büyük Karabağ, Orta Karabağ, Dere Karabağ), Tabanlı Türkmenleri (Kurucuova Köyü), Selçuklu Yörükleri (Dışlı Kasabası), Avşar Yörükleri (Özburun Kasabası), Karakeçili Yörükleri (Yörük Karacaören ve civarı) yerleşmiştir.⁵⁵ Bugünkü Bolvadin ve civarındaki halkın kökleri bu aşiretlere dayanır. Bu aşiret ve cemaat isimlerinde görüldüğü gibi Bolvadin halkının menşesinde Türkoğuz, Türkmen ve Yörüğün dışında herhangi bir millet cemaat ve bunların dönmeleri yoktur.

Selçuklular, Bizans'ın toprağa bağlı, toprak esiri şeklinde idare ettiği yerli halka, köylülere toprak vermiş; göçebe ve yerlilerin iskânını sağlamış; toprağı devletin mülkiyeti haline getirmiştir. Böylece işlenen topraklardan verim artmış, sosyal hayatta refah seviyesi yükselmiş ve yeni sosyal nizamlar kurulmuştur. İşte bu tedbir ve düzenler Anadolu'nun hızlı ve köklü bir şekilde Türkleşmesi sağlamıştır. Bu sistem Selçuklulardan Osmanlılara geçmiştir.

Bolvadin Selçuklular zamanında, “Karahisar-ı Devlet” (sancak) ismiyle anılan Afyon'a bağlı on kadılıktan (kaza) birisi olup yeniden imar edilmiştir. Bu devirde 11 nahiyesi (Han, Bayat, Muslucalı, Göçmen Akviranı, Nevahid-i Barçınlı, İshaklı, Çay, Karamık, Şuhut, Karaadilli, Çölebat), 326 köyü, 11 mahallesi vardır. Büyük bir ticaret merkezidir.⁵⁶

Bu dönemde şehirleri yıkan köyleri yok eden haçlı seferleri Anadolu'yu harabeye çevirmiş; iskân olan aşiretlerin büyük bir kısmı dağılmıştır. Bolvadin ve

⁵² Süleyman Gönçer, a.g.e, s. 33.

⁵³ **Afyon 1973 İl Yıllığı**, s. 78.

⁵⁴ Faruk Sümer, **Oğuzlar**, Ankara, 1972, s.430–445

⁵⁵ Muharrem Bayar, **Bolvadin Tarihi, C.I**, s. 114–133.

⁵⁶ Muharrem Bayar, **Kadim Kent Bolvadin**, s.16.

civarındaki kazalar da ıssızlaşmıştır. Türkler burayı aldıklarında, fetihlere katılan Türkmen ve Yörük boylarını buraya iskân etmişlerdir. Selçuklu kayıtlarında Bolvadin ve civarında Hristiyan halka pek rastlanmaz.⁵⁷ Bu yeni iskân edilen bölgelerde halka toprak verilerek sürekli iskânları sağlanmış, yeni köyler kurulmuştur.

Selçuklular Anadolu'yu baştanbaşa tarihi eserlerle süsleyerek ona Türk damgasını vurmuşlardır. Bolvadin de, camiler, mescitler, hanlar, hamamlar, mektepler, medreseler, köprülerle süslenmiştir. Bu eserden yalnızca Alaca Camisi (1271) günümüze kadar gelebilmiştir.⁵⁸ Bu devrin önemli olaylarından biri de cimri olayı (Şeyhzade Siyavuş'un İsyanı) Kemerkaya Kasabası yakınlarında 1278 yılında Yedikapı mevkinde olmuştur. Bu olay sonucu köylerin bir kısmı dağılır.⁵⁹

Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra, Moğol hâkimiyetini tanımayan Türkmen beyleri bir takım beylikler kurmuşlardır. Bolvadin, beylikler döneminde önce Eşrefoğullarının sonra Sahipataoğullarının onlardan da Germiyanogullarının eline geçmiştir. Karamanoğulları Bolvadin'de hüküm sürmemişler fakat Osmanlı-Karaman savaşları sırasında istila ederek tahribatlar yapmışlardır. Bu devirde, Bolvadin'e Eşrefoğlu Külliyesi (cami, medrese, hamam, hangah, misafirhane ve Mevlevi tekkesinden oluşan) ve Erkmenhisarı Cami yapılır. Bu eserden günümüze Eşrefoğlu Camisi'nin kitabesi ve Erkmenhisarı Camisi'nin minaresi (Kırık Minare) gelebilmiştir.⁶⁰ Eşrefoğlu Camisi'nin kitabesi bugün, Çarşı Camisinin giriş kapısının sağ tarafındadır.

Bolvadin, Sultan I.Murat zamanında (1362) Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1402–1413 yıllarındaki Fetret Dönemi'nde Timur tarafından Karamanlılara verilmiştir. Çelebi Mehmet bu dönemi bitirerek tahta geçmesiyle 1414 yılında Karaman toprakları üzerine sefer düzenlediği esnada Bolvadin'i tekrar Osmanlı topraklarına katmıştır.⁶¹

Bizans Dönemi'nde İstanbul'u doğuya bağlayan yolların en önemlisi Bolvadin'den geçmekteydi. Bu yol Roma ve Bizans'ın en işlek hac, ticaret ve sefer

⁵⁷ Muharrem Bayar, **Bolvadin Tarihi, C.I**, s. 138.

⁵⁸ Muharrem Bayar, **Bolvadin'de Selçuklu Devri Eserleri**, 5.Selçuklu Sempozyumu, Antalya 1998

⁵⁹ Yakup Kavas, a.g.e., s.30.

⁶⁰ Muharrem Bayar, **Bolvadin Tarihi, C.I**, s. 140.

⁶¹ Muharrem Bayar, **Bolvadin Tarihi, C.I**, s. 145.

yolu olmuştur. Hemen hemen bütün askeri seferler buradan yapılmış, bu nedenle imparatorların pek çoğu Bolvadin'i ve Kırkgöz Köprüsü'nü görmüştür.

Osmanlılar tarafından onarılan derbent teşkilatları kurulan Bolvadin yolu İstanbul'un fethinden sonra, eski canlılığını kazanmıştır. Osmanlı padişahları bu yoldan doğu seferine geçmişler, her geçişlerinde Bolvadin'e yadigâr olacak eserler bırakmışlardır. Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılan idari düzenlemede Bolvadin Anadolu Eyaletinin önemli kazalarından birisi olmuştur. Eyaletin merkezi Kütahya vilayetidir. 1839 tarihinde yapılan yeni düzenleme ile vilayet merkezi Hüdavendigâr ismi ile teşkilatlanan Bursa olmuştur. Hüdavendigâr vilayetinin Bursa, Karesi (Balıkesir), Ertuğrul (Bilecik), Germiyan (Kütahya), Karahisar-ı Sahip Afyon isminde beş sancağı vardı. Hüdavendigâr vilayetine bağlı olan Karahisar-ı Sahip sancağı 1840 yılında iki muhasıllığa ayrılır:

1-Karahisar-ı Sahip Muhasıllığı: Afyon merkez, Çal, Baklan, Çivril, Geyikler (Dinar), Sandıklı, Sincanlı, Şaphane ve Şeyhlü Kazaları.

2-Bolvadin Muhasıllığı: Bolvadin, Çay, İshaklı, Şuhut, Çölabad, Navahid-i Barçınlı, Karamık, Musluca (Emirdağı), Bayat, Han kazaları.⁶² Bolvadin Muhasıllığına bağlı olan bu birimler zamanla idari yapıların yeniden düzenlenmesiyle farklı şekillerde teşkilatlandırılmışlardır. Cumhuriyetin kurulmasıyla da hemen hemen her biri ilçe konumuna getirilmiştir.

Büyük bir kültür merkezi olan Bolvadin'de ticari hayat ve sanat çok gelişmiştir. 1831 yılında yapılan nüfus sayımındaki istatistiklere göre 150 çeşit meslek gurubu vardır. Ziraat Bankası 22. şubelerini 1873 yılında Bolvadin'de açmıştır. Bunu takiben Osmanlı Bankası ve Akşehir Bankası da şube açmışlardır. Daha sonra Bolvadinliler 1 Haziran 1914 yılında, Osmanlı döneminin ilk özel bankalarından olan "Bolvadin İktisadi Osmanî Bankası"nı kurmuşlardır.

Kültür hayatını temsil eden medreselere, tekkelere, ahilik kuruluşlarına Selçuklular zamanında rastlanılır. Bu teşkilatlar Osmanlılar zamanında geliştirilmiştir. Bolvadin; Nakşibendî, Kadri, Rufai, Şazeli tarikatlarının merkezi olmuştur. Arşivlerdeki vesikalara göre 14 tekke vardır. 1924 yılında medreselerin kaldırıldığı tarihte, 28 tane medrese bulunuyordu. 1839'dan sonra medreselerin yanı

⁶² Muharrem Bayar, **Kadim Kent Bolvadin**, s.165–166.

sıra kurulan okullardan Bolvadin’de 7 ibtidaiyye (İlkokul), 1 rüştiye (ortaokul), 63 tane sübyan (mahalle) mektebi bulunuyordu.

2.2.3.2. Milli Mücadele Döneminde Bolvadin

Bu dönemde Anadolu’nun batısı düşman işgalinin ilk önce başladığı ve en çok görüldüğü bölge olmuştur. Bu işgalci güçlerin başında 1917 yılında Batı Anadolu’nun kendisine verilmesini isteyerek itilaf devletlerinin yanında savaşa katılan Yunanistan da yer almaktadır. Savaşın itilaf devletlerinin lehine sonuçlanmasının neticesinde başta İngilizlerin desteği ile Yunanlılar 15 Mayıs 1919’da İzmir’e asker çıkardılar. Her bölgemizde olduğu gibi Anadolu halkının direnişini temsil eden Kuva-yı Milliye Teşkilatı Bolvadin’de de oluşturulmuştur. Bu teşkilatın başında Bolvadin müftüsü Yörük Hacı Ali Efendi vardır ve Kurtuluş Savaşı’nın sonuna kadar teşkilatın reisliğini yapmıştır. Bolvadin Kuva-yı Milliye Teşkilatı, İzmir’in işgali üzerine, Bolvadin halkı adına protesto telgrafı çeker. Bu telgrafta “Savaşın sonuna kadar Bolvadin halkı malca ve bedence her türlü fedakârlığa katlanmaya amadedir” denilmiştir.⁶³ Bundan sonra 23 Nisan 1920’de TBMM açılışına, Bolvadin Kuva-yı Milliyecilerinden bir ekip de katılmıştır. 10 Ağustos 1920’de TBMM önünde yapılan törene de katılan Bolvadin Kuva-yı Milliye üyeleri siyah zemin üzerine beyaz simle yazılmış sancak ile gösteri yaparak, halkı kıyama teşvik etmişlerdir. Bayrağın üzerindeki yazıyı Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi yazmıştır. Bayrağın üzerindeki yazı: “Müslümanlar beklediğiniz kıyamet bu günlerdedir, birleşelim kurtuluruz 20 Temmuz 1920”⁶⁴

Anadolu’yu istilaya başlayan Yunanlılar, 27 Mart 1921 günü Afyon’u da işgal etmiştir. 14 Nisan 1921’de üç höyükler mevkisine kadar ilerlemiştir. Bir süvari birliği ile Bolvadin-Büyükkarabağ yolunu kontrol altına alan Yunanlılar, başka bir birlikte de Bolvadin-Çay yolu arasındaki demiryolu istasyonunu kontrol altına alarak Bolvadin sınırına gelmiştir. 26 Temmuz 1921 günü Yunan uçakları Bolvadin’i bombalar ve halkı savaştan uzak tutmaya; Mustafa Kemal ile arkadaşlarına destek vermemeye yönelik bildiriler dağıtır. Bu saldırılarda şehit düşenler olur.⁶⁵ Bolvadin sınırında çok fazla kalmayan Yunanlıların buradan çekilmesi üzerine Türk ordusuna

⁶³ Muharrem Bayar, **Kadim Kent Bolvadin**, s. 26-27

⁶⁴ Muharrem Bayar, **Kadim Kent Bolvadin**, s.28.

⁶⁵ Muharrem Bayar, **Kadim Kent Bolvadin**, s. 29.

bağlı kuvvetler, Bolvadin'e gelir. Afyon'daki Yunan işgali devam etmektedir. Yunan birlikleri 19 Ağustos 1921'de Bolvadin sınırına ikinci kez gelir ve üç höyükler mevkiğine karargâhını kurar. Bunu haber alan Bolvadin Kuva-yı Milliye üyeleri şehrin ileri gelenlerini toplayarak o zamanın söz sahibi zenginlerinden Hacı Mehmet Ata Efendi başkanlığında bir heyeti düşman karargâhına göndermeye karar verir. Gayeleri düşmanı şehre girmemesi konusunda ikna etmektir. Zira eli silah tutan gençler, Balkan, I.Dünya savaşı gibi cephelerde yok olmuşlar; şehirde kadınlar, çocuklar ve yaşlılar kalmıştır. O zamanlar Meclis-i Umum Azası olan Hacı Mehmet Ata Başkanlığında, Davavekili Mehmet Rasim, Belediye Başkanı Enver Efendi, Numune Mektebi muallimi Gedilli Ziya Bey, Hasipzade Hasip Hoca'dan kurulan heyet üç höyüklerdeki düşman karargâhına giderler. Her türlü maddi ihtiyaçlarını karşılamak kaydıyla düşmanın şehri işgal etmeyeceği sözünü alırlar. Böylece Bolvadin fiilen işgal edilmemiştir. Sakarya savaşında bozguna uğrayan düşmanlar 23/24 Eylül gecesi Bolvadin'i terk ederler. Terk ederken de Bolvadin Halkının 1894 yılında yaptırdığı devrin en güzel ve en teşkilatlı -beş binadan oluşan-Askeri kışlasını ve postaneyi yakmışlardır.⁶⁶ Postane müdürü İsmail Hakkı Soyer'in telgraf makinelerini kurtarmasıyla düşmanın çekildiğini ilgili makamlara bildirilir. Büyükkarabağ'da mevzilenen tugay komutanı Kurmay Yarbay Mümtaz Bey, Bolvadin'e gelir. Bolvadin'e girdiği caddeye daha sonra "Zafer Caddesi" adı verilmiştir.

Bolvadin kurtuluş savaşında stratejik durumuyla önemli bir merkez olmuştur. Ali İhsan Sabis Paşa komutasında I. Ordu ve Yakup Sevki Paşa komutasında II. Ordu Bolvadin'de kurulmuş, Bolvadin Türk ordusu için önemli bir askeri karargâh olmuştur.⁶⁷ Cepheleri denetleyen Gazi Mustafa Kemal ilk önce 9 Aralık 1921'de, ikincisi 21 Şubat 1922 ve 12 Mart 1922'de olmak üzere üç kez Bolvadin'e gelmiş ve Kılıçoğlu İbrahim Ağa Konağında kalmıştır. Halk tarafından coşkuyla karşılanan Mustafa Kemal halka bu kutsal davayı anlatan konuşma yapmış ve ordu komutanlarıyla taarruz planını istişare etmiştir.⁶⁸ Bu konuda Muharrem Bayar'ın

⁶⁶ Günümüze kadar gelebilen kışlanın tek binası, bugüne kadar kaderine terkedilmiş bir harabeydi. Bolvadin Belediyesi burasını restore ederek Bolvadin müzesini buraya taşımıştır.

⁶⁷ Yakup Kavas, a.g.e, s.37

⁶⁸ Mustafa Kemal'in halka yaptığı konuşması, ordu komutanlarıyla yaptığı görüşmeler ve sohbetler ayrıntılı bir şekilde, vesikalarla Muharrem Bayar'ın Bolvadin Tarihi, c.1, s.270-282'de aktarılmaktadır.

Kadim Kent Bolvadin isimli kitabında řu anı aktarılmaktadır: “*Bolvadin’de karargâh merkezi olan II. Ordu komutanı Yakup şevki Paşanın karargâh subaylarından Kurmay Albay Sadık Atakan anılarında bu olayı şöyle anlatır: “1922 yılının mart ayında bir gün Atatürk’ten “Geç gitmesine sebep olanlar, idam edilirler” kaydı olan bir telgraf aldık ve buna cevap yazdık. Atatürk cevabı alır almaz gece trenle biçer istasyonuna oradan da otomobille Bolvadin’e geldi, Yakup şevki Paşa ile yüz yüze görüştü ve aynı gece Ankara’ya döndü. Bu konuşmada Büyük Taarruz planı tamamlanmış oldu.”* Bundan sonra 26 Ağustos 1922’de Afyon’da Büyük Taarruz başlamış, düşman ordusu 9 Eylül 1922 günü İzmir’de denize dökülmüştür. Böylece Bolvadin bu savaşta çok önemli rol oynamışır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BOLVADİN VE ÇEVRESİNİN HALK İNANÇLARI

Halk inançlarının farklı şekillerde gruplandırılarak incelenmesi mümkündür. Ancak her grupta kendine göre bir amacı ve mantığı olduğu şüphesizdir. Yapmış olduğum gruplandırmanın, halk inançlarının incelenmesi ve anlaşılması açısından basit ve kolay anlaşılabilir olmasına özen gösterdim. Buna göre günlük hayat ile ilgili inançları farklı bir başlık altında ele aldım. İnsan hayatının geçiş dönemleri ile ilgili halk inançlarının ayrı bir başlık altında ele alınmasında ise bu dönemlerin günlük hayattan ziyade insan hayatının kritik zamanları olduğu fikri etkili olmuştur. Diğer başlıklar altında ele alınan halk inançları da günlük hayatla ilgili olmakla birlikte konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla bu inanç ve uygulamaların daha çok hangi amaca yönelik olduğuna dikkat edilerek düzenlenmiştir.⁶⁹

3.1. GÜNLÜK HAYATLA İLGİLİ HALK İNANÇLARI

3.1.1. Kutsal Günler

Cuma günü Bolvadin halkı tarafından mübarek gün ve Müslümanların bayramı olarak kabul edilmektedir. Cuma günü özellikle hanımlar temizlik, süpürme, çamaşır yıkama gibi ev işlerini yapmazlar. Çünkü Cuma günü çirk-çamur (pislik) akıtılmaz. Bütün meleklerin cuma günü kanatlarını yere serdiklerine ve arşa indiklerine inanıldığından evin süpürülmemesine dikkat edilir.⁷⁰ Hatta dikiş nakış gibi elişleri yapılmaz. Yemek yapmakla dahi uğraşılmaz. Misafir kabul edilmez, çünkü bütün bu işler insanları dünyaya bağlayan meşgalelerdir. Halk arasında Cuma günü bu işlerle uğraşmanın günah olduğuna inanılmaktadır. Bu günde sadece ibadetle meşgul olunmalıdır şeklinde bir inanç mevcuttur. Ayrıca cuma günü salâ verilirken rızkların dağıtıldığına inanıldığından elinde iş gücü olanların bu rızıklardan faydalanamayacağı düşünülür. Son yıllarda azalma olmakla birlikte çarşı esnafı

⁶⁹Burada yapılan gruplandırmada Özkul Çobanoğlu'nun Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş eseriyle Ahmet Gökbel'in Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler adlı eserinden ve Abdülkerim Abdülkadiroğlu'nun Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarıyla İlgili Bir Sınıflandırma Denemesi adlı makalesinden büyük ölçüde yararlanılmıştır.

⁷⁰Zakire Telli D.1950, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Bademli Mahallesi, Bolvadin (25.08.07'de yapılan mülakat)

arasında Cuma günü Cuma namazı vakti çalışılmayacağı inancı egemendir.⁷¹ Bunda dinin öğretisi büyük bir etkiye sahiptir.⁷²

Bolvadin ve civarında hanımlar Cuma günleri “mahalle Yasin”i yaparlar. Sırasıyla her hafta birinin evinde toplanılır, başta Yasin Suresi olmakla birlikte Kuran’ı Kerim’den çeşitli sûre ve âyetler okunur. Okuma işlemi sırasında Kuran’ı okuyan kimsenin önün de su dolu sürahiler ve küp şeker konulması da ihmal edilmez. Yasin toplantısı denilen bu okumanın ardından misafirlere şifa niyetine bu “okuntulu” su ve şekerden ikram edilir. Yine belli bir tarikata ve cemaate mensup insanlar sohbetlere katılarak bu günü ibadet ederek değerlendirmektedirler.

Halk arasında perşembe günü de makbul sayılmaktadır. Perşembe günü cuma gününe hazırlık günü olduğu için halkın yaşamında ayrı bir yere sahiptir. Cuma günü yapılacak işler mümkünse perşembe günü içersinde yapılmaya çalışılır. Bu, cuma gününe saygının bir göstergesidir. Perşembe günü ikindi vaktinden itibaren cuma gününün başladığı, melek–melaikenin yeryüzüne indiği kabul edilir. Ayrıca eski tarihlerde düğün çarşamba günü, gelin alma da perşembe günü yapılmış. Günümüzde ise tatil günleri cumartesi-pazar günleri olduğundan düğünler bu günlerde yapılır hale gelmiştir.

Pazartesi gününün de Peygamberimizin doğduğu gün olduğu için hayırlı bir gün olduğuna inanılmaktadır. Salı günün uğursuz bir gün olduğuna inanılmakta ve salı sallanır diyerek hiçbir ev işi ve elişi yapılmamaktadır.⁷³

Bolvadin ve çevresinde kandil günleri ve geceleri ibadetle geçirilmeye çalışılır. Regaip kandili ve diğer kandillerde pişi yapılarak konu-komşuya dağıtılır.⁷⁴ Bu şekilde büyük sevaplar kazanılacağına, üç ayların bereketine ve ölülerin (geçmişlerin) sevineceğine, ruhunun rahatlayacağına inanılır.⁷⁵ Ayrıca üç aylarda, önemli günlerde imkânı olan aileler ikindi veya öğle namazından sonra cami çıkışında lokum dağıtırlar. Yine camide geçmişlerine mevlit okutanlar da naneli şeker (mevlit şekeri) veya lokum dağıtırlar. Bu uygulama genellikle üç ayların başında Çarşı Cami, Alaca Cami, İmaret Cami gibi merkezi camilerde yapılmaktadır.

⁷¹Muammer Kuşaksız, D.1951, Ortaokul Mezunu, Terzi, Şazi Mahallesi, Bolvadin; Ali İhsan Karanfil, D.1939 ilkokul mezunu, emekli, Bademli Mahallesi, Bolvadin (30.08.07’de yapılan mülakat)

⁷²Cuma 62/9.

⁷³Zakire Telli.

⁷⁴Pişi: Mayalı hamurun yağda kızartılmasıyla hazırlanan bir tür çörek.

⁷⁵Melahat Karanfil, D.1948, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Bademli Mahallesi, Bolvadin (25.08.07’de yapılan mülakat)

Mübarek gün ve gecelerde halk gününü ibadetle geçirmeye çalışmaktadır. Muharrem ayının 10. günü de kutsal kabul edilerek hanımlar arasında aşure yapmak ve bunları konu komşuya dağıtmak oldukça yaygındır. Aşurenin, Nuh Peygamber zamanında yapılan bir yemek olduğu kabul edilmektedir. İnanişâ göre, Nuh tufanından sonra gemideki halk acıkmış. Gemide bulunan herkes fasulye, nohut, buğday, pirinç vb. elinde ne varsa vermiş, hepsini bir kazana koymuşlar ve bu yiyeceği (aşureyi) yapmışlar. Aşure o günden beri -o günün anısına- yapılıp ve sevap umularak dağıtılan bir tatlı halini almıştır. Ayrıca kıyametin aşure ayında kopacağına inanılmaktadır.⁷⁶ Aşure gününün önemine dair diğer bir inanış da şöyledir: Hz. Hüseyin bu ayda (muharrem) şehit edilmiştir. Hz. Hüseyin'e biat edenler on gün yas tutmuş, on birinci gün herkes pirinç, mercimek, nohut vb. elinde ne varsa ortaya koymuş, hepsi bir kazanda pişirilmiş; Hz. Hüseyin'in şehitliğini temsilen (kurban bayramından kalan) küçük bir et parçası da bu karışıma atılarak, bu aş yapılmıştır. Bu sebeple bu ay yas ayıdır, bu aş yas aşdır şeklinde inanılmaktadır.⁷⁷

3.1.1.1 Arefe Günü

Her iki dini bayramın bir gün öncesine arefe günü denildiği herkesçe bilinen bir gerçektir. Halkımız arasında bu gün 'ziyaret günü' olarak adlandırılır. Bu gün içerisinde herkes mezarlıklara giderek, yakınlarının kabirlerini ziyaret eder ve ruhlarına Fatiha ve Yasin-i Şerif okur. Kur'an okumasını bilmeyen kimseler köyün ya da mahallenin imam-hatibine okutur. Bunun karşılığında da belli bir miktar ücret verilir. Ücret verilmezse, sanki okunan Kur'an-ı Kerim'in hiçbir faydasının olmayacağı düşüncesi halkımız genelinde var olan bir inançtır. Halkımız rızasız olan bir işin faydasının olmayacağına inandığı için mutlaka ücret vermekte diretmektedir. Bu inanç öyle yerleşmiştir ki imam hatip verilen ücreti almazsa, ücret alan başkasına tekrar okutturulur. Yine, ücret karşılığında ölülerine hatim yaptıranlar da vardır.⁷⁸

⁷⁶ Zakire Telli; Muhterem Telli, D.1943, emekli öğretmen bademli mahallesi (25.08.07'de mülakat yapılmıştır).

⁷⁷ Melahat Karanfil.

⁷⁸ Sırrı Borlu, D.1939, Emekli Kur'an Kursu Öğreticisi, Bademli Mahallesi Bolvadin (31.08.07'de yapılan mülakat); Kazım Kara, D.1955, Fatih Camisi Emekli İmam-Hatibi, Dişli Kasabası/ Bolvadin (31.08.07' de yapılan mülakat).

Kabirlere giderken zambak çiçeği ve gül gibi fidanlar götürülerek bunlar kabir üzerine dikilir. Kabirler sulanır, ziyaret günü kabre giderken bazı kimseler çocuklara -ölen yakını sevinsin diye- şeker dağıtır. Kabristana gidemeyenler, özellikle hanımlar evde Yasin okurlar, dualar ederler. Bu günde sadaka da verilir. Sadaka olarak sıkıntıyı savsın diye un, şeker, tuz gibi gıda maddeleri ile acıyı acı giderir düşüncesiyle sabun vermenin de makbul olduğuna inanılır.⁷⁹

Arefe gününde tıpkı cuma gününde olduğu gibi çamaşır yıkanmaz, ev temizliği yapılmaz. Bütün bu hazırlıklar, yemekler arefe gününden önceki günlerde yapılmalı, bu güne saygı duyulmalı, özen göstermeli ve bu günde sadece ibadet ve dua ile meşgul olunmalıdır.

Bolvadin ve civarında kadınların Ramazan Bayramı arefesinde ellerine kına yakmalarının ayıp olduğuna inanılır. Kına yakmak bir sevincin ifadesi olarak algılandığı için, Ramazan gibi mübarek kabul edilen bir aydan çıkarken kına yakılmamalıdır. Bilakis böyle kutsal bir ay bittiği için mahsun olunmalıdır. Kurban bayramı arefesinde kadınların ellerine kına yakmaları ise sevap olarak kabul edilmektedir.⁸⁰

3.1.1.2. Dini Bayramlar

Bolvadin ve civarında bayram günlerinde dünyalık işlerle uğraşmak hoş karşılanmaz. Bu günlerde daha ziyade eş dost ve akraba ziyaretlerine gidilir. Gelen misafirlere günler öncesinden hazırlanan ikramlıklar sunulur. Bayram günleri çeşmelerden gün doğmadan zembem suyu aktığına inanılır. Halk çeşmelerden su kapabilmek için adeta birbirleriyle yarışa girer. Ancak bugün bu inanışa sahip olanlar orta yaş üzeri kimselerdir.⁸¹

Ramazan bayramı günü, gündüz uyunursa incili yorgan örtünüleceğine; şayet kurban bayramı gününde gündüz uyunursa domuz güdüleceğine inanılır. Bayram günlerinde sabahın erken saatlerinde kalkıldığı için aile fertlerinden biri uyumaya yeltenirse bu öneri ya da uyarıya maruz kalır. Ramazan bayramı ise “hadi incili

⁷⁹ Zehra Karanfil, D.1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bademli Mahallesi Bolvadin (10.02.07’ de yapılan mülakat)

⁸⁰ Melahat Karanfil; Zakire Telli

⁸¹ Dudu koyuncu; Şöhret Şentürk, D.1950, ilkokul Mezunu, Ev Hanım, Yenice Mahallesi, Bolvadin (10.02.07’ de yapılan mülakat)

yorgan örtün bakalım”, kurban bayramı ise “Aa! Olur mu? Domuz güttürürler sakın yatma ha!” denilir.

3.1.1.3 Gavur Küfürü (Gavur Köpürü)- Saya Yanması

Gavur küfürünün kökü çok eskilere dayanmaktadır. Hristiyanların paskalya yortusuna karşı toplumsal bir tutumu ifade eden gavur küfürü, unutulmaya yüz tutmuştur.⁸² Muharrem Bayar, *Sultan Nevruz* adlı makalesinde gavur küfürü hakkında şu bilgileri vermektedir: “*Cumhuriyetten önce Afyon ve Akşehir’de yaşayan Hristiyanlar, Julyen takvimiminin başlangıcı olan ve bu takvime göre yaz mevsiminin başlangıcı kabul edilen 23 Nisan günü ateş yakarak eğlenceler düzenlerlerdi. O gün, müslüman mahalleler de, ateş yakarak nevruzu hatırlatırlardı.*” Gavur küfürüne halkımız “gavur köpürü” veya “saya yanması” demektedir. Hristiyanların bahar bayramına karşı yapılan bu eğlence, zaman içersinde değişime uğrayarak kış mevsiminde kutlanan bir tören haline gelmiştir. Kış mevsiminin ortalarında, zemheri ayının 27’ sinde bu kutlama yapılır. Kimi zaman sabah namazından sonra, kimi zaman da akşam namazından sonra ateş yakılır ve mahalle halkı bu ateşin üzerinden atlar. Bu şekilde günahların döküleceğine inanılır ve tören şöyle devam eder. Bir kaç kişi başına bir çuval geçirir. Bu kimseler, mahalle halkıyla birlikte ateşin üzerinden atlarlar. Bu şekilde dert ve sıkıntıların yanıp kül olacağına inanılır. Daha sonra ellerde çanlar çalınarak, mahalle mahalle gezilerek, şu mani söylenir: “sayacı geldi /sayacıya bakana/eline ayağına kına yakana/sayacının başına bir testi su dökene evine huzur gelsin, rahmetiniz bol olsun” Bu şekilde bir bir kapılar çalınır. Ev sahibi de sayacının (çuval giyili olan kimsenin) başından aşağı bir güğüm su döker: “rahmetimiz bol olsun, yağmurumuz bol olsun, rızığımız bol olsun” der ve hediye olarak para verir. Tören bu şekilde icra edilir.⁸³ Günümüzde bu eğlence yapılmamaktadır.

3.1.1.4. Nevruz

Altı bin yıllık Türk töresi olan nevrüz, İslamiyet’ten önce Şaman inancında da vardır. Farsça bir kelime olan nevrüz “yeni gün” anlamına gelmektedir. Kaşgarlı

⁸² **Yurt Ansiklopedisi**, Anadolu Yayıncılık, C.1, İstanbul, 1981, s.311

⁸³ Melahat Karanfil; Ali İhsan Karanfil; Osman Huyugüzel, D.1931, Emekli, Aydınlar Mahallesi Bolvadin (02.09.07’de yapılan mülakat)

Mahmut, Divan-ı Lügati't-Türk adlı eserinde nevrusun ilkbahara giriş olduğunu, nevrus ateşinden atlamanın arınma, günahlardan temizlenme anlamına geldiğini söylemektedir.⁸⁴

Türkler Orta Asya döneminde “oniki hayvan takvimini” kullanmışlardır. Bu takvimde yılbaşı 21 Mart tarihidir. Karların eriyip, kışın bittiğini nevrus çiçekleri müjdeler. Bu çiçek ilkbaharın ilk ayı olan mart ayında açar. Nevruz çiçeği ve yapraklarının uğur getireceği, insanı kaza ve belalardan koruyacağı inancıyla evlere, iş yerlerine konulur.

Bolvadin Karabağ Türkmenlerinde nevrus kutlaması hazırlıkları bir hafta önce başlamaktadır. Nevruzdan önceki çarşambaya “Ahir Çarşamba” denilir. Bu gün nevrusun onuruna ‘s’ harfiyle başlayan yedi çeşit yemek yenir. Süt, simit, susam, sirke, salep, sarımsak, soğan...⁸⁵ Yemekten sonra niyet tutulur. Yeni yılın bolluk getirmesi, bereketli ve hayırlı olması için dua edilir. Büyüklerin elleri öpülür. Hediyeler verilir. O yılı üzüntülü, sıkıntılı geçirenler camiye gider, dua ederler. 21 Mart sabahı önce tatlı yenilir. Tatlı olarak pekmez, bal, şeker tercih edilir. Sonra Büyük Karabağ’daki Başyurt’a çıkılır. Gelin kız kayasına gidilir. Orada dilek dilenir. Gençler güzel elbiseler giyerler, akşama kadar çeşitli oyunlar oynarlar. Meydanlara büyük ateşler yakarlar ve üzerinden atlarlar.⁸⁶

Bolvadin merkezde her mahallenin halkı kendi mahallesinin meydanında ateş yakarak üzerinden en az üç en çok yedi defa atlar. Günahların döküleceğine, hastalıkların iyi olacağına inanılır. Nevruz kutlamaları eskiden Sultan Carullah Türbesinde yapılırdı.⁸⁷ Canlı bir örnek verecek olursam, 21 Mart nevrus kutlamalarına orta öğrenimim süresince ben de katıldım. Okul müdürümüz rahmetli Mustafa Koca bu tarihte okulumuzun spor sahasında bir konuşma yapar, bu günün baharın başlangıcı olduğunu, bir Türk geleneği olduğunu vurgulardı. Ardından bir araba lastiği yakılırdı. Müdürümüz önce kendisi atlar, ardından da tüm okul öğrencileri atlamaya başladılar. 3 yıl ortaokul, 4 yıl lise öğrenimim süresince her yıl bu kutlamaya şahit oldum.

⁸⁴ Muharrem Bayar, **Sultan Nevruz**, Bolvadin, 2005, s.1.

⁸⁵ **Yurt Ansiklopedisi**, s.311.

⁸⁶ Muharrem Bayar, **Karabağlı Türkmen Aşiretinin İskânı**, Ankara, 1996, s.5.

⁸⁷ Muharrem Bayar, a.g.e. s.2-3.

Ateşten atlayarak, pislikten günahlardan arınıp yeni bir güne, yeni bir yaşama geçiş düşüncesinin, bir zamanlar Orta Asya’ da benimsediğimiz değerlerin izleri olması kuvvetle muhtemeldir.

3.1.1.5. Hıdırellez

Türk halk kültüründe Hızır, bütün ümitlerin tükendiği, çarelerin sona erdiği durumlarda yardıma çağrılan ve çağrıldığında da mutlaka geleceğine inanılan, sonsuz güce sahip semavi bir kurtarıcı varlıktır. Türk halk inançları, onu bir peygamber olarak kabul eder. Bu nedenle de onu “Hızır Aleyhisselam” olarak adlandırır.⁸⁸

Hıdırellez, Nevruz gibi Orta Asya kökenli kutlamalardandır. Her ikisi de eski Türk kültür değerlerindendir.⁸⁹ Günümüze kadar özelliği korunmuş ve korunmaya da devam edilmektedir. Nevruz nasıl baharın müjdecisi ise hıdırellez de yazın müjdecisidir.

Bu kutlamaların doğuşu, bir rivayete göre “Ab-ı hayat” denilen ölümsüzlük suyundan içen Hızır ve İlyas’a dayanmaktadır. Halk arasında Hızır’a “Hıdır”, İlyas’a “Ellez” denilir. Bu zatlar halk arasında zorda ve sıkıntı da bulunan kimselerin yardımına koşan fakir ve pîr-i fânî kimseler olarak bilinirler. Yıl boyu birbirlerinden ayrı yaşayan bu iki kardeş 6 Mayıs günü sabah namazında bir camide buluşup kavuşurlar, kucaklaşırlar. İşte bu buluşma günü olan 6 Mayıs halkımız tarafından eğlencelerle kutlanır bu tarihten itibaren yazın başladığı kabul edilir.⁹⁰ Hıdırellez, havanın ısınmasıyla birlikte çiçeklerin açması, göçmen kuşların gelmesi, ekinlerin büyümesiyle bolluk ve bereket getirir. Hızır’ın uğradığı yere bereket getireceğine, dileklerin kabul edileceğine dair inanç, halk arasında oldukça yaygındır.

Bolvadin ve çevresinde Hıdırellez gelmeden önce bir hazırlık aşaması vardır. Evler baştan sona silinip süpürülür, temizlenir. Mutfak eşyaları, giysiler, diğer eşyalar yıkanır. Bağ bahçe derlenip toparlanır. Bu hazırlığın en önemli nedeni, Hıdırellez’in kirli, pis ve dağınık olan yerlere uğramayacağına dair inançtır. Temizliğin ardından yöreye özgü “ilibada (labada)” sarması yapılır. Çeşit çeşit yemekler, börekler, çörekler, hazırlanır. 6 Mayıs sabahında erken kalkılır ve kapılar

⁸⁸ Özkul Çobanoğlu, a.g.e., s.143.

⁸⁹ Muharrem Bayar, **Sultan Nevruz**, s.2.

⁹⁰ Kadriye Borlu D.1945, Okur Yazar Değil, Bademli Mahallesi, Bolvadin (31.08.07’de yapılan mülakat).

sonuna kadar açılır. Kahvaltıda mutlaka haşlanmış yumurta yenilir. Çünkü yumurta bütün nasiptir. Güne bütün nasiple başlanmalıdır. Hazırlanan yiyeceklerle birlikte insanlar pikniğe giderler. Hıdırellez, yeşillik alanlarda yiyerek, içerek, eğlenerek kutlanılır. Bunun sebebi, Hızır ve İlyas'ın yeşillik, güzel bahçelere geldiğine inanılmasıdır. Peş peşe üç gün piknik yapmaya parklara gidilir. Nişanlı kızların oğlan evi tarafından pikniğe götürülmesi de adettendir. Gün boyunca salıncaklar kurulur, ip atlanır, koyunlar kesilir, kutlamalar üç gün boyunca devam eder. Çok eskiden bu kutlamalar Sultan Carullah Türbesi'nde yapılmış. Günümüzde Horan Parkı tercih edilmektedir.

Bu günde yapılan ve halkımız arasında yaygın olan bir uygulama da dileklerle alakalıdır. Dilekler, dualar bir kâğıda yazılıp dürülerek bir ip yardımıyla gül ağacının dallarına -gün ağarmadan- takılmaktadır. Ayrıca gül dalına kırmızı kurdele bağlanarak, üç gün süreyle durdurulmaktadır. Ev, araba, para isteyenler bir kâğıda bunların resmini çizerek, -geceden- bir mandalla balkona asmakta, bu şekilde dileklerinin gerçekleşeceğine inanmaktadırlar.⁹¹

Hıdırellez gününde çocuğu olmayan kimseler çocukları olması için bahçeye salıncak kurarlar, içine bezden bebek ve isteklerini belirten bir de yazı koyarlar. Pencereye mayalanmamış süt ve hamur konulur. Eğer, bu yoğurt tutar, hamur mayalanırsa Hıdırellez'in o eve uğradığına inanılır ve artık o evde bolluk bereket eksik olmayacaktır. Yine, evi olmayan kimseler, çamurdan, tuğladan, oyuncak evler yaparlar. Allah'tan gelecek sene kendilerini ev sahibi yapmasını isterler. Bu gün kapıya gelen yolculara bol bol sadaka verilir. Yardım isteyen birisine hemen yardım edilir. Çünkü bu kimselerin kılık değiştirmiş Hızır olabileceği düşünülür.

Yıl boyunca parasının, bereketinin çok olmasını isteyenler, cüzdanlarını, çantalarını bir de bu isteklerini belirten yazıları, gün ağarmadan pencerelere ve balkonlara koymaktadırlar. Yine bu niyetle, Hıdırellez'in birinci günü, yedi karınca yuvasından toprak alınır, yedi Ayet'el Kürsi, yedi Ettahiyyatü okunur. Sonra bu toprak, küçük torbalara konularak ev halkınca cüzdanlarına konulur. Bunun sonucunda cüzdanlardan paranın hiç eksik olmayacağına inanılır.

Hıdırellez halkımız tarafından siyah cüppeli, cüsseli ve uzun boylu, çok hızlı hareket eden elinde asası olan bir dede şeklinde tahayyül edilmektedir. Hızır'ın darda

⁹¹ Reyhan Soğukpınar, D.1969, İlkokul Mezunlu, Ev Hanımı, Hacı Halife Mahallesi, Bolvadin (01.09.07'de yapılan mülakat).

kalındığı zaman insanların yardımına geleceğine inanılmaktadır. Uğradığı yere bolluk ve bereket getireceği, onun yüzü suyu hürmetine Allah'ın duaları, dilekleri kabul edeceği umulmaktadır.⁹²

Hıdırellez, yılda bir-iki gün de olsa insanların sevgi ve şefkatle birleşmesini sağlaması açısından toplum üzerinde büyük bir öneme sahiptir. Bir bahar bayramı, sevgi bayramı olarak binlerce yıllık geçmişiyle varlığını canlı bir şekilde devam ettirmektedir. Daha önceki kültür ve medeniyetlere ait etkinlikler, İslami bir kisveye büründürülerek -dua ve dileklerin onların yüzü suyu hürmetine, evvel Allah, kabul edileceği şeklindeki inançta olduğu gibi- canlılığını muhafaza etmektedir.

3.1.1.6. Kurban

Kurban kesmek, Allah'ın rızasını kazanmak, ona olan şükür borcunu eda etmek şeklinde algılanır. Kurbanın, sahibini sırat köprüsünden kolayca geçireceğine inanıldığından kesilecek kurbanlık hayvanın mümkün olduğunca bakımlı ve besili olmasına özen gösterilir. Kurban sadece kurban bayramında kesilmez. Bunun dışında, akika kurbanı, çocukların daha sıhhatli, daha huzurlu olmaları için kesilir; ayrıca yeni bir ev yapıldığında veya yeni bir araba alındığında şükür için kesilmekte ve bunun sonucunda kazasız belasız ve mutlu bir hayat sürüleceğine inanılmaktadır. Araba alındığında, çocuk doğduğunda kesilen kurbanın kanı arabanın bir yerine ya da çocuğun alnına sürülür.

Bolvadin ve çevresinde hayırlı her önemli işin başlangıcında veya imkanların elverdiği zamanda yaratıcıya şükür amacıyla kurban kesilmesi âdet olmuştur. Bir gencin iş sahibi olması, yeni bir iş yerinin açılması, yeni bir ev yapılması, çocuk sahibi olmak gibi durumlarda yüce yaratıcıya olan şükür borcunun kurban kesilerek ifa edilmesi alışkanlık haline gelmiştir.⁹³ Yaşadığım bir tecrübeyi paylaşacak olursam, anne ve babam benim memuriyete başlamam adına, ilk maaşımla bir şükür kurbanı kesmemi istediler. Aynı durum ağabeyimin tayini çıktığında, yeni bir araba alındığında da söz konusu olmuştu. Bolvadin'de düğün esnasında gelin oğlan evine getirilince arabadan inmeden gelinin ayağına kurban kesilir. Gelin bu kurbanın

⁹² İsmahan Koçyiğit, D.1945, Okur Yazar Değil, Ev Hanımı, Kaymaz Mahallesi, Bolvadin; Semiha Karanfil D.1973, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, İhsaniye Mahallesi, Bolvadin (01.09.07'de yapılan mülakat)

⁹³ Fatma Gümüş, D.1937, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Hisar Mahallesi, Bolvadin (01.09.07'de yapılan mülakat).

kanının üzerine basarak geçer. Bu, “kazasız belasız gelin evimize girdi, şükürler olsun” niyetiyle kesilen bir kurbandır. Ayrıca bu kurbanın, nazarı, isabeti gidereceğine de inanılır. Evi olmayan kimseler ev yaptırmaya başladıklarında, binanın temel taşları örülürken, bu temel taşları üzerine kan akıtırlar. Bu, hem evin hayırlı uğurlu olması ve içerisinde güzel günler geçirmek için, hem de Allah’ın kendisine bir ev nasip etmesinden dolayı Allah’a şükran duygularını ifade etmek için yapılır. Buradan anlaşılmaktadır ki, kurban ibadeti sadece Allah’ın bir emri olduğu için değil, O’na karşı şükür amacıyla da eda edilmektedir. Ayrıca Bolvadin ve çevresinde zengin olsun fakir olsun her aile Kurban Bayramında kurban ibadetini eda etmeye çalışır. Sevabının daha fazla olacağı düşüncesiyle kurbanların, Kurban Bayramının ilk günü kesilmesine de özen gösterilir.

Bolvadin ve civarında dikkat çeken bir uygulama da, ölmüş kimseler için kesilen kurbandır. Maddi gücü imkân veren, dileyen kimseler, Kurban Bayramından bir gün önce yani arefe günü ölmüş bir yakını adına kurban kesebilmektedir. Bu kurban ile ölünün günahlarının ve kabir azabının azalacağına, kurban kesmekle alınacak sevabın ona yazılacağına inanılmaktadır.

Türk halkının genel karakteri olarak sevinç verici önemli olayların ardından kurban kesme şeklinde Yüce Yaraticıya şükrünü belirtmek, tüm bölgelerimizde olduğu gibi, Bolvadin ve çevresinde de oldukça yaygındır. Lise öğrencisinin üniversiteyi kazanması, üniversite öğrencisinin fakülteyi bitirmesi, iş sahibi olması, asker evladın askerlikten sağ salim dönmesi, bir işin kazasız belasız tamamlanması, bir hastalıktan, bir felaketten kurtulma vb. durumlarda yöremiz insanı, sevinçlerini ve Allah’a şükrünü belirtmek için kurban kesmektedir.⁹⁴

3.1.2. Melek, Cin-Peri ve Şeytan

Bolvadin ve çevresinde melek denilince, İslam inancı doğrultusunda, temiz, nurdan yaratılan, iyilik yapan, Allah’ın emrinden çıkmayan varlıklar akla gelir.⁹⁵ Bir bayanın veya erkeğin huy, karakter ve davranış bakımından beğenildiğini ifade etmek için “Melek gibi bir kadın ve melek gibi bir adam” denilir. Hiç kimseye zararı olmayan ve kendi halinde olan insanlara “melek gibi” sıfatı takılır. Bir bayanın,

⁹⁴ Sultan Babalık, D. 1937, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Hastane Mahallesi, Bolvadin (09.02.2007’de yapılan mülakat).

⁹⁵ Tahrim 66/6

yaratılışı itibariyle yüzünün görünüşü masumane ve güzelce olursa, “melek yüzlü bir kadın” denilerek beğenilerin dile getirilmesi yaygındır. Kelebekte meleklerle özleştirilen varlıklardandır.

Yeni doğan bebek, uyku esnasında güler veya ağlarsa, meleklerin güldürdüğüne veya ağlattığına inanılır. Meleklerin, bebekleri ağlatmak için “annen, baban öldü” dediğine ve bunun sonucunda da bebeğin ağladığına inanılmaktadır.⁹⁶

Cinlerin farklı şekillere girerek insanlara göründüklerine inanılır. Kara kedi, karayılan gibi canlılar bunların başlıcalarıdır. Akşam veya sabahleyin alaca karanlık zamanında yukarıda adı geçen hayvanların görülmesi durumunda önce “besmele” çekilir daha sonra “Ayet’el Kürsi” okunur ve oradan hızlıca uzaklaşılır.

Cinlerin genellikle, dere ve yol kenarlarında, ağıl, samanlık gibi mekânlarda, tuvalet ve banyoda, bulaşık suyu ve kül dökülen yerlerde, çöplüklerde, kapı eşiklerinde ve bataklıklarda çokça bulunduğu inanılır. Cinlerin yeni doğan çocuklara, loğusa olan kadınlara kolayca musallat olabileceği halk arasında var olan bir kanaattir.

Evlerde hiçbir zaman bulaşık biriktirilmez. Bulaşık tabak ve tencereler biriktirildiğinde, bu kapları şeytanın yaladığına, bunun sonucunda da bereketsizlik olacağına inanılmaktadır. Kalan yemeklerin, tuzluk ve şekerliğin ağzı açık bırakılırsa cinlerin bunlara kusacağı, şeytanın bunları yiyeceği düşünülür. Ayrıca yemeğin kapağının açılıp, üstünden yenmemesi söylenir bu şekilde pişen yemekten yenirse bir de bu yemekten şeytanın yediğine inanılır. Bu şekilde açıkta kalan yemeklerden yenildiğinde, günlük ibadetlerin isteksiz, oyalanarak yapılacağına, evin bereketinin olmayacağına inanılır. Bulaşık suyu veya sıcak su yere dökülmeden önce mutlaka “destur” denilmeli veya besmele çekilmelidir. (Destur; Allah’tan veya cinlerden izin istemek anlamında kullanılmaktadır.) Eğer bu yapılmazsa dökenin cin-peri tarafından çarpılacağına ve ağzının, yüzünün felçli gibi eğrileceğine inanılır. Bulaşık suyu, kaynar su oraya buraya birden, özellikle geceleyin serpilmez. Serpilirse, orada cin-peri olabilir ve yanabilir. Yanarsa insanı çarpar. Mümkün olduğunca تنها bir köşeye, insanların basıp geçmeyeceği bir yere dökülmelidir. Tuvalete girerken de

⁹⁶ Zakire Telli; Dudu Koyuncu

destur denilmesi gerekir. Yine küçük çocukların altlarından alınan bezi, yere veya çöpe koyarken de destur denilmesi salık verilir.⁹⁷

Evlerdeki kapı eşiklerinin, cin ve perilerin yatağı, yuvası olduğuna inanılır. Eşiğe oturulursa, cin çarpar, insanın ağzı yüzü eğilir. Eşiğe oturan kişiye cin ve şeytanın musallat olacağı düşünülür. Hamilelerin eşiğe oturmaması sıkı sıkı tembihlenir. Eğer hamile bir kimse, eşiğe oturursa, karnındaki bebeğin boynuna, koluna maya sapı(kordon) dolanacağına inanılır. Bu inançlar sebebiyle, insanlar eşiğe oturmaz, dikkatsizlikle oturan kişiler de uyarılarak oradan kaldırılırlar.⁹⁸

Cinlerin çarpmasına sebep olan bir diğer durum da işemeye alakalı olan inançlardır. Tüm ağaçlarla birlikte, özellikle dut, asma, ceviz ve armut ağaçlarının altına işenirse cinlerin çarpacağına, işeyen kişinin ağzının yüzünün felç olmuş gibi yamulacağına olan inanç oldukça yaygındır. Aynı şekilde hayvan dışkısına işenilmesi sonucunda da, cinlerin çarpacağı düşünülür. Güneşin doğduğu, battığı yöne ve kibleye doğru da işenmez. İşemekle ilgili olarak şu inançlara da rastlanmaktadır: külün üzerine işenirse şeytanın çarpacağına, ayakta işendiğinde şeytanın süpürge gererek, sidiği işeyenin üstüne geri göndereceğine, banyoya veya yıkanılan yere işenilirse ömür boyu unutkan olunacağına ve çarpılacağına inanılmaktadır.⁹⁹

Halkımız arasında cin kelimesinin kullanılmamasına dikkat edilir. Çünkü cinlerin adının anıldığı yere hemen geldiği ve oradakileri çarpacağı inancı halk tarafından benimsenmiştir. Bu sebepler, cin kelimesinin yerine “ Üç Harfliler” ifadesi kullanılır.

Cin çarpmasına maruz kalan kimselerin, bir tarafının kurduğuna, dili tutularak konuşamaz hale geldiğine, ağzının eğildiğine, kolunun çolak olduğuna, dengesinin kaybolduğuna, inanılmaktadır. Cin çarpan kişi, kendini kaybeder, ne dediğini bilemez ve kendini yerden yere çarpar.

Cinin musallat olduğu kişilerin kurtuluşunun ise, halk arasında “cinci hoca” diye bilinen kimseler vasıtasıyla mümkün olacağına inanılır. Bu nedenle, biraz garip davranan, tuhaflaşan kişilerin cinlerin etkisi altına girdiği kanaatine varılır ve bu

⁹⁷ Makbule Çemrek D.1937, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Şair, Bucak Mahallesi, Bolvadin (07.02.07’de yapılan mülakat)

⁹⁸ Zehra Karanfil, Kadriye Borlu.

⁹⁹ Makbule Çemrek.

kişiler cinci hocaya götürülerek tedavi yapılır. Günümüzde yaygın olarak nefesi keskin kabul edilen okuyucu birine götürülmektedir.

Bolvadin ve çevresinde cin çarpmasından korunmak için genellikle dua ve ayetler okumaktadır. Çünkü besmele çekilip, ayet okunduğu zaman cin, korkusundan insana yaklaşamaz. Bu sebeple insanlar, korktukları durumlarda en çok “Ayet’el Kürsi” ve “İhlâs” surelerini okumaktadırlar. Yine bu sureleri yazıp, muska gibi üzerinde taşıyan kimselere de cinin ve şeytanın yaklaşamayacağına inanılmaktadır.

Halkımız arasında yaygın olan diğer bir inanç da, yumurtanın kabuğunun ezilerek atılması gerektiğidir. Çünkü sekarat halindeyken şeytan, imanı almak, değiştirmek için yumurtanın kabuğunun içinde su getirir: “İmanını ver, sana su vereyim” der. Bu şeytanın hilesidir. Bu sebeple, kırılan ya da haşlanan yumurtaların kabukları ezilip (un-ufak) atılmalıdır. Diğer bir neden ise, cinlerin yemeği olmasın, cinler içine yuva yapmasın diye ezilip atılması gerekir. Ayrıca, yumurtanın kabuğunun yakılması da, hoş karşılanmamaktadır. Soğan sarımsak kabukları ise şeytanın parası olarak kabul edilmektedir. Bunlar, şeytanın gelmemesi için orta yere atılmamalıdır. Yine bunların yakılması da iyi görülmemektedir.¹⁰⁰ Işık çalmakta, şeytanları toplamak anlamına geldiği için, hoş kabul edilmeyen eylemler arasındadır.

Cin ve şeytandan ayrı olarak algılanan ancak cinlerle beraber zikredilen periler hakkında da inanmalar bulunmaktadır. Perilerin pınar başlarında, dere boylarında, bataklık yerlerde yaşadığı düşünülmektedir. Bu nedenle adı geçen mekânlara varılırken, perilerin çarpmasından emin olmak için besmele çekilir. Yine çarpılmaya karşı, İhlâs ve Ayet’el Kürsi okunur. Çarpılan kimseler hocalara okutulur.

3.1.3. Dikiş Dikmek

Sökük bir elbise dikileceği zaman, elbise vücuttan çıkarılarak dikilmelidir. Eğer elbise üzerindeyken dikilirse, dikenin ve elbisesi dikilenin ağzına çöp vb şey alması gerekir. Şayet, birinden biri ağzına, bir şeyler almazsa, elbisesi dikilen kişinin, iftiraya uğrayacağına inanılmaktadır. Ayrıca, üzerinde elbise dikilen kişinin ömrünün kısa olacağı, bahtının bağlanacağı şeklinde de bir inanç vardır.¹⁰¹

¹⁰⁰ Makbule Çemrek; Fatıma Gümüş; Sultan Babalık

¹⁰¹ Fatıma Gümüş, Ali İhsan Karanfil

3.1.4. Sabun

Sabun kalıbının elden ele verilmemesine dikkat edilir. Eğer sabunun elden ele verilmesi gerekiyorsa, sabun veren kişinin elinin üstüyle vermesi, alan kişinin de elinin üstüyle alması gerekir. Bunun nedeni ise, sabun acıdır. Acı olan bir şey ise acılık(sıkıntı, üzüntü, keder) getirir şeklinde açıklanmaktadır. Sabun veren kişi, alanın eline acı bir şey vererek ona sıkıntı, üzüntü, bir dert isabet etmesine sebep olabilir. Bu nedenle, bu davranıştan kaçınır. Yine sabunun elden ele verilmesi durumunda bir kavganın çıkacağından korkulur. Alıp- veren kavgalı olup küsebilir şeklinde bir anlayış da vardır. Ayrıca sabun yere düşer ve dik şekilde kalırsa, bir kişinin öleceği söylenir.¹⁰²

3.1.5. Diş

Diş, insanların hayati ve kutsal organlarından sayılır. Çektirilen veya kendiliğinden düşen diş, gelişi güzel bir yere atıverilmez. Dua edilir, bir kâğıda sarılarak bir caminin ya da evlerin duvar kovuklarına sokulabilir. Bu uygulamanın temelinde yatan sebep, dişin insan vücudundan bir parça kabul edilerek kutsal sayılmasıdır. Halkımız arasında, çekilen veya çıkan dişin oraya buraya atılması günah kavramıyla açıklanmaktadır.¹⁰³

3.1.6. Gece Vakti

Geceleyin sakız çiğnemek, çok büyük ayıp sayılır. Gece vakti sakız çiğneyenin, ölü eti çiğnediğine inanılır. Bu sebeple, özellikle elli yaş ve üzerideki insanlar, gençleri, geceleri sakız çiğnememeleri hususunda sık sık uyarırlar. Geceleyin yapılmaması gereken bir diğer inanış da tırnakların kesilmesidir. Geceleyin aynaya bakmak veya küçük bebeği aynaya baktırmak da hoş karşılanmayan durumlardandır. Geceleyin aynaya bakılırsa, ömrün kısılacağına inanılmaktadır. Geceleyin dışarıya sıcak kül ve suyun da dökülmemesi gerektiğine inanılmaktadır.¹⁰⁴

¹⁰² Nurten Karagüven, D.1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bağlarbaşı Mahallesi, Bolvadin (09.02.07'de yapılan mülakat)

¹⁰³ Muhterem Telli; Sırrı Borlu

¹⁰⁴ Nazire Köksoy, D.1948, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Abdülkadir Köksoy, D.1940, İlkokul Mezunu, Emekli, Çardaklı Mahallesi Bolvadin (02.09.07'de yapılan mülakat)

3.1.7. Yolculuğa Gitmek

Yolculuğa giderken en çok yapılan uygulama, yolcunun ardından bir miktar su serpilmesidir. Yolcunun ardından su dökülmesi, suyun taşıdığı özellikle yakından alakalıdır. Su çok akıcı ve saf bir sıvı olduğundan, çabuk ve kolayca hareket ettiğinden, yolcunun ardından döküldüğü zaman giden yolcunun da sağ- salim, sıkıntı çekmeden ve selametle, kazasız belasız gideceğine inanılır. Zaman ve mekân olarak kısa yolculuklardan ziyade, zamanca uzun ve mekânca uzak olan yolculuklarda yolcunun arkasından su dökme ihmal edilmez.¹⁰⁵

3.1.8. Göz Seğremesi

Bolvadin ve çevresinde göz seğremesiyle ilgili olarak halk inançları uygulamaları mevcuttur. Gözü seğreyen kimse öncelikle “Hayırdır İnşallah” der. Sağ gözün seğremesi, o kimseye iyi ve hayırlı bir haber geleceğine, sol gözün seğremesi, hayırsız, korkulu bir haberin geleceğine işaret olarak yorumlanır. Sol gözü seğreyen, “umduğuna nail olma, umduğuna nail olma” diye seslenir ve “Hayırdır İnşallah” diyerek seğremenin geçmesi için göz kapağına bir parça süpürge çöpü vb. bir şey koyar.¹⁰⁶

3.1.9. Parmakları Kenetlemek

İki elin parmaklarını kenetlemek ve kenetli parmakları dize geçirerek oturtmak uygun karşılanmaz. Böyle yapanın ve bunu alışkanlık haline getiren kişinin bahtının bağlanacağı ve kısmetinin kesileceğine inanılır.

3.1.10. Yemin

Halk arasında farklı şekillerde yemin kelimesi kullanılmaktadır. “Vallahi, billahi, tallahi, Hak şefaatine uğrama, Allah - Kur’an çarpsın” şeklinde din motifli kullanıldığı gibi, “şart olsun, yemin olsun, çocuğumun ölüsünü öpeyim” şeklinde yemin sözlerine de yer verilmektedir. Bolvadin ve çevresinde “işte şuraya

¹⁰⁵ Sultan Köksoy, D.1950, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Çardaklı Mahallesi Bolvadin (02.09.07’de yapılan mülakat)

¹⁰⁶ Kadriye Borlu.

yazıyorum, bak bir kertik iki kertik, gör hem de..., bu iş kesin şöyle olacak” şeklindeki sözler de halk arasında yemin anlamında kullanılır.¹⁰⁷

Neye yemin edilmişse gereğinin yapılması çok önemlidir. Bolvadin ve çevresinde yalan yere yemin etmenin sonucunda büyük bir felaketle karşılaşılacağına olan inanç oldukça kuvvetlidir. Yalan yere yemin edenin gerek kendisini gerek eşinin veya çocuğunun gerekse anne- babasının, bu yemine uğrayarak bir musibetle, kaza veya bela ile ölümle karşılaşabileceğine inanılır. Bu durumda “yemin tuttu” denilir. Ayrıca yeminin gereğini yerine getirmeyen ve yalan yere yemine başvuran kişiler toplum tarafından hoş karşılanmadığı gibi hiç kimse onlarla muhatap, samimi olmak istemez.¹⁰⁸

3.1.11. Ev Eşyaları

Genellikle bu eşyaların mutfak gereçleri olması dikkat çekicidir. Bıçak konulduğu yerde kesen tarafı yukarıya doğru gelmiş bir şekilde durursa eve misafir geleceğine inanılır. Ayrıca bıçak, elden ele verilmez, elden ele verilmesi durumunda bir kavganın çıkacağından, arada küslük olacağından korkulur.

Makasın çiviye askılığa vb. yerlere asılmamasına son derece dikkat edilir. Çünkü çiviye asılan makasın ağzı açık kalır. Bu takdirde ev üyelerinden birisini kefeninin kesileceğine inanılır. Bu inanç “ağzı açık kalan makas kefen istermiş” şeklinde ifade edilmektedir. Bu sebeple makas, çekmece gibi kapalı yerlere konulur.¹⁰⁹

Çay dolu bir bardağın içinde çaya ait bir çöp çıkarsa, o gün eve bir misafir gelecek demektir. Çöpün durumuna göre gelecek olan misafirin niteliği değişir. Eğer çaydaki çöp biraz uzunca ise uzun boylu, kısa ise kısa boylu; iki ucundan bastırıldığı zaman, çöp eğrilir ve kırılırsa, kadın; eğrilmez ise erkek misafirin geleceği düşünülür.

Besmele çekmeden herhangi bir eşya bir yere konulmaz. Bunun sebebi ise şeytanın alıp götürmesinden korkulduğu içindir. Otururken elindeki bir eşyayı kaybeden kimse arar da bulamazsa “kalk da ara bakalım, şeytan boyuna bakacak” denilir.

¹⁰⁷ Kemal Koyuncu, D.1958, Öğretmen, Bağlarbaşı Mahallesi Bolvadin (02.09.07’de yapılan mülakat)

¹⁰⁸ Osman Huyugüzel.

¹⁰⁹ Fatıma Gümüş.

3.1.12. Bir İşe Başlarken

Halk arasında, günlerin bir anlamı bulunmakta ve insanlar da bu anlama göre davranmaktadır. Bir işe, Salı günü başlanmamalıdır. Salı günü bir işe başlanırsa, genellikle o işin sallanıp kalacağına, bir türlü bitmeyeceğine inanılmaktadır.

Yeni bir işe başlarken, şişman, oldukça ağır hareket eden birisinin çıkıp gelmesi veya yakınlarda bir yerlerde görülmesi pek hoş karşılanmaz. Böyle bir durum karşısında işin sonuna dek çok yavaş ilerleyeceği yaygın bir inanıştır. Pazartesi ve perşembe günleri, işe başlamak için en uygun günler olarak kabul edilmektedir.

3.1.13. Alaya Alma Ve Taklit Etme

Bir kimse, herhangi bir kimsenin kusuruyla veya düştüğü bir durumla alay eder, onu hor görürse aynı durumları kendisi de yaşamadan ölmeyeceğine inanılır. Bu kimse bir diğer anlamda, küçük gördüğü kimsenin âhını almış olmaktadır. Bir kimse, birinin ayağının sakatlığıyla alay eder ve onu taklit ederse, taklit ettiği kişiden daha kötü şekilde ayaklarından sakatlanacağı düşünülür. Bu kendisinde olmasa bile, ailesinden birinde -örneğin çocuğunda- bile vuku bulabilir. Gözünün körlüğü, kulağının sağırlığı vb. durumlarla alay maksatlı taklit ederse, taklit edenin gözü kör, kulağı sağır olur. Hatta öğle duruma gelir ki, taklit edenin alaya alarak taklit ettiği kişilerden çok daha kötü duruma geleceğine ve gülünecek hallere düşeceğine inanılır. Bu inançlar nedeniyle alaya alma ve taklit etme Bolvadin halkı tarafından oldukça kötü görülür. Bu durumu, ifade eden bir deyim bile mevcuttur: “Gülme keşe, gelir başa.”

Alaya almakla ilgili yaşanmış bir olay da anlatılmaktadır. Yıllar önce Bolvadin’de zafer caddesinde Ali Öztürk adındaki birinin evi yanar. Kendisine çarşı esnafı tarafından yardım maksadıyla para toplanır. Aradan epeyce bir zaman geçer. Bir gün, kapı komşusu ile tartışırken komşusu bu kişiye “Evin yandı da, senin için daha dün para toplandı” diyerek bu kişinin düştüğü durumla alay eder. Birkaç yıl sonra, bu kimsenin de aynı şekilde evi yanar. Onun için de aynı şekilde para toplanır.¹¹⁰

¹¹⁰ Ali İhsan Karanfil (Bu olaya bizzat şahit olduğunu söyledi.)

3.1.14. Ekmek ve Yiyecekler

Ekmek kırıntılarını yemek, fakir olunmayacağına ve yiyeceklerin bereketini artıracığına; yemek duasından hemen sonra ağzına lokmayı ilk götürenin yapılan duanın tüm sevabını alacağına inanılır. Ayrıca, yemek yenildikten sonra dua yapılırsa, sofradan kalkılmadan “okuntulu” olmuş olan ekmek, tatlı ve benzerinden bir lokma daha almak sevap kabul edilir. Yemekten sonra sofraya mendil ayakaltı bir yere çarpılırsa fakirleşileceğine inanılır. Çay içilirken çay bardağının veya kaşığının çift gelmesi, çayı alanın o yıl içerisinde evleneceğine işarettir. Bu kimseye “çift nasıplısın” veya “nasibin gür olacak” denilir. Kahveyi cezveden içenin hacca gideceğine inanılır.

Ekmeğin kıyısını yiyenin kıymetli olacağına işarettir. Yemek yerken elini yere dayayarak yiyen kişi hoş karşılanmaz. Ve yemeğin bereketsiz olacağına inanılır. Ekmeğin içinde bir kırmızılık görenin zengin olacağı söylenir. Yemek tabağını sıyırmanın nişanlısının güzel veya yakışıklı olacağı kabul edilir. Yemek yenilirken ağızlarından şapır-şupur diye ses çıkaranlar hoş karşılanmadığı gibi bu kimselerin kişiliklerinin sağlam olmadığına hükmedilir.

Yemek tabağına, asma yaprağı, lahana sarması vb. türü yemekler konulurken dik duran bir sarma görülürse, o gün eve misafir geleceğine işarettir. Herkesin, lokmasının üzerinde adının yazdığına ve herkesin nasibine geleceğine inanılır.

Geceleyin ekmek mayası (ekşi hamur), turşu, soğan, biber gibi acı ve ekşi şeyler bir evden başka bir eve verilmez. Eğer bu yiyecekler dışarıya çıkarılırsa, herhangi birinin öleceğine veya uğursuzluk geleceğine inanılır. Bu sebeple, mutlaka gerekliyse, üzerine biraz şeker serperek verilir.¹¹¹

3.1.15. Büyü

Büyü, sözlükte doğa yasalarına aykırı sonuçlar elde etmek savında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranış olarak tanımlanmaktadır.¹¹² Şer'i örfte ise, sebebi gizli olmakla, hakikatin hilafına tahayyül olunan yaldızcılık, şarlatanlık, hilecilik yolunda her hangi bir şey anlamına gelmektedir. Esrarengiz bir sebeple

¹¹¹ Ümmühan Sayın, D.1933, İlkokul Mezunlu, Ev Hanımı, Bademli Mahallesi, Bolvadin (11.02.07'de yapılan mülakat)

¹¹²TDK, **Türkçe sözlük**, Ankara,1998

incelik, zahiri cazibe, hile, kötü maksat sihirin mahiyetini oluşturur. İnsafsızlık, ahlaksızlık, sihirin köküdür.¹¹³ Ali Çelik'e göre sihir, yaptığı etki ve sebep olduğu korku nedeniyle halk inançları kategorisinde yer almaktadır.¹¹⁴

Bolvadin ve çevresinde, eski zamanlara göre yaygınlığını kaybetmekle birlikte büyü inancı mevcuttur. Dini bilgilerin ve kültürün yaygınlaşması ile birlikte, büyüye karşı olan ilginin azaldığı görülmektedir.¹¹⁵

Büyü en çok nişanlı genç kız ve erkeği ayırmak için yapılmıştır. Bu işlemi gerçekleştirmek için, genç kız hamama götürülerek, kızın saçından bir tel alınır. Bir kâğıda Cin Suresinin 17. ayeti (Bu ayet *reşata ayeti* olarak adlandırılmaktadır.) yazılarak kâğıt üçgen şeklinde katlanır ve kızın saç teli ile sarılır.¹¹⁶ Sonra bu kâğıt, bal mumuna batırılmış bir bezle bağlanır ve kızın evinin eşiğinin veya imkân bulunursa ocağının altına gömülür. Bu şekilde her iki ailenin arasında huzursuzluk çıkacağına, kız ile oğlanın ayrılacağına, kızın hasta olacağına, oğlanın kızı sevmeyeceğine, ondan tiksineceğine inanılır.¹¹⁷

Büyü kıskançlık, çekememezlik, kin haset duyguları ile evlenme adaylarını ve karı- kocayı ayırmak yapılan bir işlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bolvadin halkının büyüü etkisiz hale getirmek için başvurdukları en yaygın yöntem, Kur'an-ı Kerim'den ayetler ve dualar okutmaktır. Bu sebeple büyüü bozdurmak için hocalara gidilmektedir.

¹¹³ Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, 1993, I/441-443

¹¹⁴ Ali Çelik, a.g.e., s.198-199

¹¹⁵ Mülakat yapılan kişiler, büyü konusu sorulduğunda öncelikle büyüye inanmadıklarını, büyüün ve bu işle uğraşmanın çok günah olduğunu söylemekte ve konuya dair bilgilerinin olmadıklarını belirterek konuyu kapatmaya çalışmaktadırlar.

¹¹⁶ Cin Suresi'nin 17. Ayetinin meali şöyledir: “Eğer doğru yola gelmiş olsalardı, kendilerini denemek için onlara bol rızık verirdik. Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse Allah onu çetin azaba uğratar.”

¹¹⁷ Muharrem Bayar, D.1945, Anadolu Lisesi Müdürü-Tarihçi, Araştırmacı-Yazar, Kestemet Mahallesi, Bolvadin (04.09.2007'de yapılan mülakat)

3.2. İNSAN HAYATININ GEÇİŞ DÖNEMLERİ İLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI

3.2.1 Doğum

3.2.1.1. Doğum Öncesi

3.2.1.1.a. Kısırlık

Ülkemizin diğer bölgelerinde olduğu gibi, Bolvadin ve çevresinde de kısırlığı gidermek için yapılan çeşitli uygulamalar vardır. Çaresizliğin vermiş olduğu psikolojik durumun etkisiyle halkımız, çok farklı yollara başvurarak dertlerine derman aramaktadırlar. Kısırlığı giderme konusunda en çok rağbet edilen çözüm, türbelere bağlanmak olmaktadır. Bu türbelerden bir tanesi “Müslüman Ana Sütunudur.” Müslüman Ana Bolvadin’in fethi sırasında şehit olmuş bir Türk anasıdır. Türbesi yoktur. Başucunda iki metre uzunluğunda bir sütun vardır. Çocuğu olmayan kadınlar bu mermer sütuna bağlanırlar ve adak adarlar. Bu bir merasimle olur. Evden çıkmadan gusül alınır, Müslüman Ana’ya gelinceye kadar yolda sadakalar dağıtılır. Çocuk sahibi olamayan kadına, çocuk sahibi üç kadın (yakınlarından) eşlik eder. Yanlarında bir de sabi (ergen olmayan çocuk) getirilir. Orada abdest alınır. İki rekât hacet namazı kılınır. Dua edilir. Çocuk isteyen kadın, sütunun kible tarafına belinden bir kuşakla bağlanır. Eğer çocuğun erkek olması isteniyorsa beyaz, kız olması isteniyorsa pembe kuşak ile bağlanır. El açılır dua edilir. Dilek dilenir. Dua bitimi çocuk üç metre geriden koşarak gelir, bağı çözer. Kız olması isteniyorsa, kız çocuk; erkek çocuk olması isteniyorsa, erkek çocuk bağı çözer. Sonra bağdan bir parça yırtılarak mezardaki çalıya bağlanır. Yolda kalan yolcuların alması için sütun üzerinde bulunan oyuklara para konulur. Merasim sona erer. Bu olaydan sonra eğer çocuğu olmayan kadının, erkek çocuğu olursa adını Rüstem, kız çocuğu olursa adını Sultan koyarlar. Ayrıca -adanmışsa- adak veya şükür kurbanı adı altında akika kurbanı kesilir. Adaktan ev sahipleri yemez, oradan gelene geçene dağıtırlar. Adak, eve getirilmez.¹¹⁸

Kısırlık için gidilen diğer bir türbe de Abdülkadir Geylani türbesidir. Türbeye bakan yaşlı kadın, çocuğu olmayan kadını belinden sandukanın başında bulunan taş kavuğa uzunca bir iple bağlar. Kadın bu şekilde yedi kez, sandukanın etrafında

¹¹⁸ Muharrem Bayar.

döndürülür.¹¹⁹ Bir çocuğa kadının belindeki ip çözündürülür. Dua edilir, adak adanır. Eğer çocuk olursa, türbeye gelinir ve adak kesilir. Orada pişirilerek, halka aş dökülür.¹²⁰

Bolvadin ve çevresinde kısırlığı gidermek amacıyla bu türbelerden başka, Abdulvahap Gazi Türbesine, Ali Sıtkı Efendi Türbesine ve Sultandağı ilçesindeki Ahmet Tahrani Türbesine gidilmektedir. Bu türbelerde de mezarın etrafında yedi kez dönülmekte, adaklar adanmaktadır. Dua edilirken de, hangi türbeye gidilmişse o zatın ismiyle, örneğin; “Ya Rabbim Abdulkadir Geylani’nin yüzü suyu hürmetine çocuğum olursa, sana kurban adıyorum. Sen evliyaların duasını, geri çevirmezsin Allah’ım! Abdulkadir Geylani benim için dua ediver!” denilir. Ayrıca bu uygulamaların dışında Kemerkaya Kasabası’nda Damlalı Dede denilen yatıra gidilmekte, dua edilerek buraya da çeşitli adaklar adanmaktadır.

Kısırlık için gidilen bir diğer yer de Heybeli Kaplıcasıdır. Önceleri burada açıkta kaynayan su kaynağı ve yanında da kısa bir ağaç vardır. Çocuğu olmayan kadının tülbenti bu çalıya bağlanarak “ırk” tutulur. Ancak bu bağlama işinin abdestli-namazlı, ana-babası ve kocası sağ, başı bütün bir kişi tarafından yapılması gerekir. Bu kişi on bir defa, üç ihlâs, bir fatiha okur; çocuğu olmayan kadın için, çocuğu olsun diye dua eder ve sonunda bu sıcak su kaynağına şöyle seslenir: “Ya Rabbi, eğer bu kişinin çocuğu olacaksa, huri kızları kaynar suyu bünktürüversin! Geliverin huri kızları!” (bünkmek=fokurdamak) Eğer sıcak su kaynağı fokurdar, kaynağından etrafa saçılırsa çocuğun olacağına hükmedilir ve “inşallah çocuk olsun da, gelelim Heybeli’de kurban keselim” denilerek adak adanır. Çocuk olduğunda, kurbanlıkla beraber Heybeli’ye getirilir, çocuğun eli kurbanı sürülür ve adak yerine getirilir. Heybeli’nin başında kazanlarla pilavlar, bu kurbanın etleri, helvalar pişer; bu çocuk aş, oradan gelen geçen herkese ikram edilir.¹²¹

Bu sıcak su kaynağı bugün su tesisatlarıyla havuzlara verilmektedir. Bu sebeple, geçmişte yapılan bu çocuk dileme inancı, günümüzde yapılmamaktadır ancak farklı bir şekle bürünmüştür. Kendi yaşadığım bir örneği verecek olursam, 5–6 yaşlarındayken, annemle beraber Heybeli Kaplıca’sına gitmiştik. Bir kadını havuzun

¹¹⁹ Sanduka önceleri ortada olup bugün sağ köşededir.

¹²⁰ Makbule Çemrek; Fatıma Gümüş; Azime Kara, D.1961, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Malazgirt Mahallesi, Dişli Kasabası/ Bolvadin (25.08.07’de yapılan mülakat)

¹²¹ Melahat Karanfil, bu olayı 10 yaşlarındayken bizzat gördüğünü ve yemeklerden yediğini söyledi; Fatıma Gümüş.

etrafında üç kez döndürdüler sonra boynundan tülbentle, kaynar suyun aktığı boruya bağladılar. O anda birisi kolumdan tuttuğu gibi beni kadının yanına götürdü. “Hadi düğümü çöz de, sen gibi bir kızı olsun” dedi. Annemin yüzüne baktım, bana çöz işareti yaptı. Bende çözdüm. Sonra bu kadın bana para verdi.

Kısırlık için bunların dışında, çocuğu olmayan kadın buhar üzerine oturtulur. Kadın, kükürtlü sıcak suyun, haşlanmış soğanın, lahananın veya pırasanın buharının üzerine çömelir. Bu şekilde kanalların açılması umulur. Çocuğu olmayan kadına her gün bir tane haşlanmış soğan yemesi önerilir.¹²²

3.2.1.1.b. Aşerme

Hamile kadınların hamileliğinin 3. veya 4. ayında, karındaki çocuğun hareketlerinin hissedildiği dönemde, anne adayında bazı yiyecek ve içeceklere karşı bir istek belirir. Anne adayının bu isteklerinin tam bir şekilde karşılanması gerekir. Eğer aşerme döneminde annenin istekleri karşılanmazsa, çocuğun organlarının sakat veya eksik olacağı düşünülür. Bu nedenle, aşerme dönemindeki bir kadının istekleri akraba ve yakınları tarafından titizlikle yerine getirilir.¹²³

Aşerme dönemindeki kadının çok dikkatli davranması gerekir. Konuştuğu, gördüğü, dinlediği şeylere ve kişilere karşı dikkatli olması gerekmektedir. Özellikle televizyonda gösterilen bazı garip şekil ve yaratıkları, hayvanları izlememesi önerilir. Eğer, bunları görürse “aklımda” demesi gerekir.¹²⁴ Bunun nedeni, bebeğin suretinin o hayvanlara benzememesi içindir. Anne adayının hoşuna giden veya gitmeyen kişilerin de çocuğun durumunda son derece etkili olacağına dair bir inanç vardır. Anne karındaki çocuğun huy, karakter, dış görünüş ve konuşma bakımından, anne adayının hamilelik süresince ya beğendiği ya da nefret ettiği birine benzeyeceğine inanılır. Bir de kime çok bakarsa suret olarak ona benzer denilmektedir.¹²⁵ Aşerme dönemindeki kadınlar bebeğin kirpiklerinin uzaması için karanfil; badem gözlü olması için badem yerler; yanaklarında gamze olması için de hem ayva yerler hem de yanaklarına işaret parmaklarını bastırırlar.

¹²² Makbule Çemrek; Sultan Babalık.

¹²³ Fatıma Gümü; Memnune Ertürk, D1947, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Şazi Mahallesi, Bolvadin (25.08.2007 de yapılan mülakat).

¹²⁴ “Aklımda” ifadesiyle, anne adayının hamileliğinin her an bilincinde olması kastedilmektedir.

¹²⁵ Makbule Çemrek; Şahander Koca, D.1944, Okur Yazar Değil, Ev Hanımı, Hacı Halife Mahallesi, Bolvadin (31.08.2007)

Aşerme döneminde hamile kadının yediklerine de dikkat etmesi gerekir. Bu dönemde ciğer, dut, çilek, vişne, zeytin, nar vb. yoğun renkli yiyecekler yenilirken vücudunda her hangi bir yerini kaşınamamalıdır. Kaşırsa, bebeğin de aynı yerinde leke olur. Bu gibi durumlarda sürekli “aklımda” demesi gerekir.

Hamile kadın, hamileliği boyunca saç kestirmemelidir. Saç kestirilirse, çocuğun ömrünün kısılacağına inanılır. Yine hamile kadın tekke ve türbelere girmemelidir. Tekke ve türbelere giren hamile kadının boş çıkacağı şeklinde bir inanç vardır. Burada boş çıkmaktan kasıt, hamile kadının ya düşük yapması ya da bebeğin ölü doğmasıdır.¹²⁶

Hamile kadınlar kapı eşiğine ve ocak başına oturmamalıdır. Çünkü buralar cin-peri yatağıdır. Buralara oturulması durumunda cinlerden sıkıntı çekileceğine inanılır. Örneğin doğan çocuk, çok aşırı çirkin bir çocuk olursa bu çocuğun annesinin ocak başına oturduğuna, çocuğun suretinin cinler tarafından değiştirildiğine hükmedilir.¹²⁷

Hamile bir kadını rüyasında korkuturlarsa, bebek korku sonucu düşmesin diye bazı önlemler alınır. Kadının yastığının altına kırmızı kurdele, makas, anahtar ve öd ağacı denilen çıraya benzeyen kokulu bir ağaç parçası konulur. Bu araçların onun korkutulmasına mani olacağına inanılır.

3.2.1.1.c. Cinsiyet Tayini Ve Doğum

Doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak için çeşitli uygulama ve inançlar mevcuttur. Maddeler halinde sıralarsak:

1. Aşerme döneminde hamile kadının canı ekşi yiyecekleri isterse, çocuğun kız olacağına; tatlı yiyecekleri isterse çocuğun oğlan olacağına inanılır. Bu düşünceyi pekiştirmek için halk arasında “ye ekşiyi doğur Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur Hakkı’yı” sözü meşhur olmuştur.

2. Hamile bir kadının çocuğunun kız veya oğlan olduğunu anlamak için kadının karın şekline bakılır eğer kadının karnı sivrilmiş ise doğacak çocuk oğlan; sivri olmayıp yassı (yayışık) ise kız olacak demektir.

3. Eğer hamile kadının karnındaki çocuk kız ise yüzünün cildi değişir, çirkinleşir, lekeler oluşabilir; kalçası genişler, kadın oldukça ağırlaşır ve kendini çok

¹²⁶ Sultan Babalık; Azime Kara.

¹²⁷ Muharrem Bayar.

ağır hissetmeye başlar. Çocuk oğlan ise kadının yüzünde kızda olan belirtiler olmadığı gibi, kadın güzelleşir ve hiçbir değişikliğe uğramaz.

4. Çocuğun kız veya oğlan olduğunu anlamak için, hamile kadın odadan dışarı çıkarılır. İki minderden birinin altına makas diğerrinin altına da bıçak konulur. Sonra halime kadın çağrılır. Minderlerden birisine oturması istenir. Kadın eğer altında makas saklı mindere oturursa çocuk kız, bıçak saklı mindere oturursa oğlan olacak demektir.¹²⁸

Hamilelik ve doğacak çocuğun cinsiyeti ile ilgili daha birçok inanç ve uygulamalar olmakla birlikte, burada dikkate değer olanların zikredilmesine gayret gösterilmiştir. Ferdi inançlardan ziyade yaygın olanlar buraya alınmıştır.

Hamile olan kadınların doğumlarını kolay yapmaları için bazı tedbirler alınmaktadır. “Fatıma ana eli” denilen bir bitki, bir bardak suyun içine ıslatılmakta ve bu bitkinin yaprakları açıldıkça doğumunda kolaylaşacağına inanılmaktadır. Ayrıca bu su doğum esnasında, doğum yapan kadına içirilmektedir. Doğum esnasında suya çeşitli dualar ve ayetler okunur, bu su doğum yapan kadına içirilir. Yine doğumun kolay olması için kadına zeytinyağında kavrulmuş incir yedirilir.¹²⁹

3.2.1.2. Doğum Sonrası

3.2.1.2.a. Bebeğin Adının Konulması

Yeni doğan çocuğun adının belirlenmesinde ailenin ve akrabaların geçmişleri ile ilgili durumlar göz önünde bulundurulur. Türk aile yapısında çocuklara ninelerinin veya dedelerinin isimlerinin konulması alışkanlık haline gelmiştir. Yine, ailede genç yaşta kaybedilen hala, amca, teyze gibi yakın akrabaların isimlerinin konulması da yaygındır.

Bolvadin ve çevresinde çocukları yaşamayan aileler, çocuklarının adını “Yaşar” koyarlarsa, yaşayacağına; “Dursun” ve “Durmuş” koyarlarsa, bebeklerinin duracağına ve ölmeyeceğine inanırlar. Aileler özellikle daha önceki çocuklarının sürekli olarak ölmesi durumunda, bu isimleri koymaktadırlar.¹³⁰

¹²⁸ Makbule Çemrek, Tülay Çemrek D.1961, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bucak Mahallesi, Bolvadin (07.02.2007 de yapılan mülakat)

¹²⁹ Şahander Koca; Ayten Koyuncu, D.1961, Kız Meslek Lisesi Mezunu, 55 Evler, Bolvadin (03.09.2007 de yapılan mülakat)

¹³⁰ Dursun Bayrak, D.1948, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Stad Mahallesi, Bolvadin.

Çocuk isimleri ailelerin isteğini yansıtan bir özelliğe sahiptir. Hep kızları olan aileler, bundan sonraki çocuklarının erkek olması için son doğan kız çocuğuna “Döne” veya “Döndü” isimlerini koyarlar. Çocukları çok olan aileler, bir daha çocukları olmaması için son doğan çocuklarına “Yeter” veya “Songül” adını verirler.¹³¹ Çocuk sahibi olamayan aileler ise, çocuk sahibi olmak için türbe ve yatırlara giderek adakta bulunurlar. Hangi türbeye bağlanarak çocuk olmuşsa, o zâtın ismi çocuğa verilmektedir.

Çocuğun ismi doğumu izleyen ilk cuma, cuma namazından sonra, ya aile büyüğü ya da babası tarafından sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunduktan sonra üç defa isminin ne olduğunun bebeğe seslenilmesiyle konulmaktadır.

3.2.1.2.b. Bebeğin Yıkanması, Tuzlanması ve Göbeği

Bolvadin ve çevresinde bebeğin yıkanması, tuzlanması ve göbeğinin kesilip belli mekânlara gömülmesi ile ilgili olarak çeşitli inançlar bulunmaktadır. Yeni doğan bebek, 4-5 saat sonra anneannesi ya da babaannesi tarafından tuzlu ılık su ile yıkanır. Bebeğin göbeği düşünce, tekrar tuzlu su ile yıkanır. Bebeğin tuzlu su ile yıkanmasının sebebi bedeninin, ağzının kokmaması ve cildinin dayanıklı olması içindir.

Bebeğin göbeğinin nereye gömüleceğini, anne-babanın, çocuklarının büyüyünce ne olmasını istemeleri belirlemektedir. Bu sebeple, anne-babalar çocuklarının okuyup memur olmasını istiyorlarsa, bebeklerinin göbeğini okulun bahçesine; inancına bağlı biri veya hoca olmasını istiyorlarsa, cami bahçesine gömerler. Çocuklarının uzak memleketlere gitmelerini istemeyen aileler ise, “çocuğun gözü dışarıda olmasın” düşüncesiyle bebeğin göbeğini yattığı beşiğin (veya salıncağın) altına koyarlar.¹³²

3.2.1.2.c. Loğusalık Dönemi ve Kırklı Kadın

Doğumdan sonraki 40 günlük süreye “loğusalık dönemi” denir. Bu dönemdeki kadına “kırklı kadın” denilir. Loğusalığın, Türk kültür ve âdetleri bünyesinde önemli bir yeri vardır. Bu sebeple, bu zaman zarfı içerisinde dikkat

¹³¹ Yeter Gökgöz, D.1952, İlkokul Mezunlu, Tekke Mahallesi, Bolvadin (25.08.2007 de yapılan mülakat)

¹³² Sultan Babalık.

edilmesi gereken ve yapılmasının farklı zararlara yol açacağına inanılan hususlar vardır. Doğan çocukta “kırklı çocuk” olarak adlandırılır. Kırklı kadın ile kırklı çocuk kırk gün boyunca evinden dışarı çıkarılmaz. Bu kırk günlük süre âdeti bir dönüm noktasıdır. Bu sürenin sonunda çocuğun kendine geleceğine, yeni hayatına ve çevresine alışacağına inanılır. Eğer bebek bu süre dolmadan çıkarılırsa, hastalanacağı, sürekli ağlayacağı, huzursuz ve huysuz bir bebek olacağına inanılmaktadır.

Loğusa kadın ve çocuğu kırk gün asla yalnız bırakılmaz. Bırakıldığı takdirde, “Albasması”ndan, cin-peri-şeytan uğramasından korkulur. Albasması inancı Bolvadin ve çevresinde oldukça yaygındır. Al, loğusa kadını ve kırklı çocuğu basar. Albasması denince, çocuğun veya loğusa kadının üzerine bir ağırlığın çökmesi, çullanması ve bunun sonucunda sesinin soluğunun hiç çıkmaması akla gelmektedir. Albasan kişiyi iyice sıkırlar veya korkuturlar. O da çırpınır, ondan kurtulmaya çalışır, ağzı-dili kilitlenir ve boğulma derecesine gelir. Albasan kişinin yanında bulunan kişi, onu hemen uyarmalıdır. Aksi takdirde boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Loğusa kadınlar bu sebeple yalnız bırakılmaz, yanlarında onlara refakat eden birileri mutlaka olur. Albasmış kadın kırkdan önce, hocaya götürülerek okutturulur. Tekkelere götürülür. Özellikle de Afyon’un Şuhut ilçesinin Mahmut köyündeki bir tekkeye götürülmesi daha makbul olarak görülmektedir.¹³³

Bolvadin ve çevresinde loğusa kadın ve kırkı çıkmamış bir çocuğa yapılanlar ve onların bulundukları evde alınan tedbirler:

1. Doğum yapan kadının başına, kırkı çıkıncaya kadar kırmızı bir tülbent örtülür.
2. Loğusanın yattığı yastığın altına ve çocuğun yatağının altına bıçak, makas gibi “demirden” kesici bir alet, anahtar, kırmızı kurdele ve “öd ağacı” denilen bir ağaç parçası konulur; çörek otu serpilir. Yine, bebek evin içindeki kapı eşiklerinden geçerken -kapı eşikleri cin peri yatağı olduğu için- cin peri çocuğa uğramasın diye, çocuğun kıyafetine bir iğnelikle anahtar takılır.

¹³³ Makbule Çemrek; Ümmühan Sayın.

3. Loğusa kadının ve kırk çıkmamış çocuğun herhangi bir sebeple yalnız kalması gerekiyorsa, bulundukları odaya başucuna gelecek şekilde bir tas su konulur.
4. Loğusa bir kadının evine, hayızlı bir kadının gelmesi kesinlikle hoş değildir. Gelmesi durumunda bebeğin yüzünde kızılalık çıkacağına inanılır.
5. Loğusa bir kadının evine başka kırk çıkmamış bir loğusa veya kırk çıkmamış yeni gelin gelmemelidir. Gelmesi durumunda “kırk basması” meydana gelir. Gelen kişi, yeni gelin ise kırk basması sonucunda çocuğu olmayacağına inanılır. Gelen kişi eğer kırk çıkmamış bir loğusa ise, evine geldiği loğusanın çocuğunu kırk basar ve bunun sonucunda çocuk fenalaşır, bağırır, çağırır, ağlar. Vadesi varsa yaşar, yoksa sebebi kırk basması olur ve çocuk ölür. Kırk basan çocuğu iyileştirmek için, yüzü kibleye bakan 7 sokak çeşmesinden su getirilir. El terazisinin bir kefesine getirilen bu su, diğer kefesine tezek konularak tartılır. Burada teraziye tezek konulmasının nedeni murdarı murdar olan giderir düşüncesidir. Tezeğin ağırlığınca miktardaki suya İhlâs, Fatiha, Felak, Nas ve Ayet’el Kürsi sureleri okunur; altın bir yüzükle suyun üstüne kırk bir defa vurularak su kırklanır. “Kırklanmış” bu su ile çocuk yıkanır. Böylece, çocuğun kırk basmasından kurtulacağına inanılır, iyileşmesi umulur. Bunun dışında tedavi maksadıyla kırk basmış çocuğa kursun dökülür ve üzerlik otu da tütsülenir.¹³⁴ Ayrıca tedbir olarak, kırkları karışan loğusalar veya yeni gelinler birbirlerine çatallı iğnelik verirler. Bu uygulama kırk basmasını önlemek içindir. Bu inançların uygulamaları günümüzde etkisini bir hayli kaybetmiştir.

İki yeni doğum yapmış kadının -loğusalık dönemlerinde- birbirine gelip gitmesiyle veya kırk çıkmamış yeni gelinin kırk çıkmamış loğusaya gelmesiyle meydana gelen kırk basması, yeni doğum yapmış birinin, cenaze merasimine katılmasıyla da meydana gelebilir. Kırk çıkmamış loğusa, bir yakının cenazesine katılmak zorunda kalabilir. Bu

¹³⁴ Melahat Karanfil; Sultan Babalık.

durumda cenazenin kırkı ile loğusanın kırkları karışır. Sonuç itibariyle, cenazenin kırkı, loğusayı basar ve hem loğusa kadın hem de çocuğu hastalanır. Kırk basan çocuğun karnı şişmeye başlar, sürekli ağlar, halsizleşir. Çocuğun durumuna bakılarak kırk bastığına kanaat getirilir. Loğusayı ve çocuğu bu durumdan kurtarmak için yapılan bir uygulama vardır. Cenaze yıkanıp, kefenlenince kazandaki artan su, altın bir yüzükle kırk bir kez suyun üzerine vurularak tekrar kırklanır ve loğusa kadın orada bu su ile yıkanır (kırklanır).¹³⁵ Böylece iyileşeceği umulur. Ayrıca, kırk basmaması için, eğer doğum Kurban Bayramı günlerinde gerçekleşirse, kurban kesilen hayvanın eti eve tartılarak getirilir.

6. Loğusa kadın çocuğunu yatağından alırken besmele ile almalı, yatağına koyarken besmele ile koymalıdır. Her nereye girerse ve her nereden çıkarsa sürekli “destur” demelidir. Bunun nedeni her şeyin özellikle şeytanın, cin-perinin şerrinden korunmak içindir.

Kırkı çıkmayan çocuğun herkes tarafından görülmesine müsaade edilmez. Kırkı çıkana kadar en yakınların ve samimi dostların görmesine izin verilir. Yeni doğan bebeklerin bezleri güneşe karşı serilmemeli, gölgede kurutulmalıdır. Aynı şekilde bebeğin bezleri geceleyin dışarıda bırakılmaz.¹³⁶

Loğusa kadın ve çocuğu doğumun üzerinden kırk gün geçtikten sonra yıkanır. Bunun adına “kırklanma” denilir. Kırklanma işlemi şöyle yapılır: Temiz bir kovaya konulan yıkanma suyunun üstüne altın bir yüzük üç kez, kırk bir defa sayılarak -eller suya değdirilmeden- batırılıp çıkarılır. Bunun sonucunda, su kırklanmış olur. Bazı köy ve kasabalarda ise suyun kırklanması bir elek yardımıyla yapılmaktadır. Eleğin kırktan fazla gözü (deliği) olduğu için, su bu şekilde fazlasıyla kırklanmış olarak kabul edilir.¹³⁷ Hem anne hem çocuk bu su ile yıkanır. Böylece kırklanma işlemi gerçekleştirilmiş olur. Kırklanma işinin bitmesiyle birlikte anne ve çocuk normal yaşam şartlarına kavuşmuş olurlar. Bundan sonra anne ve çocuk, yakın akrabalarından başlayarak gezmeye götürülür. Buna

¹³⁵ Makbule Çemrek.

¹³⁶ Fatıma Gümüşi; Azime Kara.

¹³⁷ Ayşe Palabıyık, D.1945, Okur-Yazar değil, Yaka Mahallesi, Kemerkaya Kasabası, Bolvadin.

“sıçanlama” denilir. Gezmeye gittikleri kimseler çocuğa kıyafet, para vb. “sıçanlık hediyesi” verirler. Ayrıca çocuğun annesinin eline, giderken bir parça ekmek verilmesi adettendir. Bunun nedeni çocuğun uykusunun gezmeye gidilen evde kalmaması içindir.¹³⁸

3.2.1.2.d. Diş Çıkarma Hadisesi

Bebeğin dişinin çıktığını ilk kim görürse, bebeğin atletini -eskiden göynek (gömlek) denilen kıyafeti- yırtar. Bunun nedeni daha sonra çıkacak olan dişlerin kolay çıkması içindir. Ve ona yeni bir atlet, elbise almak zorundadır. Çocuğun dişinin çıkması nedeniyle ailesi tarafından “diş göllesi” adı verilen bir yiyecek pişirilir. Buğday, nohut, fasulye kaynatılıp üzerine üzüm, fıstık, bayram şekeri saçılıp, tabaklara konulur ve komşulara dağıtılır. Daha sonra çocuk orta yere oturtulup, ileride çocuğun dişleri dökülmemesi için daha önce hazırlanan gölle, bebeğin başından aşağı dökülür. Komşularda dağıtılan tabakların içine iki yumurta ve mendil koyup hediye olarak bebeğin ailesine verirler. Bebeğin dişinin çıkması bu şekilde kutlanmış olur.¹³⁹

3.2.1.2.e. İp Kesme Hadisesi

Çocuk iki üç yaşlarına ulaşır, güzel ve düzgün bir şekilde yürüyemiyor, devamlı düşüp düşüp kakıyorsa ip kesme inanışı bebeğe uygulanır. Cuma günü, Cuma salâsı verilirken, çocuğun iki ayağı bir iple bağlanır, dört beş yaşındaki çocuklar yüz-yüzelli metre ilerden koşturulur. Bu koşu sonucunda, ayağı iple bağlı olan çocuğa ilk önce ulaşan çocuk tarafından bıçakla bebeğin ayağındaki ipler kesilir. Koşuda birinci gelen ve ipleri kesen çocuğa, bebeğin ailesi tarafından bahşiş verilir. Bu olay üst üste üç tekrarlanır ve buna “köstekleme” denilir.¹⁴⁰

3.2.1.2.f. Nazardan Koruma

Burada nazardan koruma maksadıyla bebeğe yapılan pratikler anlatılacaktır. Nazar konusu ileride geniş bir şekilde ele alınacaktır. Yeni doğmuş bebeğin ilk

¹³⁸ Dudu Koyuncu; Zehra Karanfil.

¹³⁹ Zakire Telli; Nefise Kuşaksız, D.1931, Okur-yazar değil, Ev hanımı, Ömer oğlu mahallesi, Bolvadin (30.08.2007’de yapılan mülakat)

¹⁴⁰ Nefise Kuşaksız; Ayşe Palabıyık.

kakası alınır ve kapının arkasına koyulur. Bu ilk kakanın alınıp kapının arkasına konulması, bebeği görmek için misafirliğe gelenlerin nazarından bebeği korumak içindir. Yine aynı şekilde bebeği görmeye gelen misafir gittikten sonra bebek, misafirin oturduğu yerde yuvarlanır, bastığı eşığe yatırılır. Bebeği nazardan korumak için beşik veya salıncağın içerisine çörek otu serpilir. Bebeklerin koluna “nerdane” adı verilen mavi bir boncuk takılır.

Nazar sonucu rahatsızlanan ve sürekli ağlayan bebeğe, kapı eşiginde ayakla ezilen soğan koklatılır, daha sonra karnı üzerine konulur. Bebeğin rahatsızlığı devam ediyor ve ağlaması kesilmiyor ise, mahalle fırınının, fırın içini silmek için kullanılan fırın silgisinin bezinden bir parça kopartılır, bebeğin karnının üzerine konulur. Bebeğe nazarının değdiğinden şüphelenilen kimsenin, evinin kapı eşiginden gizlice kıymık alınır, üzerlik otu ve tuz da ilave edilerek bebeğe tütürülür. Nazar için yakılarak bebeğe tütürülen bir diğer madde de leylek kemiği ve yılan derisidir. Leyleğin kemiği, yılanın derisi ve kemiği, tuz ve üzerlik otu ile birlikte yakılarak çocuğa tütürülmektedir.¹⁴¹

Çocuğu nazardan korumak için yapılan diğer pratikleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Çocuğun elbisesinin, genellikle de yeleğinin omzuna mavi boncuk (nazar boncuğu) ve altın maşallah küçük bir iğneyle tutturulmaktadır. Burada önemli olan, boncuğun açıkta olup, görünmesidir. Nedeni ise, nazarı değenin gözünün çocuğa değil, boncuğa isabet etmesidir. Ayrıca mavi boncuk, çocuğu gören kimselere maşallah demesini hatırlatması amacıyla da takılmaktadır.
2. İğde ağacının dallarından küçük bir parça kesilerek bir ucu veya iğde çekirdeğinin içi delinir. Buna bir ip takılarak çocuğun elbisesine iliştilir. Bunun sebebi ise, iğde ağacının dalından bir parçayı veya çekirdeğini taşıyana şeytanın yaklaşmayacağına dair inançtır.
3. Çocuğun kafasının üzerinde içi su dolu bir kap tutulur ve çocuğun üzerine bir örtü örtülür. Küçük bir tavada eritilen kurşun, bu suyun içine dökülür. Kurşunun aldığı şekle bakılarak nazarın şiddeti hakkında yorum yapılır. Bu şekilde çocuğun nazardan kurtulduğuna inanılır.

¹⁴¹ Makbule Çemrek; Fatıma Gümüş; Sultan Babalık.

4. Çocukları nazardan korumanın bir diğer şeklide çocukları çok süslü giyindirmeme alışkanlığıdır. Çocuğa ne kadar yeni ve dikkat çekici elbiseler giydirilirse, çocuk o kadar çok nazar çeker. Bu sebeple, çocuğun üstüne başına fazla dikkat edilmezse, kimsenin dikkatini çekmeyeceğine dolayısıyla nazar değmeyeceğine inanılmaktadır. Ayrıca nazar etmemek için, çocuk sevilirken “pekte çirkinmiş” gibi sözler söylenilmekte; “çok güzelmiş” gibi sözler söyleyene de “maşallah de” şeklinde uyarıda bulunmaktadır. Çocuk, yaşına göre çok gösterişli, fazla gelişkin ise yaşını sorana gerçek yaşı saklanarak, biraz daha büyük bir yaş söylenmektedir. Böylece nazar değmeyeceğine inanılmaktadır.
5. Bolvadin ve çevresinde sürekli ağlayan çocuklar hocalara götürülerek okutturulmakta; hocalara, nazara iyi geldiğine inanılan çeşitli ayetler (Felak, Nas, Ayet’el Kürsi gibi) yazdırılarak çocukların beşiklerine asılmakta veya yazdırılan ayetler bir bardak suya ıslatılarak bu su çocuğa içirilmektedir.¹⁴²
6. Ağlayan, uyumayan ve sık sık uğunan (=sesi kesilmiş bir şekilde uzun süre ağlamak) çocukların, Bolvadin’in Kaymaz Mahallesindeki Halil Dede Türbesi’ne götürülmesi oldukça yaygındır. Diğer türbelere de götürülmekle birlikte, bu türbenin çocuklara çok daha iyi geldiğine inanılmaktadır.¹⁴³

3.2.1.2.g. Sünnet Töreni

Sünnet olmak Türk-Müslüman milletin önem verdiği bir durumdur. Bu nedenle, 6–7 yaşlarına gelmiş oğlan çocuğunun sünneti gerçekleştirilir. Günümüzde Bolvadin ve çevresinde sünnet törenleri, sade ve sıradan bir uygulama olmaktan çıkmış, evlenme merasimleri gibi önem kazanmıştır. Sünnet merasimi yapmayan ve yapamayan aileler, çok kötü bir şey yapmış gibi muameleler görerek, toplum tarafından ayıplanır.

Aile, sünneti çocuğun erkekliğe ilk adımı olarak algılar ve sünnet merasimi hazırlıklarına başlar. Bolvadin ve çevresinde, sünnet merasimi temelde iki ana bölümden oluşur. Birincisi kına gecesi, ikinci mevlit okutma şeklindedir. Kına gecesi veya sünnet düğünü denilen akşam, sünnet olacak çocuğun silah tutacağı eline kına

¹⁴²Sırrı Borlu; Kazım Kara, D.1955, Mezunu, Fatih Cami Emekli İmamı, Malazgirt Mahallesi, Dişli Kasabası, Bolvadin.

¹⁴³Nefise Kuşaksız; İsmahan Koçyiğit.

yakılır. Bu arada küçük süslü paketlere konulmuş kınalar, çerez ve meyve suyu davetlilere dağıtılır. Davetliler de, sünnet çocuğunun annesine hediye verirler.

Kına gecesinin ertesi günü öğleden sonra çocuk süslenmiş bir arabaya bindirilir, konvoy halinde Abdülkadir Geylânî Sâni Türbesine gidilir. Orada dualar yapılır ve tüm şehir gezilerek eve dönülür. Evde mevlit merasimi yapılır. Hoca, Kur'an-ı Kerim'den bir bölüm okur. Sonra sırasıyla mevlitler, ilahiler okunur. Sonunda hoca tarafından dua yapılır. Bundan sonra sünnet olacak çocuk daha önce sünnet ettirilmemişse, sünnet odasına alınıp, hazırlanır. Hocalar dua okuyup tekbir getirirken, çocuk yakın bir akrabası tarafından -amca, dayı gibi- tutulur ve sünnet işlemi tamamlanır. Bu işlemler sırasında, çocuğun annesi, avucunun içinde oklava yuvarlar ve bildiği duaları okur. Oklavayı yuvarlamanın nedeni, böyle yapınca sünnetin kolay, ağrısız ve çabucak olacağına inanılmasıdır. Davetliler, çocuğu ve aileyi tebrik eder, çocuğa hediyeler verirler.¹⁴⁴

3.2.2. Askerlik

Vatani ve kutsal bir vazife olarak algılanan askerlik toplumumuzda söz sahibi olma ve saygınlık kazanmayı beraberinde getirmektedir. Askere gitmeden iş gücü sahibi olunamayacağının ve evlenilemeyeceğinin bilincinde olan gençlerimiz bir an önce askerliğini yapıp gelmeyi planlamaktadır. Bolvadin ve çevresinde askerliğini yapmamış olanların henüz çocuk muamelesi gördüğü de bir gerçektir. Askerliğini yapmamış olan bir gence kız verilmesi pek alışılmış bir durum değildir.

Askerliğini yapma çağına gelen genç, bu vatani görevini ifa etmek üzere hazır duruma geldiği zaman, toplumumuzda farklı inanışlardan kaynaklanan çeşitli uygulamalara yer verilir. Askere gidecek gencin evine aylar önceden ziyaretler başlar. Her gelen birer hediye ile gelir. Bu hediyeler, genellikle bir tepsi baklava, askere gidecek genç için çamaşır takımı ve havludan oluşur.

Genç, askere gitmeden bir hafta öncesinde asker yemeği yapılır. Bu davete, gençle birlikte askere gidecek ve gitmeyecek olan bütün arkadaşları çağırılır. Bu merasimde, mevlitler ve Kur'an-ı Kerim okunur. Hep birlikte Abdülkadir Geylânî Türbesi ziyaret edilir. Gençlerin askerlik süresince bir sıkıntı çekmemesi için dua

¹⁴⁴ Muhterem Telli; Hasan Dursun D. 1953, Bolvadin 2 No'lu Sağlık Ocağı sağlık memuru, Bolvadin (04.09.2007'de yapılan mülakat)

edilir. Daha sonra, gencin askere gideceği gün akrabaları ve yakın komşular gencin ailesinin evinde toplanırlar.

Bolvadin'in bazı kasabalarında ise farklı uygulamalar olabilmektedir. Örneğin Kemer kaya Kasabası'nda, askere gidecek olan genç önce "Damlalı Dede" denilen, yatacın bulunduğuna inanılan yere ziyarete gider. Orada dua edilir ve koyun kesilir. Kesilen bu koyun kasabanın düğün salonunda, el birliğiyle pişirilir; tüm kasaba halkıyla birlikte bu yemek yenilir. Burada gençler arasında eğlence yapılır. Sonra hep birlikte camiye gidilir. Hoca dua yapar. Delikanlılar davul zurna eşliğinde uğurlanır.¹⁴⁵

Vatani hizmetini yapmaya gidecek olan genç evden çıkacağı zaman, sırayla dede ve ninesinin, babasının ve annesinin, daha sonrada diğer aile büyüklerinin elini öper, tek tek vedalaşır; haklarını helal etmelerini ister. Bundan sonra kendisine bütün bir ekmeğin ucundan ısırtılır ve "bütün nasibi evinde kalsın, kazasız belasız geri gelsin" denir. Bu ucundan ısırtılan ekmeğe, askere giden genç eve dönünceye kadar evde saklanır. Asker evin kapısından çıkarken aynanın üzerinden su dökülür. Çeşmeler bir müddet açık bırakılır. Kendisine evden çıktıktan sonra bir daha eve bakmaması söylenir. Asker evden çıktıktan sonra arkasından askerliliğinin su gibi saf, temiz ve akıp gitmesi amacıyla bol bol su dökülür. Gencin boynuna koruyucu olması niyetiyle cevşen takılır. Ev bir gün hiç süpürülmez, kendisi de süpürülür gider diye korkulur. Askerin annesine ağlamaması söylenir. Askerin annesi iki rekât şükür namazı kılar, dua eder.

Askere gidecek olan gencin sırtına kırmızı bir şal örtülür. Genç yolculuğuna uğurlanırken hocalar tarafından asker uğurlama duası yapılır. Bu dua genellikle toplu halde yapılır. Kutsal görevini ifa etmek üzere yola çıkan genç, orada buluna herkesle tek tek helalleşerek herkesin hayır duasına mazhar olmuş halde ayrılır. Askere gidecek gençleri, bineceği otobüse kadar uğurlamak âdet halini almıştır.

Genç, askerden dönünce daha önce ısırdığı ekmeğe gencin eline verilir; o da ekmeği öper ve alnına sürer. Ev halkı tarafından bu ekmeğe yemek yapılarak yenilir.

¹⁴⁵ Ayşe Palabıyık; Mevlüt Palabıyık, D.1933, İlkokul Mezunu, Yaka Mahallesi, Kemer kaya Kasabası, Bolvadin.

Gencin ailesi, oğullarının sağ-salim askerliğini yapıp gelme sevincinden dolayı bir şükür kurbanı keser.¹⁴⁶

3.2.3. Evlenme

3.2.3.1. Evlilik Yaşı Ve Dünürcü Olma

Bolvadin ve çevresinde kız ile oğlanın evlilik yaşları farklılık arz eder. Daha önceki yıllarda kızların evlenme yaşı 15–18 arasında iken günümüzde eğitim vb. durumlardan dolayı kızların evlilik yaşının 17–25 yaşları arasında değişmesi, bu yörenin halkı tarafından benimsenmiştir. Erkeklerin evlenme yaşlarının kızlarınkine oranla 3–5 yaş daha sonra geldiği düşünülür. Askerliğini yapmamış oğlanın evliliğe hazır olmadığı düşünülür.

Genel olarak evlenmeler şu şekilde gerçekleşir. Bir erkeğin ya da kızın evlenme vakitleri geldiğine -özellikle eskiden- anne babaları karar verir. Bu sebeple oğlan ya da kızın fikirleri alınmaz. Ancak bazen oğlan, babasının ayakkabısını çivi ile yere çakabilir. Bu davranış “anne-baba artık beni evlendirin” anlamına gelmektedir. Diğer türlü genellikle anneler oğulları ile konuşarak, kendisini evlendirmek istediklerini belirtir. Oğlan buna razı olursa, aile kız aramaya koyulur. Oğlan evi önce kızı tespit eder, kızın ahlakı ve ailesi iyice araştırılır. Uygun bir kanaate varıldığında, kızın ailesine gidilir. Kızı istemeye, ilk olarak sadece kadınlar gider. Niyetin ciddi olduğunu göstermek için bu gidiş gelişler birkaç kez tekrarlanır. Bu gidip gelmeler genellikle, hayırlı günler olduğuna inanıldığı için pazartesi ve perşembe günleri yapılır. Bu sırada her iki tarafta istihareye yatar. Eğer rüyada beyaz bir güvercin görülürse bu işin hayırlı olacağı kanaatine varılır, “koynumuza güvercin girdi” denilir. Karga görürlerse ise, bu işin sonunun iyi olmayacağına hükmedilir ve bu işten vazgeçilir. Kız tarafı, kızı istemeye gelen hanımlara çay veya kahve ikram etmez. Bunun nedeni, kızlarını vermeye gönüllerinin olduğu şeklinde anlaşılmaya mahal vermemek içindir. Oğlan evi ise, kız evinde kesinlikle su içmez. Çünkü su soğuk olduğu için araya soğukluk gireceğinden korkulur.¹⁴⁷ Kız tarafından olumsuz bir tavır, davranış sezilmez ise, oğlan evinin erkekleri (baba, amca, dayı vb.) de kızın babası ile görüşmeye gider. Kız evi naz evi olduğu için bu gidiş gelişler birkaç kez

¹⁴⁶ Muharrem Bayar; İbrahim Çetiner, D.1959, Sanat Okulu Mezunu, Şıhlar Mahallesi, Bolvadin (30.08.2007’de yapılan mülakat)

¹⁴⁷ Yakup Kavas, age, s.59–64.

olabilir. Kızın ailesi sonunda, “inşallah hayırlısı olsun” derse, kızı vermeye razı oldukları anlaşılır. Eğer “bize zaman verin, düşünüp, taşınalım” derlerse kızlarını vermeye razı olmadıklarına yorumlanır.

3.2.3.2. Söz Kesimi ve Nişan

Oğlan evi, söz kesmeye tatlılık olsun diye lokum götürür. Kadın ve erkekler ayrı odalarda otururlar. Misafirlere lokum tutulur, çay ikram edilir. Böylece söz kesilmiş olur. Bundan 20–30 yıl öncesinde, kız ve oğlan birbirlerini nikâha kadar hiç görmezlerken, bugün aileler mutabık olduğunda kız ile oğlan görüştürölüp, tanıştırılmaktadır. Nişan yüzüklerini birbirine bağlayan kurdeleyi yakın bir akraba keser. Bekâr kız ve erkekler de kesilen bu kurdeleden bir parça almak için çaba sarf ederler. Kesilen kurdeleden bir parça eline geçirebilen bekâr genç kız ve erkeğin o yıl içerisinde nasibini bularak evleneceğine inanılır.

3.2.3.3. Nikâh

Kız ile erkeğin nikâhları gerçekleştirilirken, gelin ile damadı bağlamaya, onlara büyü yapmaya çalışanları engellemek için, asma bir kilit açık tutulur. Nikâh bitince kapatılır.¹⁴⁸

3.2.3.4. Düğün

Bolvadin ve çevresinde düğünler köy ve şehir merkezinde yapılmalarına göre çok farklılık gösterilir. Bir de düğünlerde, çok eskiden yapılan âdetler ve inanışlar ile günümüz düğünleri arasında zamanla büyük farklılıklar oluşmuştur. Burada düğünlerin nasıl yapıldığını anlatmaktan ziyade, düğün esnasında halkın inançları gereği yapmış oldukları bazı uygulamalara dikkat çekilecektir. Çarşamba veya cumartesi günü öğleden sonra sadece hanımların davet edildiği düğün kurulur. Düğünde, damat ve gelinin kuracakları yuvanın ve bu mutlu yuvadan olacak çocukların vatanına, milletine ve dinine bağlı ve faydalı bir fert olacağı inancı ile gelinin sandalyesi kibleye doğru döndürölür. Bu günün akşamında kına gecesi yapılır. Gecenin ilerleyen saatlerinde gelinin ellerine ve ayaklarına bütün kına yakılır. Sağ avucunun içine madeni para veya (genellikle) altın basılır. Bu şekilde

¹⁴⁸ Fatma Gümüş; Sultan Babalık.

yapıldığında gelinin el darlığı, sıkıntı görmeyeceğine inanılır. Ayrıca gelinin kınasını yakan kişinin başının bütün olması gerekir. Yani, ana-babası ve kocası sağ, çocukları olan ve mutlu bir yuvaya sahip bir kişi gelinin kınasını yakar. Bunun nedeni, gelinin de aynı şekilde bu kimse gibi bir hayata sahip olması içindir.

Gelin, bu geceyi arkadaşlarıyla eğlenerek geçirir. Oğlan evinin sahurluk olarak gönderdiği yemekler ile çerezler ve meyveler yenilir. Gelin, “gelin orucuna” niyet eder. Gelinin evden ağzının orucuyla çıkması gerekir. Bu orucun çok hayırlı bir oruç olduğuna inanılmaktadır. Gelin sabaha doğru kınalarını yıkar, sabah namazını kılar ve gelinin yakınları onu hazırlamaya başlar. Bolvadin ve çevresinde, çok eski bir gelenek olan gelin duvağı töresi vardır. Gelinin duvağı, cennet çiçeği kabul edilen zambak çiçeği ve yapraklarıyla süslenir. Böylece cennet hurisi olacağına inanılır.

Gelin, baba evinden çıkarken çok önemli gelenekler vardır. Evden çıkmadan önce gelinin beline kırmızı kurdeleyi kızın ağabeyi bağlar. Gelin evden çıkarken, sağ koltuk altına kuran-ı kerim, sol koltuk altına da bütün bir ekmek alır. Burada ekmek bereketin, Kur'an-ı Kerim inancın simgesidir. Oğlan evi, gelinin evine yanlarında bir hoca olduğu halde gelir. Kız evinin kapısında, hoca dua eder ve halka lokum tutulur. Kızın babası kızına, “alınla (kırmızı örtü) git, kefeninle çık” diye tembihler. Kız, ana-babasının ve orda bulunanların elini öper. Kapıdan çıkmadan gelinin eline nasibini de götürsün düşüncesiyle ekmek; vardığı kapıya sahip çıksın, demir gibi olsun, orada demir gibi kalsın düşüncesiyle demir bir tas; ağzının tadıyla gitsin, ağız tadıyla yaşasın düşüncesiyle de tuz verilir. Gelin bunları eliyle dışarı çıkarır ve yardımcılara verir. Bunlar tatlılık olsun diye bir tepsi baklava ve çöreklerle birlikte gelin arabasına koyulur. Daha sonra konvoy halinde gelin, oğlan evine indirilir.¹⁴⁹

3.2.3.5. Gelin Yeni Evine Gelince Yapılan Uygulamalar

Gelin yeni evine getirildiğinde, arabadan indirilmeden önce -gücü yeten aileler- gelinin ayağına hem şükür hem de nazar isabeti alsın niyetiyle kurban (koç-koyun) kesilir. Gelin, bu kurbanın kanın üzerine sağ ayağıyla basarak geçer. Bu esnada madeni para saçılır. Gelin yeni evinin kapısına geldiğinde ellerine güğümlerle su verilir. Bu şekilde, ayağı eşiğe basmadan kapıdan geçer. Eğer eşiğe basarsa kısmetinin kesileceğine, hayatının sıkıntılarla dolacağına inanılır. Gelinin, eve su

¹⁴⁹ Fatma Gümüş; Sultan Babalık; Ümmühan Sayın.

dolu güğümlerle girdirilmesinin nedeni, su gibi berrak olsun, nasipli bereketli olsun, su gibi pırıl pırıl, dolu dolu bir hayat yaşasın, geçimli olsun, su gibi aziz olsun düşüncesine sahip olunduğu içindir. Gelin eve girince kayınvalide buğday, şeker, para ve çerezden oluşan karışımı gelinin başından aşağıya saçar. Bu saç gelinin buğday gibi bereketli, şeker gibi ağız tatlı olması niyetiyle yapılır. Oruçlu olan gelin, bir köşeye dinlenmesi için oturtulur. Gelinin “başı bozulur” düşüncesiyle, akşam damat gelene kadar duvağı çıkarılmaz.¹⁵⁰ Bolvadin’in bazı köylerinde ise nazarı isabetli olsun diye gelinin ayağına hem kurban kesilir hem de üzerlik otu, kedi ve köpek kılı bir tavada yakılır, gelinin başına tütsülenir.¹⁵¹

Damat ve arkadaşları ise, gelin eve girdikten sonra hep birlikte Abdülkadir Geylâni Türbesini ziyarete giderler. Damat orada iki rekât şükür namazı kılar, dua eder. Akşam olunca, gelin önce kayınpederinin elini öper ve orucunu ona verir. Kayınpeder de, “aldım, kabul ettim” der ve orucun karşılığında ona para verir. Gelin bundan sonra iftar eder. Damat yatsı namazından sonra, hoca dua ettikten sonra, evine girer. Ertesi gün, “gelin ertesi” denilen bir âdet başlar ve ailenin yakınları gelinin evini, çeyizini görmeye gelirler.

Gelinin kucağına, onun da güzel ve sağlıklı çocuğu olsun inancıyla bir çocuk verilir. Çocuk, gelinin karyolası üzerinde koyulur ve yuvarlanır. Yeni gelin gelen evde 1–2 hafta içerisinde eliş ve örgü gibi işler yapılırsa gelinin işlerinin ters gideceğine ve sıkıntılarla dolu bir hayatının olacağına inanıldığından el işi ve örgü gibi ince işlerin yapılmasından kaçınılır. Bilmeyerek bu işleri yapan bir kişi olursa, gelinin başına çorap gördüğü gerekçesi ile ince işlerle ilgili şeyleri evin dışına bıraktıktan sonra içeri girmesi istenir.¹⁵²

Bundan sonra artık gelin kırk gün evden çıkarılmaz. Gelinin kırk gün boyunca evden çıkmamasının sebebi, gelinin vardığı eve, o evin insanına alışması; o evin ferdi olduğu içine sindirmesi; evini, yurdunu, yuvasını bilmesi, tanınması ve bunlara ısınması içindir. Ayrıca gelin 40 gün dolmadan önce çıkarsa, ona nazar degeceğine, gelinin o evin insanlarını tanımayacağına, gözünün dışarıda olacağına inanılır. Yeni gelin de tıpkı loğusa gibi kırklıdır. Bu sebeple onu da al basabilir. Aynı

¹⁵⁰ Makbule Çemrek; Muharrem Bayar.

¹⁵¹ Ayşe Palabıyık; Gülden Karaçınar D.1943, Okur-Yazar Değil, Yaka Mahallesi, Kemer kaya Kasabası, Bolvadin.

¹⁵² Dudu Koyuncu; Azime Kara.

şekilde, yeni gelini de rüyasında korkutmasınlar diye, yastığının altına makas, bıçak, anahtar ve bir parça öd ağaç konulur.¹⁵³ Kırk gün sonra, temiz bir kovaya konulan yıkanma suyu, altın bir yüzükle 41 kez üzerine vurularak kırklanır ve gelin bu su ile gusül abdesti alır. Bolvadin merkezde suyun kırklanması bu şekilde olurken; bazı köy ve kasabalarda kovanın ağzına un eleği konularak su bu elekten süzölmektedir. Bunun nedeni, eleğin kırktan fazla gözü (deliğı) olduğı için, suyun fazlasıyla kırklanmış olacağına inanılmasıdır.¹⁵⁴ Bundan sonra yakın akrabalarından başlamak üzere gelin misafirliklere götürölür. Misafir oldukları kimseler ise, yeni geline “şıçanlık” olarak çeşitli hediyeler veriler.

3.2.4. Ölüm

3.2.4.1. Ölüm Öncesi

Bu alt başlık altında, normal şartlarda gerçekleşen ölümler için geçerli olan bir durum hakkındaki inançlar ve bu inançlar doğrultusunda yapılan uygulamalarla ilgili bilgilere yer verilecektir. Hastada ölüm belirtileri gözökmeye başlayınca, ziyarete gelenler hastanın yüzüne bakarak günahları affedilmiş mi günahkâr mı olduğı hakkında fikir belirtirler. Eğer, hastayı görenler “yüzüne nur gelmiş” derlerse günahlarının dökölüp kalmadığı; “yüzü kapkara kesilmiş” derlerse günahkâr olduğı düşünölür. Ayrıca, sekâret halindeki hastayı ziyaret edenlerin günahlarının affolunacağına da inanılmaktadır. Küçük çocukların ölmesinin de, ev halkının günahlarını bağışlatacağına inanılır.

Ölüm döşegindeki kişi, kesinlikle yalnız bırakılmaz. Hastanın yanında bulunan kimseler, onun ağzına varsa sık sık zenzem suyu yoksa normal su verirler. Eğer zenzemi içemiyorsa, zenzem pamukla dudaklarına, alnına, yüzüne sürölür, ağzına damlatılır. Sekâretin yanında yüksek sesle, Yâsin, Tebâreke ve Nebe sureleri okunur. Bol bol Kelime-i Şahadet getirilir. Ancak, hasta Kelime-i Şahadet getirmeye zorlanmaz. Bunun nedeni hasta sıkıntıyla o anda diyemeyeceğini belirtiverir de,

¹⁵³ Nurten Karagöven; Emine Dinç, D.1951, İlkokul Mezunu, Yenice Mahallesi, Bolvadin (31.08.2007’de yapılan mülakat)

¹⁵⁴ Kadriye Kaplan, D.1938; Gülden Karaçınar; Arife Bancar, D.1968, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Özburun Kasabası, Bolvadin (03.09.2007’de yapılan mülakat).

imanına zarar gelir düşüncesidir. Bu sebeple seslice söylenir, onun da duyarak kalben söyleyeceği umulur.

Sekâret halindeki kimse, son demlerine yaklaştığında ayakucuna geçilir ve yüzü kibleye çevrilir. Sekâreti sağ tarafına ve kible ye çevirmenin sevap olacağına inanılır. Ölüm anında kişinin gözlerinin fal taşı gibi açılması hakkında da çeşitli inanışlar vardır. Buna göre, dünya gözüyle her şeyi görmeyen insanın, öleceği yakın gözünden perde kalkar ve artık hiç görmediği varlıkları görür, şaşırır ve gözlerini açar. Bundan sonra vefat eder. Eğer gözlerini gülümseyerek açarsa, “cennetteki makamını gördü, gülüyor”; korkuyla açarsa; “eyvah sırattan düştü, cehennemdeki makamını gördü, korktu” şeklinde yorumlanır.

Bolvadin ve civarında, ölüm olayının gerçekleştiği güne ve mekâna bakılarak da çeşitli yorumlar yapılır. Pazartesi, perşembe, Cuma, arefe, Ramazan ayı ile Ramazan Bayramı günlerinde ve camide, namaz kılarken seccâde üzerinde ölenlerin çok iyi kimselerden ve Allah’ın sevgili kullarından olduğuna inanılır. Tuvalet, banyo, hamam gibi yerlerde ölmek ise, halk tarafından hoş karşılanmamakta, bu şekilde ölenlerin pekte hayırlı kimseler olmadığına inanılmaktadır.

3.2.4.2. Ölüm Sonrası

Ölüm gerçekleştikten sonra, cenaze için odanın ortasına yatak serilir. Üzerindeki kıyafetler, mevtaya eziyet etmemek için makasla kesilerek çıkarılır. Daha sonra ayakları başparmaklarından, çenesi de başının üzerinden bağlanır. Karnı şişmemesi için üzerine makas veya bıçak konulur. Gözler açıksa kapatılır. Gözü açık olarak ölenin, çok sevdiği birini göremeden öldüğü için gözü açık kaldığına inanılır. Cenazenin ayakları kible tarafına uzatılır. Bunun nedeni, mahşer yerinde ayağa kalkınca, yüzü kibleye doğru gelmesi içindir. Cenaze bulunan evde, Azrail kılıcını yıkadı düşüncesiyle su dolu olan sürahiler boşaltılır ve ters çevrilir. Bundan sonra, yakın akrabalar durumdan haberdar edilir ve herkesin duyması için belediye hoparlörüne ilan verilir. En yakın caminin imamına da haber verilerek salâ vermesi istenir.

Cenaze yıkama işlemi, eskiden kazanlarda suyun kaynatılarak, kapı önünde (etrafını örterek) veya avlu içerisinde yapılırken; günümüzde belediyenin özel olarak tahsis ettiği cenaze yıkama aracıyla yapılmaktadır. Cenazeyi yıkamak için hazırlanan

su, eskiden kazanın ağzına un eleği konularak kırklanırken, günümüzde şofben ile yıkama işlemi yapılmaktadır. Kazan ile yıkama işlemi yapıldığı zaman, kazan bir gün süreyle ters çevrilir, üzerine taş konulur. Cenaze yıkandıktan sonra, ellerinin ve ayaklarının parmakları arasına “kafirun” denilen kokulu bir madde konulur.¹⁵⁵ Kafirun konulunca, yılanın cesede yaklaşmayacağına inanılır. Kefenin önceden zemzem ile yıkanıp hazır tutulması –özellikle hacca gidenler tarafından- Bolvadin halkı tarafından çok muteber sayılmaktadır. Zemzemin, kefene bir kutsiyet katacağına inanılmaktadır. Cenaze kefenlenirken içine çörek otu ve tefarik denilen kokulu bir ot serpilir. Çörek otunun ölüye şeytanın yaklaşmasını engellediğine inanılmaktadır. Cenaze kadın ise, bir miktar zemzem ile kına karıştırılarak, alın ve bağrına Arapça Allah ve Muhammed yazılır. Ayaklarına, avuç içlerine, saçlarına bol bol kuru kına serpilir. Bolvadin ve çevresinde, yaşlı kadınlar asla saçlarını kestirmezler. Mahşer yerinde kabirden çıplak bir şekilde kalkılacağına inandıklarından dolayı, uzun olan saçların, göğüslerin üzerini örterek ayıplarını kapatacağına inanmaktadırlar. Kefenleme işi tamamlandıktan sonra kefen üzerine bol bol gül yağı ve gül suyu serpilir. Tüm bu işlemler yapılırken, buhurdanlıklarda buhur tütülmesi de önemli bir âdettir. Buhur, o evde bir cenaze olduğunun göstergesidir.¹⁵⁶

Cenazenin bulunduğu odadan mümkün olduğunca yakınları uzak tutulmaya çalışılır. Çünkü cenaze sahiplerinin ağıtını duyan cenazenin azap çekeceğine inanılır. Cenazenin ruhu bedenden çıktıktan sonra, ruhun odanın bir köşesinde durduğuna, kendisinin öldüğünü bilmediğine ve ağlayanların neden ağladığını anlamadan herkesi görüp izlediğine inanılmaktadır. Ruh, cenazenin kendisine ait olduğunu, öldüğünü, kabire konulduktan sonra, dağılan halkla birlikte gitmek istediğinde başını mezara konulan tahtaya çarpınca anlar.¹⁵⁷

Cenaze defnedilmeye hazırlanıp mezarlığa taşınırken tabut ağır ise, akrabalarından veya mahallesinden başka birini de götüreceğine işarettir. Hafif ise, mezara gitmeye, dolayısıyla Allah’a kavuşmaya çok istekli biri olduğuna inanılır. Ayrıca cenaze namazının ardından fakirlere, ölenin yemin ve oruç borcunu üzerinden düşürmek için “ıskat parası” dağıtılır.

¹⁵⁵ Koku ve yapısı naftaline benzeyen, mermer gibi küçük parçalar halinde satılan bir madde.

¹⁵⁶ Sultan Babalık; Makbule Çemrek.

¹⁵⁷ Fatıma Gümü; Ayşe Palabıyık.

Cenaze kabire yakınları tarafından indirilir. Yüzü kibleye doğru ve sağ tarafına dönük olarak yatırılır. Sevap olduğuna inanıldığı için herkes bir kürek toprak atmaya çalışır. Bu arada hoca Kur'an-ı Kerim okur. Defin işi bitince, cenaze sahipleri bir köşede durur ve halk onlara taziyelerini sunar. Cenaze sahiplerinin kabirde bir deve kesilecek kadar süre kalmaları gerekir. Bu bekleme, mevtaya kabir sualinde cesaret vermek içindir. Münker ve Nekir melekleri, herkes mezarlıktan ayrıldıktan sonra ölüye: "Rabbin kimdir? Dinin nedir? Peygamberin kimdir? Kitabın nedir? Kıblen neresidir?" gibi sorular sorar. Bu soruları bilirse, ölünün yedi kat yukarıya yükseleceğine, cennetteki makamını göreceğine; bilemezse yedi kat yerin dibine gideceğine ve orada azap çekeceğine, cehennemdeki yerini göreceğine inanılır. Sorucu meleklerin sorduğu soruyu bilemeyen ölünün başına koca bir demir topuz vuracağına; bu işkencenin, ölen kişinin sorulan sorulara doğru cevap verene kadar devam edeceğine inanılır.

Yukarıdaki soruları cevaplamada yardımcı olmak için herkes mezarlıktan ayrıldıktan sonra hoca -ölünün duyacağına ve cevaplayacağına inanıldığından- bu soruların cevabını verir. Bu işleme "Talkın Verme" denilir.

Bolvadin'in Büyükkarabağ Kasabasında, Karabağ Türkmenleri arasında bazı farklı uygulamalar mevcuttur. Karabağ'da ölen kişinin ardından cenaze evinde büyük bir ağıt yakılır. Ağıtlarda ölen kişiyi öven şeyler söylenir. Daha sonra cenaze gömülmeye hazır hale gelince, önde erkekler, arkada kadınlar mezarlığa gelirler. Kurt postunu mezarlığa yayarlar ve cenazeyi gömerler. Önce erkekler 11 kere mezar etrafında dönerler ve havaya silahla ateş ederler. Erkeklerden sonra kadınlar mezar başında ağıt yakarlar ve 7 defa mezar etrafında dönerler. Bu merasimin ardından eve dönülür. Eve döndükten sonra, cenaze evinde 7 gün yemek pişmez. Bunun nedeni, o evin "ocağı" sönmüş, yani büyüğü ölmüştür. Karabağ Türkmenleri, Orta Asya'dan getirdikleri kültürü hâlâ devam ettirmektedirler.¹⁵⁸

3.2.4.3. Taziye Ve Cenazenin 7, 40 Ve 52. Günleri

Taziye, belediye hoparlöründen duyurulur duyurulmaz başlar. Özellikle çok yakın olan akrabalar, cenazeyi görmek için, yıkanırken orada olmaya gayret ederler. Halk arasında da makbul sayılan davranış, cenaze kalkmadan, akabinde taziye

¹⁵⁸ Muharrem Bayar.

sunmak ve o acıyı paylaşmaktır. Cenaze evden çıkar çıkmaz, evde başta Yasin Suresi olmak üzere çeşitli sureler okunur. Ardından akşam yemekten sonra Mevlid-i Şerif okunmaya başlar. Bu böylece 7 gün sürer. Bu süre zarfında, cenaze evinde yemek pişmez; eş-dost, komşular gücü yettiğinde yemek, börek, pide vb. getirirler. Bunun nedeni, cenaze sahibinin acısını paylaşmak içindir. Ayrıca cenaze sahipleri önceden, ölünün ağzının sabunu gitsin diye komşulara pide ve helva dağıtırlardı. Ancak bugün, bu âdet terkedilmiş; bunun yerine cenaze sahipleri 7 gün boyunca âdeta yemek daveti verir hale gelmişlerdir. Daha cenaze evden çıkmadan, pide siparişi verilmekte, yaptırılan pideler konu komşunun gönderdiği yemek ve pidelerle birlikte gelenlere ikram edilmektedir. Cenaze sahipleri acılı oldukları için yemekle uğraşmayacakken, bugün geçmiştekinin aksine hem 7 gün boyunca yemek vermekte, hem zahmet çekip hem de acısını çekmeye çalışmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise ayıplanma kaygısı olmaktadır. Zira ölünün ardından aş dökmeyen aile ayıplanmakta; “babası-anası... öldü de bir yemek bile vermedi” şeklinde tenkide uğramakta, dolayısıyla toplumsal baskıya maruz kalmaktadır.¹⁵⁹

Merhumun ölümünün kırkinci günü, ailesi tarafından camide veya evlerde Mevlid-i Şerif ve Yâsin, Tebâreke, Nebe Sureleri okutulur. Ayrıca her gün bir tane okunulan Yasin-i Şerif, bir ipe düğüm atılarak belirlenir. 40. gün 40 sayısına ulaşmış olan bu ip 40. günde kabre götürülerek merhumun kabrine gömülür. Cenaze sahipleri bu okuntunun ardından davet ettiği hanımlara pişi ve çay ikram eder. Merhumun, 40. günü merasiminin yapılmasının nedeni, bu günde ölünün etinin kemikten ayrıldığına inanılmasıdır. Bu sebeple acısını hafifletmek için okuntular yapılır, pişi ikram edilir.

52. gün ölünün artık cesedinin dağıldığına inanılır ve aynı şekilde Mevlid-i Şerifler, Yasin Suresi vd. okunur. Davet edilen hanım misafirlere yemek yedirilir. Tıpkı kırkinci gününde olduğu gibi 52. gün merasiminin nedeni de, ölünün acısını hafifletmek, ruhunu rahatlatmak ve bu şekilde yapıldığında daha az acı çekeceğine inanmaktır.

¹⁵⁹ Makbule Çemrek; Muharrem Bayar.

3.3. SAĞLIK İLE İLGİLİ HALK İNANIÇLARI

3.3.1. Çıban

Vücudun herhangi bir yerinde çıkan çıbanın bir an önce erginleşip fazla ağrı ve sızıya sebebiyet vermemesi için “El Övmesi” denilen bir karışım yapılır. Hepsinden birer miktar olmak üzere, yemek yağı, şeker, yoğurt, un, pekmez, rendelenmiş soğan ve sabunun karıştırılıp yoğrulmasıyla hazırlanan el övmesi çıban üzerine kapatılır ve sarılır. El övmesinin çıbanın özünü çekip çıkaracağına ve çabucak erginleştirip geçireceğine inanılır. Eskiden çıbanın sıkça çıkması durumunda kanın mikrop lu olduğuna kanaat getirilir ve kanın temizlenmesi için (gölden çıkartılan) sülük böceğine kan emdirilirdi.¹⁶⁰

3.3.2. İt Dirseği

Gözde çıkan arpacıklara it dirseği denilir. İt dirseğinin çıktığı kişilere nazar değdiğine inanılır. İt dirseğinin geçmesi için kişi, yüzü yukarı yatırılıp gözünün üzerine tül bent, onun üzerine de bir ekmek parçası konulur. Bir köpek çağırılır ve o ekmek o köpeğe aldırılır. Eğer köpek ekmeği yerse, it dirseğinin çabucak iyileşeceğine inanılır.¹⁶¹

3.3.3 Göğüs Şişmesi

Bu hastalık anne olan kadınlarda görülür. Annenin bir yiyeceği görerek veya kokusunu duyarak yiyememesi durumunda göğsü şişer. Bu durumda göğsü şişen anneye avucu yalatılır. Tuvalet e girerek ters oturması, saçını taraması ve bundan sonra sütünü sağıarak tuvaletten çıkması söylenir. Murdar olanı murdar olan giderir düşüncesiyle yapılan bu uygulama sonucunda, kadının göğsünün şişinin inmesi beklenir. Ayrıca göğüs, kolonya ile ovulur, üzerine limon kapatılır. Canının isteyip te yiyemediği yiyecek bir yemek ise o yemeğin piştiği tava, göğsü şişen kadına yalatılır.¹⁶²

¹⁶⁰ Melahat Karanfil; Fadime Çetin, D.1953, Okur-Yazar Değ il, Gölbaşı Mahallesi, Bolvadin (28.08.2007’de yapılan mülakat)

¹⁶¹ Sıddıka Yenel, D.1937, Okur-Yazar Değ il, Ev Hanımı; Ziya Yenel, D.1933, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Erkmen Mahallesi, Bolvadin (27.08.2007’de yapılan mülakat)

¹⁶² Fatıma Gümüş; Zehra Karanfil.

3.3.4. Siğil

Genelde elde, yüzde, sırt ve boyunda çıkan siğili tedavi için en yaygın uygulama Siğil Tekkesi'ne gitmektir. Bolvadin'de bulunan Sarı Baltalı Seyyid Osman Dede Tekke'sine gidilerek toprağında bir miktar alınır. Biraz su ile çamur hale getirilerek üç gün boyunca siğil üzerine sürülür. Dördüncü gün çamurdan bir parmak alınır, evin kapısının arkasına sürülür. Bu şekilde siğilin geçeceğine inanılmaktadır. Ayrıca siğilin etrafından bir ip bağlanarak, birkaç gün bu şekilde durulursa siğilin geçeceğine inanılmaktadır.¹⁶³

3.3.5. Dudak Uçuklaması

Dudak uçuklamasının asıl nedeni rüyada veya günlük hayatta aşırı derecede korku tecrübesi yaşamak olduğu düşünülür. Dudakta ve yüzde çıkan uçukların tedavisi için, sıcak çay içindeki kaşık alınır ve kaşığın alt tarafı uçuk üzerine -sıcak bir şekilde- bastırılır. Bir müddet böyle tuttuktan sonra "Bir daha çıkacak mısın? Seni terbiyesiz!" denilerek kaşık uçuğun üzerine birkaç kez vurulur. Böyle yapınca uçuğun korkarak bir daha çıkmayacağına inanılır.¹⁶⁴

3.3.6. Bronşit

Küçük çocuklar bronşit hastalığına yakalandığı zaman karabiber, bal, hardal karıştırılıp, çocuğun bağına ve sırtına sarılır. Böylece çocuğun hastalığı yenerek iyileşeceğine inanılır. Özellikle yıllar önce doktorların nadiren bulunduğu zamanlarda birçok ailenin bu uygulamaya başvurduğu ifade edilmektedir.

Küçük çocuklardaki bronşit hastalığını geçirmek için yapılan diğer bir uygulama da, sıcak lapa haline getirilen ince bulgurun üzerine çocuğun yatırılması şeklinde olmaktadır.¹⁶⁵

3.3.7. Çörek Otu

Çörek otunun bin bir derde şifa olduğuna inanılır. Bu nedenle, hemen hemen bütün hastalıklarsa çörek otundan medet umulur. Çörek otu, ezilip bala karıştırılarak

¹⁶³ Refika Özdoğan, D.1940, İlkokul mezunu, Ev Hanımı; Osman Tokuş, D.1969, İlkokul Mezun, Siğil Tekkesi'nin bitişiğindeki bakkalın sahibi, Hacı Yusuf Mahallesi, Bolvadin (30.08.2007 de yapılan mülakat); Kendi Tecrübelerim.

¹⁶⁴ İsmahan Koçyiğit; Kadriye Borlu.

¹⁶⁵ Fatıma Gümüş; Sultan Babalık.

yenirse başta öksürük olmak üzere her türlü hastalığa iyi geleceğine inanılır. Bir miktar su ile kaynatılarak içilirse bağırsak gazlarını gidereceği, mide ağrılarını iyi geleceği söylenmektedir. Çörek otundan elde edilen yağın da çok faydalı olduğu kabul edilmektedir. Çörek otu yağı ile ağrıyan, sızlayan yerlere masaj yapılırsa, ağrı ve sızının geçeceğine inanılmaktadır. Çörek otunun birçok faydası olduğu düşüncesiyle börek, çörek, peynir gibi yiyeceklerin içerisine bolca konulur. Tüm bu faydalarının yanı sıra, Bolvadin ve civarında çörek otuna kutsal bir anlamda yüklenmektedir. Daha önce birkaç kez geçtiği üzere, çörek otu konulan yere şeytan yaklaşmamaktadır. Ayrıca çörek otunun nazarı kovmak için kullanılması da oldukça yaygındır. Yeni doğan bebeklerin beşiklerine, yeni gelin ve damadın evlerine ve üzerlerindeki kıyafetlerin bir köşesine çörek otu koyulması nazarı giderme, yok etme amacıyla yapılmaktadır.¹⁶⁶

3.3.8. Felç

Felç hastalığı halk arasında “inme” olarak ta adlandırılır. Felçli kişiler - özellikle de yüz felci geçirenler- hemen ilk fırsatta Abdülkadir Geylâni Türbesi’ne götürülür. Hasta orada yatırılır ve en fazla bir saat olmak üzere türbe içinde yalnız bırakılır. Bu şekilde düzelme olacağına inanılarak bol bol dua edilir ve Kur’ân-ı Kerim okunur.

Felç olmuş kişilere yapılan bir diğer uygulama daha vardır. Felçli hasta 11 gün çileye kapatılır. Çileye kapanma hastanın, ağzı dualı tek bir kişi ile loş bir odaya kapatılmasıdır. Hasta kimseyi bu kişiden başka kimsenin görmemesi gerekir. Yardımcı olan kimse, hastanın her türlü ihtiyacıyla ilgilenir. Bu uygulama hastanın ölecek mi kalacak mı belli olsun diye yapılmaktadır. Hasta çile sonunda ya iyileşir ya da hastalığında artış olur. Hastalığında artış olursa, hastanın öleceğine hükmedilir.¹⁶⁷

3.3.9. Kupa Çekme

Kupa çekme belinde ağrı olanlara uygulanır. Kupa çekildikten sonra beldeki ağrıların yok olacağına inanılmaktadır. Bu uygulama, Bolvadin ve civarında oldukça

¹⁶⁶ Ayşe Palabıyık; Mevlüt Palabıyık.

¹⁶⁷ Osman Huyugüzel; Gülten Huyugüzel, D.1936, İlkokul Mezunı, Ev Hanımı, Aydınlar Mahallesi, Bolvadin (30.08.2007’de yapılan mülakat); Babaannem ve anneanneme bu uygulamanın yapıldığını müşahade ettim.

yaygındır. Özellikle kırsal kesimde yaşayanlar, doktorlardan bel ağrısına çare bulamayınca uygulamayı tercih ettiklerini beyan etmektedirler. Kupa çekme işlemi şöyle yapılır. Beli ağrıyan kişi yüzükoyun yatırıldıktan sonra, hazırlanan kupaların içine bir miktar pamuk konulur. Daha sonra bu pamuklar ateşle tutuşturulur ve hemen hastanın beline yapıştırılır. Kupanın içindeki pamuk yanınca deriyi içine doğru çeker. Deri kupanın içine çekilirken, beldeki ağrının da kupanın içine doğru çekilerek yok olacağına inanılır. Kupa çekme işlemi tecrübeli kişilerce yapılır. Sık sık yapılması uygun görülmez. Yılda birkaç kez yapılması yeterli görülür.¹⁶⁸

3.3.10. Muska

Muska takmak toplumumuzda yaygın bir şekilde uygulanan bir durumdur. Hastalıklara karşı korunmak ve hastalıklardan kurtulmak için muska yaptırılıp takılır. Muska genellikle, küçük çocukların hastalık, nazar ve uyku problemlerini gidermek amacıyla yaptırılıp takılmaktadır.

Muska hocalara yazdırılmaktadır. Çocuğun huzursuzluk, uykusuzluk veya rüyasında korkutulma gibi şikâyetleri karşısında aileler hocalara müracaat etmektedirler. Hocalara yazdırılan bu muskalar çocuğun omzuna veya beşiğine takılmaktadır. Bu şekilde, muskanın çocuğun şikâyetlerini gidereceğine ve cin-şeytan gibi varlıkların çocuğa yaklaşmasını engelleyeceğine inanılmaktadır.

Muska içerisine genellikle, Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinden Ayet'el Kürsi, Felak, Nas ve nazar ayeti olarak kabul edilen Kalem suresinin 52. ayeti yazılmaktadır. Hazırlanan muska üçgen şeklinde dürülerek, görünmeyen bir yere asılır ve hiç çıkartılmaz. Bu şekilde, fayda bulunacağına inanılmaktadır.¹⁶⁹ Ayrıca toplumumuzda oldukça yaygın olan cevşen kolyeler ve Enamlarda her şeyin şerrinden korunmak amacıyla evlere, arabalara, çocukların beşiklerine vb. takılmaktadır.

3.3.11. Ocak İnancı ve El Verme

Halk arasında bazı aileler ocak olarak bilinir. Bolvadin ve çevresinde bu ocak ailelere giderek tedavi olmak oldukça yaygındır. Ocak ailelere en çok cilt hastalıklarından şifa bulmak maksadıyla gidilmektedir. Doktorların tedavi

¹⁶⁸ Güliden Karaçınar; Kazım Kara; Ersin Koyuncu.

¹⁶⁹ Sırrı Borlu; Muhammed Emin Karyağdı, D.1958, Cirit Mahallesi Erkmen Camii Emekli İmam Hatibi; Kazım Kara.

edemedikleri hastalıkların, bu ocaklara gidip tutunarak geçtiği; hatta gitmeye niyet etmenin bile hastalığın olumsuz etkisini hemen kaldırmaya başladığı ocaklara giden kimselerce beyan edilmektedir.

Her ocaklı aile “el alma” ve “el verme” silsilesini takip eder. Her ocaklı bir önceki ocaklıdan el almış olmalıdır. El alan ocaklının, el veren ocaklının soyundan olması şarttır. Örneğin, ocak olan bir annenin şifa edici yönü kendisinden çocuklarına geçer. Çocuklarının evlendikleri kimseler ocak olamaz. Eve alınan gelin, kaynanasından ocak olmayı devralmazken, onun çocuğu babasının kanı aracılığıyla babaanneye ulaştığı için ocak olabilir. Bu da bir “el verme” ile olur. Ocak olan kimse, el alacak olan kişinin elini tutarak: “ben sana şu ... hastalığının geçmesi amacıyla el vermekteyim. İnşallah her ... hastalığına yakalanmış kimse, Allah’ın izniyle senin elin aracılığıyla iyileşecektir” der ve el alan kişinin dikkat etmesi gereken hususları belirtir. Bundan sonra bir parça ekmeğe tükürür ve bu ekmeği el alan kimsenin yemesi gerekir. Böylece, el verme ve el alma işlemi gerçekleşmiş olur.

Bolvadin’de şu ocaklar bulunmaktadır:

1. Bulgur Bezemesi Ocağı: Bezeme, vücudun her bölgesinde çıkan küçük kızılıklar şeklinde olmaktadır. Ocak olan kadın, biraz bulgur ve suyu karıştırmakta, sonra hastanın tüm vücuduna bunları sürmektedir. Ardından da “tü tü tü” diyerek birkaç yere tükürmektedir. Ayrıca, aşı ile bezeme de yapılmaktadır. Ocak kadın, “benim elim değil Fatıma ananın eli” diyerek bir miktar suyla kırmızı toprağı bulayarak hastaya sürmekte ve tükürmektedir. Ocağa tutunan kimse de, kadına bir miktar para vermektedir. Burada aslolanın, ocak kimsenin tükürmesiyle tiksintidir. Hasta olan kimse tiksintince, bedenindeki kızılıklar da yok olacak, bir daha çıkmayacaktır.¹⁷⁰
2. Ateş Pare Ocağı: Sıkıntı ile çıkan kırmızı, kaşıntılı ve üzerinden ateş gibi sıcaklık çıkan bir çeşit cilt hastalığıdır. Ateş pâre, özellikle yüzde çıkar. Kişi, “Ateşpare Ocağına tutturayım” diye niyet eder. Ocak olan kimse ise şu uygulamayı yapmaktadır: Hastalığın olduğu yerin üzerine bir gazlı bez serilmektedir. Arkasından bu gazlı bez üzerinde bir miktar pamuk

¹⁷⁰ Ayfer Durmuşer, D 1968, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bulgur Bezemesi Ocağı; Kendi tecrübelerim.

tutuşturularak yakılmaktadır. Ocak kadın tükürerek, tutma işlemini tamamlamaktadır.¹⁷¹

3. İncili Sırgı: İltihaplı sivilcelerden oluşan bir cilt hastalığıdır. Ocak aile, “Allah şifasını versin” diyerek tükürür.
4. Demiriye Ocağı: Cilt üzerinde pul pul atarak, genişleyerek çıkan bir hastalıktır. Genelde ellerde, kollarda ve yüzde çıkar. Hastalığın ocağına tutunmadıkça ilerleyeceğine inanılır. Ocak olan kimse, rahatsızlığın olduğu bölgeyi mürekkepli kalemle daire içine alarak, hastalığın üzerine bazı ayetler yazmaktadır. Ocağa tutunma işlemi bu şekilde gerçekleştirilmiş olmaktadır. Ayrıca halkımız, demiriye üzerine geçmesi için sigara külü de sürmektedir.¹⁷²
5. Köslü Ocağı: Köslü denilen hastalık, vücudun özellikle boyun kısmı olmak üzere, herhangi bir yerinde iltihaplı bir yumrunun çıkması olarak tarif edilmektedir. Nazar ile çıktığı kabul edilmektedir. Doktorlardan şifa bulamayan kimseler bu ocaktan şifa bulduklarını ifade etmektedirler. Yine ocak olan kimsenin tükürmesiyle yapılan bir tedavi şekli uygulanmaktadır.¹⁷³
6. Hayran Balı Ocağı: Bu rahatsızlık, vücudun herhangi bir yerinde iltihap toplanması şeklinde olmaktadır. Ocağa gitmeye niyet etmek önemli kabul edilmektedir. Önce Afyon’un Gazlı Göl Kaplıcalarına gidilir ve yıkanılır. Daha sonra, buraya 25–30 kilometre uzaklıktaki bir köyde bulunan “Hayran Balı” tekkesine gidilir. Hasta kadınsa, ocak kadın tarafından, hasta olan bölge bir âsa ile “benim elim değil Fatıma anamın eli” denilerek sıvazlanmaktadır. Ocak kadın bir miktar para ile gönüllendir. Eğer hastalık, o ocağın tuttuğu hastalık değilse, ocak kadın tarafından bu durum belirtilmektedir.¹⁷⁴

¹⁷¹ Fatıma Ciğer, D. 1961, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Yakup Şevki Paşa Mahallesi, Ateş Pare Ocağı (31.08.2007’de yapılan mülakat); Kendi tecrübelerim.

¹⁷² Kazım Kara.

¹⁷³ Zehra Karanfil, Nuran Çeşmeci D.1979 İlkokul Mezunu, Ev Hanımı (28.08.2007’de yapılan mülakat)

¹⁷⁴ Zehra Karanfil; Nefise Kuşaksız.

3.3.12. Nazar İnancı

Bugün ülkemizin her bölgesinde nazar inancı oldukça yaygındır. “Nazar” Arapça kökenli bir kelime olup Türkçe karşılığı göz, bakış, fikir, düşünme, göz değmesi, kem göz, göz değme, anlamlarında kullanılmaktadır.¹⁷⁵ Göze gelme, göz değme anlamlarında kullanılan nazar, bazı özelliklere sahip kimselerde bulunduğu inanılan, bir kimsenin bakışlarından fırlayan zarar verici, çarpıcı ve öldürücü gücün, insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve ve değerli eşyalara zarar vermesi demektir. Nazardan korunmak için, onu etkisiz hale getirmek için kullanılan maskotlara da nazarlık denmektedir.¹⁷⁶

Göz değmesinin temellinde yatan esas sebep, kişinin kıskançlık ve çekememezlik duygusu olmaktadır. Ayrıca haset duygusu da, nazarın şiddetini arttırıcı bir etkiye sahiptir. Halk arasında özellikle fiziki yapı bakımından açık mavi renkli gözlülerin nazarının çok güçlü olduğuna inanılmaktadır. Bu bakış halk arasında kem göz olarak da adlandırılmaktadır. Bir de bu bakışa sözler eklenirse ortaya tehlike boyutları oldukça yüksek bir durum çıkmaktadır.

İnsanlar üzüntülerini, kederlerini, istek ve arzularını, hayallerini ve özlemlerini gerçekleştirmede önlerine çıkabilecek bir takım engelleri ruhani güçlerin yardımıyla aşmak ve başarılı olabilmek için nazarlıklar kullanmakta ve bu nazarlıklardan ruhani bir yardım dilemektedirler. Nazarlıklardan bir yarar beklentisi söz konusudur. Daha önce geçtiği üzere, burada halk inanışlarının pragmatik özelliği karşımıza çıkmaktadır.

3.3.12.1 Nazardan Korunma Yolları

Nazardan korunmak için öncelikle, nazar değmesi muhtemel kişi ve nesneleri nazarının degeceğine inanılan kişilerden uzak tutmak gerekmektedir. Özellikle yeni doğmuş bebekler ve güzel çocuklar, loğusalar, yeni gelin ve damatlar nazara karşı en zayıf kişiler olmaları nedeniyle, nazarı değdiğine inanılan kimselere gösterilmemeye, onlardan uzak tutulmaya çalışılır. Hem yeni doğan bebeğin ve annesinin hem de yeni gelinin evden 40 gün çıkarılmamasının temelinde de bu amaç vardır.

¹⁷⁵ TDK, *Türkçe Sözlük*, C.II, Ankara 1988.

¹⁷⁶ Ali Kuşat, a.g.e. s.23; Ali Çelik a.g.e. s.192.

Nazarı değenin olumsuz etkisinden kaçınmanın mümkün olmayacağı durumlarda, nazara karşı zayıf kimseler nazardan koruduğuna inanılan bir takım nesneler kullanırlar. Bunların bir kısmı madenlerden, bir kısmı bitkilerden, bir kısmı hayvanların parçalarından, diğer önemli bir kısmı da dini metinlerden alınmış dualar ve muskalardan yapılmaktadır.

3.3.12.1.a Nazarlık Taşmak

Bolvadin ve çevresinde hayvanlara, arabalara, ekinlere, iş yerlerine, evlere nazar değmemesi için bazı taşlar asılmakta ve yerleştirilmektedir. Bunlardan en yaygını nazar boncuğudur. Mavi camdan ve üzerinde gözün yapısına benzeyen - beyaz bir halka içinde mavi bir halka, onun içinde siyah bir benek- nazarlıklar, başta küçük çocukların omuzlarına, evlerin girişlerine, arabaların dikiz aynalarına, hayvanların boyunlarına vs. asılmaktadır. Halkımız arasında yaygın olarak kullanılan diğer bir nazarlık çeşidi de at nalıdır. At nalı bil hassa evlerin, binaların giriş kapılarına konulmaktadır. At nalının nazarlık olarak kullanılmasının arkasında, toplumların çok eski dönemlerden beri atı etkin ve yaygın bir şekilde kullanması ve bu nedenlerle atı belirli ölçüde kutsal sayması olabilir. Şüphesiz ki Orta Asya Türk kültüründe ve günlük hayatında at önemli bir yere sahip olmuştur.

Halkımız arasında, gözlerden çıkan olumsuz etkinin neticesinde nazarın ortaya çıktığına inanıldığından dolayı, gözden gelen tehlikeyi yok etmek için, “göze gözle” karşı koymak için, göz resimleri de nazarlık olarak kullanılmaktadır. Mavi nazar boncuğu ya da göz resmi gibi nesnelerin, insanların bakışlarını üzerine çekerek, onu taşıyan insan, hayvan, evi veya eşyayı nazardan koruyacağına inanılmaktadır. Göz resmi bilhassa arabaların arkalarına nazardan korunmak amacıyla yapıştırılmaktadır.¹⁷⁷

Bolvadin ve çevresinde oldukça yaygın olarak kullanılan bir diğer nazarlık da iğde dalıdır. İğde ağacının dalından kesilerek yapılmış ince ve küçük parçalar halindeki çubukların bir ucu delinerek ipe geçirilir ve nazarlık olarak kullanılır. Halkımız arasında iğde ağacının dalı kadar meyvesi iğdenin çekirdeğinin de nazarlık olarak kullanılması yaygındır. İğdenin çekirdeği bir miktar suyla birkaç gün ıslatılır ve yumuşayınca delinerek mavi boncuklarla birlikte ipe dizilir. Bu şekildeki iğde

¹⁷⁷ Mehmet Durman, D.1959, Lise Mezunu, Esnaf, Şihlar Mahallesi, Bolvadin (30.08.2007’ yapılan mülakat); Osman Tokuş.

çekirdeği ve mavi boncuğun yanına -günümüzde kullanımı yaygın olmamakla birlikte- deniz kabuğu da eklenerek, çocukların omuzlarına dikilmektedir. Daha önce yukarıda geçtiği üzere, çörek otu küçük torbalar içine konularak çocukların omuzlarına veya beşiklerine, yeni gelinlerin kıyafetlerinin bir köşesine ya da yastıkların altına nazarı koymak amacıyla konulmaktadır.

Bolvadin merkezde görülmemekle birlikte, Büyükkarabağ Kasabası'nda evlerin kapısına nazar değmemesi için kurt postu asılmaktadır. Yine tarlaların ortalarına da kurt kafası asılarak ekinlere nazar değmemesi amaçlanmaktadır.¹⁷⁸

3.3.12.1.b. Üzerlik Otu Tütsülemek

Üzerlik otunun metal bir faraş (veya sac üzerinde) yakılarak tüttürülmesi, Bolvadin ve çevresinde nazardan korunmak için kullanılan ve canlılığını hâlâ muhafaza eden en yaygın yöntemdir. Bir evde, bir takım işler yolunda gitmiyorsa; Karı-koca arasında bir takım anlaşmazlıklar, geçimsizlik baş göstermişse, ailede ekonomik bazı sorunlar, ticaret ile uğraşanların zarar etmesi vb. durumlarda birilerinin nazar değdirdiğinden şüphelenilir. Nazarın yok edilmesi içinde metal bir faraş içerisine üzerlik otu, bir miktar tuz ve kahve (bazı köylerimizde bir miktar da un) eklenerek yakılır; nazarın evden çıkması için evin içerisinde ve aile bireylerinin başları üzerinde tütsülenerek dolaştırılır.¹⁷⁹ Bu esnada “üzerliksin nazarlıksın/ her dertlere devasın/ gelsin iyilik, gitsin kötülük/ nazar edenlerin gözleri bozarsın!” “Üzerliğim fiş fiş, Söyleyenlerin diline kızgın şiş!” denilir.

Bolvadin ve çevresinde üzerlik otunun nazara iyi geldiğine inanılmasının temelinde bu ota kutsiyet atfedilmesi söz konusudur. İnanca göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) hırkasını bu ot üzerine bırakmış; ot, kokusunu Peygamberimizin hırkasından almıştır. Bu konudaki diğer bir inanış da, Peygamberimiz atını bu ota bağlamıştır. Bu sebeple, bu ot mübarek olarak kabul edilmektedir.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Muharrem Bayar.

¹⁷⁹ Arife Bancar,; Ali Bancar, D.1961, İlkokul Mezunu, Serbest Meslek, Çaybaşı Mahallesi, Özburun Kasabası, Bolvadin (03.09.2007' yapılan mülakat).

¹⁸⁰ Fatıma Gümüş; Gülten Huyugüzel.

3.3.12.1.c. Kurşun Dökme

Kurşun eski dinlerde kutsal sayılan madenlerdendir.¹⁸¹ Bu kutsallığı sebebiyle nazarın zararlı etkisinden koruyan bir özelliğe sahip olduğuna inanılmakta ve nazar değmiş kişiye kurşun döktürme işlemi yapılmaktadır. Kurşun dökme işlemini belirli kimseler yapmaktadır. Bu kimselerin tava, su tası, temiz bir örtü ve eritmek için kullanılan bir miktar kurşundan oluşan malzemeleri vardır.

Kurşun dökme işlemi daha çok nazar değdiğine inanılan çocuklara ve bayanlara uygulanmaktadır. Nazardan kurtarma işlemi şöyle yapılır. Önce nazar değen çocuk veya kimse oturtulur. Üzerine bez örtülür. Ateşte eritilen kurşun, çocuğun başı üzerinde su dolu kabın içerisine yaşlı kadın tarafından dökülür. Bu esnada yaşlı kadın “benim elim değil Fatıma anamızın eli”, “nazara nazara/ nazar edenlerin gözü bozara/ Elemtere fiş/ kem gözlere kızgın şiş” diyerek besmele çeker. Bundan sonra, kurşunun su içerisinde aldığı şekle göre yorum yapılır. Eğer çok fazla girintili ve çıkıntılı ise çocuğa veya kimseye çok nazar eden olduğuna ve bu işlemle artık nazarın gittiğine inanılır. Eğer kurşun düz ise, az da olsa nazar edenin olduğuna yorulur, onun da bu şekilde kovulduğuna kanaat getirilir.

Kurşun dökme işlemi sonucunda nazarın gitmesi için bu işlemin üç gün peş peşe yapılması gerekir. Kurşun dökülen su, ayakaltı bir yere dökülmez. Ağaç dipleri gibi, köşe bucak bir yere dökülmesi gerekir. Günümüzde bu uygulama eski canlılığını kaybetmiştir.¹⁸²

3.3.12.1.d. Maşallah Demek ve Okunmak

Görenler tarafından güzel bir çocuğa, düzenli bir işe ya da çok beğenilmiş bir eşyaya vb. “maşallah” denmezse, mutlaka nazar değeceğine inanılmaktadır. Bu şekilde bir çocuğa nazar değdiğinde, çocuk beş on dakika sonra ağlamaya ve eziyet etmeye başlar. “Falan kişi çocuğa baktı ve bir maşallah bile demedi, kesinlikle onun nazarı değdi” denilerek nazar duası okunur veya bir hocaya götürülerek okutturulur. Maşallah denilmeyen güzel bir işin gidişatı ise ters yüz olur. Bir şeyi veya bir durumu beğenenler hemen “maşallah” derler. Aksi takdirde, beğenilen şeye ve duruma nazar değeceğine ve bir aksilik olacağına inanılır.

¹⁸¹ Ali Kuşat, a.g.e. s.70.

¹⁸² Fatıma Gümüş; Hesna Akşahin, D.1933, Okur-Yazar Değil, Ev hanımı, Alaca Mahallesi, Bolvadin.

Maşallah kelimesi sadece sözlü olarak değil, yazılı olarak da kullanılmaktadır. Bilhassa iş yerlerinin girişte ilk görünen yerlerine, binaların üzerlerine, kamyonların önlerinde, arabalarda bu kelime sıkça görülmektedir. Yine maşallah yazılı kolyelerde, nazardan korunmak maksadıyla takılmaktadır.

Nazarın eşyalar üzerindeki etkisi, daha çok o eşyanın kırılması ve zarar görmesi şeklinde olmaktadır. Trafik kazaları, evde iş yaparken meydana gelen iş kazaları da bazen nazar ile yorumlanmaktadır. Yine bir tabak, bardak v.b. eşyalar elden düşürülerek kırıldığında bir felaketin savıldığına, bir kazanın belanın böylece atlatıldığına inanılmaktadır.

3.4. HAYVANLARLA İLGİLİ İNANÇLAR

3.4.1. Köpek

Köpekler, insanların canlarını, mallarını koruduğu için değerli ve sadık olarak kabul edilmektedir. Ancak görünürde hiçbir sebep yokken, sürekli bir şekilde uluyan bir köpeğin o eve çok yakın bir zamanda felaket getireceğine inanılmaktadır. Sürekli ve belli vakitlerde uzun uzun uluyan köpeğin uğursuzluk getireceği düşünüldüğünden taşlanarak evden uzaklaştırılır. Aksi halde, evdekilerin başlarına kötü bir şeyin gelmesinden endişe edilir. Ezan okunurken köpek ulursa, o mahalleden veya o evden bir cenaze çıkacağına inanılır. Bu sebeple, köpeğe “ağzını hayra aç, kötüye açma” diye bağırarak oradan uzaklaştırılır. Ayrıca köpek giren eve melek girmeyeceğine de inanılmaktadır.¹⁸³ Ayrıca deprem olmadan önce, depremi hissederek havlamaya başladığına şahit olduğunu söyleyenlerde bulunmaktadır.

3.4.2. Kedi

Kedi nankör bir hayvan olarak bilinir. Ancak, evcil bir hayvan olarak insanlara faydasının da olduğu düşünülür. Kedi, Bolvadin ve çevresinde makbul bir hayvan değildir. Kedinin öldürülmesi hoş karşılanmaz. Kedinin öldürülmesinin uğursuzluğa, bir felakete sebep olacağına inanılır.

Kedi ile ilgili halk inançlarında kedinin rengi önem arz etmektedir. Kara kediler pek sevilmezler ve uğursuz kabul edilirler. Kara kedi insanın önüne çıkar veya yolda yürürken kara kedi görülürse bir uğursuzlukla karşılaşılacağına inanılır.

¹⁸³ Hesna Akşahin; Ümmühan Sayın.

Bu sebeple kara kedinin insanın önünden geçmesine müsaade edilmez. Bolvadin ve civarında, kara kedinin şeytan olduğunu düşünenler de vardır. Kara kedi görenler euzü besmele çeker ve oradan uzaklaşır.

Halk arasında kedi ile ilgili deyimler de yaygındır. Birbirlerini çok seven ve samimi olan iki kişinin arasına soğukluk girmişse, “ne oldu? Aranıza kara kediler mi girdi?” denilir. Kedinin çok şanslı bir hayvan olduğunu vurgulayarak, şans yaver giden bir kişiye de “ kedi gibi hep dört ayaküstüne düşüyorsun ha” denilir. Kedinin yaladığı kap, yedi kez temiz ve bol su ile yıkanır ve kırklanır. Böyle yapılmadan bu kaplardan yemek yemek iyi değildir.¹⁸⁴

3.4.3. Karınca

Bolvadin ve çevresinde, halk arasında karıncaya olan merhamet duygusu sonsuz olarak karşımıza çıkmaktadır. En savunmasız hayvanlardan biri olan karıncaları öldüren veya onların yuvalarını bozan kişinin bir felaketle karşılaşacağına ve kendi yuvasının da bozulacağına inanılır. Karıncaların yuvasını bozmak, çok günah olarak kabul edilir. Bu nedenle, anne-babalar çocuklarına karıncayı bilerek öldürmemelerini ve karıncaların yuvalarını asla bozmamalarını, sıkı sıkı tembihlerler.

Karıncanın çalışkan olması da halkımız arasında dillerde dolaşır. Çalışmaya üşenen, tembel kimselere “Utan yahu! Karınca kadar bile değer yok. O hiç durmadan çalışıp kışlığını hazırlıyor. Sen ise, yan gelip yatıyorsun” denilerek karıncayı örnek alması öğütlenir. Halkımız arasında karınca bereketin sembolüdür. Evlerin mutfaklarında veya herhangi bir yerinde karınca görülürse evin bereketi olarak kabul edilir ve öldürülmeden uzaklaştırılmaya çalışılır. Karınca bereketi temsil ettiği için, iş yerlerine, araçların dikiz aynalarına “Karınca duası” yazılı tabelanın asılması oldukça yaygındır. Halkımız arasında karıncanın sabırlı, kanaatkâr ve israf etmeyen bir hayvan olduğunu vurgulamak için de şu hikâye anlatılmaktadır: “Adamın biri bir karıncanın kış boyunca ne kadar yemek yediğini merak eder ve bunu karıncaya sorar. Karınca da “kış boyunca bir buğday tanesi yerim” der. Adam bu duruma şaşar ve karıncaya bunu görmek istediğini söyler. Karınca da kabul eder. Adam karıncayı bir kibrit kutusuna yerleştirir ve yanına da bir buğday tanesi koyar.

¹⁸⁴ Muhterem Telli; Zakire Telli; İbrahim Çetiner.

Kutuyu saklar. Adam karıncayı unuttur ve aradan iki yıl geçer. Bir gün birden bire karınca aklına gelir. “Eyvah kesinlikle karınca öldü” der. Kutuyu sakladığı yerden çıkarır. Açıp baktığında bir de ne görsün! Karınca buğdayın sadece yarısını yemiştir. Karıncaya “hani kış boyunca bir buğday yiyordun, iki kış geçti sadece yarısını yemiştin, nasıl dayandın?” der. Karınca şu cevabı verir: “Senin beni burada unutabileceğini düşündüm. Bu sebeple yarım buğdayla idare etmeye çalıştım” der.¹⁸⁵

3.4.4. Örümcek

Bolvadin ve çevresinde örümcek peygamberimizi koruduğu için mübarek bir hayvan olarak telakki edilir. Bu sebeple de örümceğin evinin bozulması günah olarak kabul edilir. Örümceğin evini bozanların da yuvalarının bozulacağına, yıkılacağına inanılır. Yine akşam vakti örümcek öldüren kimsenin de yuvasının yıkılacağına inanılır. Bu nedenle, anne-babalar çocuklarına örümcek evi ile oynamamalarını ve örümceği öldürmemelerini öğütlerler. Ayrıca evin herhangi bir yerinden örümcek çıkarsa, o gün eve misafir geleceğine inanılır.¹⁸⁶

3.4.5. Uğur Böceği

Uğur böceği, halk arasında “hacı böceği” olarak da bilinir. Eline veya başka bir yerine uğur böceği konan kişi çok şanslı kabul edilir. Uğur böceği bir kimsenin üzerine konarsa, “Hacı böceğim uçuver uçuver! Kanadını açiver açiver!” der. Eğer uğur böceği uçarsa üzerine konduğu kimsenin hacca gideceğine, uçmazsa gidemeyeceğine yorumlanır.¹⁸⁷

3.4.6. Yılan

Yılan görmek genellikle uğursuzluk olarak kabul edilir ve yılan için “yüzü soğuk hayvan” denilir. Karayılanın şeytan olduğu düşünülür. Bolvadin halkı arasında, yılanın mezarındaki cesedin abdestini (cenaze yıkanırken aldırılan abdest) dilini veya gözünü ısırarak bozduğuna inanılmaktadır. Bu sebeple, insanlar öldükleri zaman kendilerine yılanın yaklaşmaması için dua ederken “yılanların başı Mercan

¹⁸⁵ Osman Huyugüzel; Gülten Huyugüzel.

¹⁸⁶ Arife Bancar; Ümmühan Sayın.

¹⁸⁷ Sultan Babalık.

Ananın ruhuna fatiha!” demektedirler. Yılanın, amelleri iyi olanların cesedine yaklaşmayacağına; amelleri kötü olanları ise kabirde ısıracağına inanılır.¹⁸⁸

3.4.7. Baykuş ve Karga

Halkımızın baykuş ile ilgili inançlarında baykuşun kendi fiziki özellikleri büyük bir rol üstlenir. Baykuş, özellikle geceleri ortaya çıkan yırtıcı, ürpertici bir kuş olması, sesinin oldukça itici olması, yüzünün korkunç olması ve ıssız, virane terk edilmiş yerlere yuva yapması nedeniyle pek sevilmeyen bir hayvandır.

Baykuş ile ilgili inançlar sadece ülkemizde değil, Yunan ve Arap mitolojisinde de mevcuttur.¹⁸⁹ Baykuş, Türkiye’nin diğer bölgelerinde oluğu gibi Bolvadin ve çevresinde de uğursuzluğun habercisi olarak düşünülmektedir. Bir evin çatısında veya yakınında baykuş öterse, o evden bir cenazenin çıkacağına veya o aileden birinin başına bir felaket geleceğine inanılır. Baykuş ile beraber karga ve saksağanda musibet habercisi olarak kabul edilir. Karga için ‘damağı delik’ ifadesi kullanılmaktadır. Bunun nedeni, Nuh peygamber suların çekilip çekilmediğini öğrenmek için kargayı uçurur. Ancak o gider leşe konar. Bu sebeple de, kargaya “damağın delinsin” denilmiştir.¹⁹⁰

3.4.8. Leylek

Bolvadin ve çevresinde leylek göçmen bir kuş olması nedeniyle, gezme kuşu olarak görülmektedir. Bir kimse eğer ayaktayken veya yürürken leyleklerin uçtuğunu görürse, o kimsenin o yılı gezerek, farklı şehirlere giderek seyahat yapacağına inanılır. Hatta halkımız arasında, yılı ilden ile dolaşarak, seyahat ederek geçirenlere “sen bu yıl leyleği ayakta gördün galiba” denilir. Eğer, bir kimse otururken leyleklerin uçtuğunu görürse, o yılı bulunduğu şehirden ayrılmayarak geçireceğine inanılır. Ayrıca daha önce geçtiği üzere leyleğin kemiği, üzerlik otu ile birlikte nazarı kovmak için tütsülenmektedir.

¹⁸⁸ Ümmühan Sayın; Nuray Sayın D.1968, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Bademli Mahallesi, Bolvadin.

¹⁸⁹ Ali Çelik, a.g.e., s.131.

¹⁹⁰ Muharrem Bayar; Fatıma Gümüş.

3.5. GÖK CİSİMLERİ VE TABİAT OLAYLARI İLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI

3.5.1. Ateş İle İlgili İnançlar

Türk toplumunun ateşe verdiği önem, İslamiyet'i benimseme öncesinde temelini bulur. O günden zamanımıza kadar ateş ile ilgili halk inançları farklı şekillere bürünerek, Türk toplumu üzerine etkinliğini sürdürmektedir.¹⁹¹ Bu inançlar, Anadolu'nun diğer bölgelerindeki ateş ile ilgili halk inançlarına paralel olarak Bolvadin ve çevresinde de canlılığını korumaktadır.

Türk Toplumunda, ateşin kendine göre bir dokunulmazlığı ve kutsallığı vardır. Ateşin kutsal kabul edilmesinde elbette geçmişte müntesibi olunan eski dinlerin, gelenek ve göreneklerin süregelen bir etkisi olmakla birlikte yalnızca bundan ibaret değildir. Türklerin tarih sahnesine çıkışını anlatan Ergenekon Destanı'nda Türkler, demir dağı ateşle eritmiş, kurtuluşu sağlayan yol, ateş ile açılmıştır. Hatta bu yoldan geçilen gün olarak kabul edilen 21 Mart tarihi, "Nevruz: yeni gün" olarak kutlanmakta ve ateşin üzerinden atlanarak yâd edilmektedir¹⁹² Ateşin bu dokunulmazlığı ve kutsallığı çerçevesinde gelişen halk inançları oldukça fazladır. Ancak burada önemli ve insanların günlük hayatında etkili olanlara yer verilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Ateşin kutsal ve dokunulmaz olduğu inancından dolayı ateşe karşı tükürmek, ateşe su dökmek, ateşe işemek günah olarak kabul edilmektedir. Sıcak külün üzerine, kor ateşin üzerine su dökülmesi veya işenmesi gibi fiilleri işleyenlerin ağzının yüzünün eğrileceğine, bu kimselerin üzerine cin-peri uğrayarak çarpılacağına inanılmaktadır. Ayrıca aynı şekilde yemek pişirilmiş tencere, tavanın kızginken suya tutulması da günah olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple, herkes bu eylemlerde bulunmaktan uzak durmaya çalışmakta, bu konuda hassas davranmaktadır. Ancak olur da -mangal külünü söndürmek gibi- mecbur kalınırsa, ateşe su dökerken "destur!" "kış kış kış!" denilmesi gerekir. Burada, eski Türk kültüründe kutsal olan ateş, cinlerin ateşten yaratıldığına dair dini bilgi ile birleşerek, dini bir kisveye bürünmüş ve "günah" kavramı içerisine yerleştirilmiştir. Bu durum, halk inançlarının, geçmişteki eski dinin, geleneğin kalıntılarını başka şekillere büründürerek sürdürme -süreklilik- özelliğinin apaçık bir göstergesidir.

¹⁹¹ İsmet Zeki Eyüboğlu, **Bütün Yönleri İle Anadolu İnançları**, Koza Yayınları, İstanbul, 1974, s.40.

¹⁹² Muharrem Bayar, **Sultan Nevruz**, s.1

Ateş kelimesinin genellikle ocak kelimesiyle aynı anlamda kullanıldığı da görülür. Ocak kelimesinin de aile ocağı şeklinde kullanılmasının bir anlamı vardır. Bunun en güzel ifadesi İstiklal Marşımızda geçmektedir: “Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak/Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.” Ocak-ateş, halk nazarında bir ailenin varlığının devam ettiğini gösteren bir işaret olarak algılanır ve bu nedenle herkes birbirine “Allah ocağınızı söndürmesin!” şeklinde dua ve niyazda bulunur. Ailenin büyüğü, ailenin reisi, evin ocağı olarak kabul edilir. Bu sebeple, bu kimseler vefat ettiğinde -daha önce ölüm bahsinde geçtiği üzere- ailenin ocağı sönmüş, direği yıkılmış olarak algılandığı için o evde 7 gün yemek pişmez, yas tutulur. Bu durumu ifade eden deyimlerde yöremizde kullanılmaktadır: “Ocağı söndü, ocağına incir ağacı dikildi, ocağı tütmez oldu” bunlardan birkaçıdır.

Son olarak, Bolvadin ve çevresinde özellikle kırsal alanda bir evden başka bir eve ateş vermenin, aile ocağının dağılmasına sebebiyet vereceğine inanılmaktadır. Bu nedenle de sabahın ilk saatlerinde ve akşam karanlığından sonra bir evden başka bir eve ateş verilmez. Az da olsa yöremizde bu inanca rastlanmaktadır.¹⁹³ Ayrıca çok önceleri ateşin harına bakarak yorum yapıldığına dair rivayetlerde vardır. Eğer, durduk yerde ocakta yanan ateş harlarsa (alevler gürleşirse) ocağın bulunduğu evdeki kimseleri birilerinin çektiirdiği, onlar hakkında birilerinin dedikodu yaptığı kanaatine varılır ve “bizi konuşanların dilleri patlasın, çatlasın” denilerek ateşe bir miktar tuz serpilir.¹⁹⁴

3.5.2. Su İle İlgili İnançlar

3.5.2.1. Heybeli Kaplıcası

Afyon-Konya karayolu üzerinde, Bolvadin’e 30 km uzaklıkta, idaresi Bolvadin Belediyesi’ne ait olan şifalı Heybeli Termal Tesisleri bulunmaktadır. Sıcak ve kükürtlü sulara sahip olan bu kaplıcaya halkımız “kızılkirse” de demektedir. Çok eski bir geçmişe sahip olan bu sıcak suyun başta romatizma olmak üzere siyatik, adale ağrıları, böbrek ağrıları ve kadın hastalıklarına iyi geldiğine ve her derde şifa olduğuna inanılmaktadır. Bu sıcak su, şifa maksadıyla hem içilmekte hem de bu suyla yıkanılmaktadır. Ancak gerçekten şifa bulmak isteniyorsa soğuk su katılmadan saf sıcak su içilmeli ve saf sıcak su ile yıkanılması gerektiğine inanılmaktadır.

¹⁹³ Arife Bancar; Ayşe Palabıyık; Azime Kara.

¹⁹⁴ Muharrem Bayar.

Halk arasında, bu kaplıcanın evliyası olduğuna ve bu evliyanın sırtında heybesi ile gezdiği için buraya “Heybeli Dede” denildiğine, ancak makamının belli olmadığına inanılmaktadır. Ayrıca halkımız arasında yer alan inanca göre bu suyu, “huri kızları” kaynatmaktadır. Huri kızları her daim orada uyanık olarak bulunmakta ve “*Cenâb-ı Allah’ın izniyle, onun yardımcıları olarak*” bu suyu kaynatmaktadırlar. Bu sebeple, buraya gelen hastaların şifa bulacağına, çocuk isteyenlerin bağlanıp çocuk bulacağına inanılmaktadır. Burada, mülakat yaptığım Makbule Çemrek Hanım’ın Heybeli Kaplıcası hakkındaki şiiri, halkımızın buraya bakış açısını yansıtmaları bakımından önemlidir. Bu halk şairinin şiirine yer verilmesi konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır:

1. ŞİİR

Heybeli kaplıcası şifalı hamam
Anlayın kardeşler dertlere derman
Bütün hastalıklar şifa buluyor
Kapımız açıktır, gelin her zaman

Heybeli Dede’ye kurban olayım
Geldim hamamına şifa bulayım
Hey, bir evlat ismini “huri” koyayım
Kurban olayım heybeli hamamının şifasına

2. ŞİİR

Bebek isterler, bağlanırlar oraya
Kalbini temiz tut, yalvar Mevla’ya
Uzaktan gelenler girerler sıraya
İnan şifalıdır Heybeli suyu

Çocuk arayanlar niyet tutarlar
Yalvarırlar Allah’a yaşlar dökerler
Muradı olunca düşün eder, kurban keserler
İnan şifadır Heybeli suyu

Kaplıca hamamının ismi çok güzel
Heybeli evliyası içinde gezer
Gelen misafire ediyor nazar
İnan şifalıdır Heybeli suyu

3.5.2.2. Sarılık Suyu

Bolvadin’de “Dura yeri” denilen mevkide yerden kaynayan soğuk su kaynağı bulunmaktadır. Bu suya halkımız, sarılık suyu demektedir. Sarılık olan kimselerin buradaki soğuk su ile yıkanınca sarılığının geçeceğine inanılmaktadır. Bugün Bolvadin eşrafından Raşit Tabak’ın çiftliği içerisinde bulunan bu suya eskiden daha çok gidildiği söylenmektedir. Sarılığı olan kimse oraya gider, yerden kaynayan kaynaktan su doldurur ve hemen orada bir köşede yıkanır. Bu şekilde şifa bulunacağına inanılmaktadır. Ayrıca, bu su bidonlara doldurularak eve getirilip, evde yıkanılarak da kullanılmıştır.¹⁹⁵

3.5.3. Ağaç İle İlgili İnançlar

3.5.3.1. İğde Ağacı

Bolvadin ve çevresinde iğde ağacı kutsal bir ağaç olarak kabul edilmektedir. Özellikle ilkbaharda açan çiçeğinin kokusu oldukça dikkat çekicidir. Meyvesi de şifa niyetiyle yenilir. Özellikle, iğde meyvesinin insanın vesvesesini gidereceğine inanılmaktadır. Daha önce yukarıda nazar bahsinde geçtiği üzere, halkımız arasında iğde ağacının nazarı giderme ve şeytanın insana yaklaşmasını engelleme gibi işlevlere sahip olduğu inancı oldukça yaygındır. Haliyle meyvesini yiyen insana da şeytan yaklaşmamakta, kişinin vesvesesi dağılmaktadır.

İğde ağacı halkımız arasında her şeyiyle mübarek olarak görülmektedir. Dallarından ve meyvesinin çekirdeğinden nazarlıklar yapılmakta; meyvesi sıkıntı dağıtıcı olarak yenilmektedir. Özellikle kırsal kesimde bağ-bahçelere, ekinlere nazar değmesin düşüncesiyle mutlaka iğde ağacı dikilmektedir.¹⁹⁶ İğde ağacının bu kutsallığından dolayı yakılması da hoş görülmemektedir. İğde ağacı, bazı

¹⁹⁵ Muharrem Bayar, Melahat Karanfil.

¹⁹⁶ Arife Bancar; Ali Bancar.

nedenlerden dolayı kesilmek durumunda kalındığında, yakılmamakta öylece bir kenara bırakılmaktadır.¹⁹⁷

3.5.3.2. Öd ağacı

Bu ağaç, hacdan küçük parçalar halinde getirilmektedir. Görüntü itibariyle çıraya benzeyen bu ağaç parçası, rüyalarında korkutulan kimseler başta olmak üzere, bu duruma en çok müsait olan loğusaların, bebeklerin, yeni gelinlerin yastıklarının altına konulmaktadır. Bu şekilde, cinin, perinin, şeytanın şerrinden korunulacağına inanılmaktadır.

Öd ağacının koruyucu ve şifalı olduğu kabul edilmektedir. Bu sebeple, hoş bir kokuya sahip olan öd ağacı, özellikle mübarek gün kabul edilen Cuma günlerinde bir ucundan yakılarak evler tütsülenmektedir. Cuma günleri, öd ağacının tütsülenmesi çok faydalı bir şey olarak kabul edilmektedir.¹⁹⁸

3.5.4. Ay ve Güneş Tutulması İle İlgili İnançlar

Ay ve güneş tutulmaları olduğu zaman, teneke davul gibi çalınır ve tüfek veya herhangi bir silah sıkılır. Bunun sebebi, ay ve güneşi cinlerin tuttuğuna inanılmasıdır. Teneke çalınarak ve silah atılarak bu varlıklar korkutulmaya çalışılmakta ve bunun sonucunda da onların ay ve güneşi bırakmaları amaçlanmaktadır.¹⁹⁹

Günümüzde yaygın olan bir diğer uygulamada, ay veya güneş tutulmasının meydana geldiği esnada iki rekât Allah rızası için namaz kılınmakta, Yasin suresi okunmakta ve meydana gelen bu olayın hayırlara vesile olması için dualar edilmektedir.

3.5.5. Yıldız

Halkımız arasında yer alan inanca göre, her insanın gökte bir yıldızı vardır. Bir kimse yaşadığı müddetçe onun yıldızı da gökte var olmaya devam eder. Eğer, bir yıldızın kaydığı görülürse, bir kişinin öldüğüne inanılır.

Hava durumunun belirlenmesinde yıldızlara bakılarak yorum yapılmaktadır. Yağmurlu günlerin ardından gelen yıldızlı ve parlak geceler havanın açacağına ve

¹⁹⁷ Osman Huyugüzel.

¹⁹⁸ Makbule Çemrek; Ümmühan Sayın.

¹⁹⁹ Muharrem Bayar.

ayaz olacağına yorumlanır. Ayrıca, gökte yıldız az ise veya hiç görünmüyorsa, ertesi gün havanın kapalı olacağına inanılır.²⁰⁰

3.5.6. Yağmur Yağdırma Ve Yağmur Duası

Yağmur yağdırma ve yağmur duası için halkımız toplu olarak Abdülvahap Gazi Türbesi'ne gitmektedir. Öncelikle herkes, türbenin yanında Allah rızası için iki rekât namaz kılmaktadır. Bunun arkasından yetkili bir din görevlisi tarafından yağmur duası yapılmakta ve dua yapılırken her iki ellerde aşağı doğru sarkıtılmaktadır. Bunun nedeni, birincisi Allah'tan yağmuru yeryüzüne (aşağıya) yağdırmasını temenni etmek; ikinci yağmursuzluğun getireceği kuraklığı, âfeti istemediklerini ima etmek içindir. Duanın arkasından oraya getirilen koyunlar kuzularından ayrılarak, kuzular meleştirilir. Kuzuların meleşmeleriyle Allah'ın daha çok merhamet edeceğine ve rahmetini (yağmuru) bir an önce indireceğine inanılır. Daha sonra, duaların kabul olması, musibetin gitmesi amacıyla kurbanlar kesilir. Gücü yeten kimselerin yardımlarıyla, kazanlar kurularak kesilen kurban etleri ve pilavlar pişirilerek orada bulunan tüm halka ikram edilir.²⁰¹

3.5.7. Gök kuşağı

Yağmurlu bir günün ardından görünen gök kuşağına halkımız arasında “Ebemkuşağı”, “Levn-i Seb'a” da denilmektedir. Gök kuşağı görüldüğü zaman, çocuk olsun, yetişkin olsun etrafındakilere sevinç çığlıkları atarak haber verirler ki, onlarda gök kuşağının o sıra dışı güzelliğini görsünler, uğrundan faydalansınlar. Çocuklar arasında “al benim, yeşil senin” denilerek renkler paylaşılır, tekerlemeler söylenir.

Bolvadin ve çevresinde olan inanca göre ebemkuşağının altından geçen kimsenin cinsiyetinin değişeceğine inanılmaktadır. Gök kuşağının altından geçen kız ise erkek olacağına, erkek ise kız olacağına inanılır. Bu yüzden bu kuşağın altından geçilmemesi konusunda, ebeveynler çocuklarını tembihlerler.²⁰²

²⁰⁰ Hasan Dursun.

²⁰¹ Muhterem Telli; Sırrı Borlu.

²⁰² Muharrem Bayar.

3.5.8 Nisan Yağmuru

Bolvadin ve çevresinde nisan yağmurunun zemzem olduğuna inanılmaktadır. Bu sebeple, bu yağmur bereketli ve şifalı olarak kabul edilmektedir. Nisan yağmuru yağdığında, dışarıya kaplar konularak biriktirilir. Biriken yağmura Yasin Suresi okunarak içilir. Bu yağmurdan içenlerin hastalanmayacaklarına, eğer hastalıkları varsa iyileşeceklerine inanılır. Yine şifa bulmak maksadıyla bu su yüzlere, gözlere sürülmekte; eller ıslatılarak beden sıvazlanmaktadır.²⁰³

Nisan yağmurunun bolca olduğu yıllarda mahsullerin daha bereketli olacağına ve evlere bereket geldiğine inanılır. Ekinler ve ağaçlar nisan ayında yeşermeye ve tomurcuklanmaya başladığında, yağın nisan yağmuru bunların daha güzel bir şekilde gelişmesini sağlar. Aslında bu durum, doğal bir olay olmakla birlikte, halk açısından bir inancı yansıtmaktadır.²⁰⁴

3.5.9. Yıldırım ve Şimşek Çakması

Bolvadin ve çevresinde gök gürlemesi ve şimşek çakması Allah'ın azameti, uyarısı olarak algılanmaktadır. Bu sebeple, şimşegin çıktığı, yıldırımın düştüğü zamanlarda hemen ilk önce salâvat-ı şerife, sonra kelime-i tevhit ve kelime-i şahadet getirilir. Herkes bildiği kadar sûre okur, dua eder.

Yıldırım çarpabilir düşüncesiyle evin ortasında toplanılır, pencerelerden uzak durulur. Ayrıca gök gürlemeye başladığı zaman, elektrikli aletlerin fişi çekilir. Bunun nedeni, elektrikli aletlerin özellikle televizyonun yıldırım çektiğine inanılmasıdır. Bir de yıldırım düştüğü zaman bu aletlerin yanarak bozulduğu söylenmektedir. Yıldırımın genellikle yüksek tepelere, ağaçların sık olduğu ormanlık bölgelere, yaşlı ve çok uzun olan ağaçlara, telefon direklerine düşeceğine inanılır. Bu sebeple dışarıda olan kimseler telefon ve elektrik direklerinin yanında durmaktan sakınırlar.

3.6. Ziyaret Yerleri İle İlgili Halk İnançları

3.6.1.Bolvadin'deki Yatırlar, Tarihi Yerler Ve Ziyaret Yerleri

Türk halk kültüründe, tabiatüstü güçleri bulunduğu inanılan insanlar olarak yatırlar, evliyalar ve şehitler son derece geniş bir yer tutar. Temel nitelikleri yaşarken

²⁰³ Nazire Köksoy; Nurten Karagüven.

²⁰⁴ Arife Bancar; Kadriye Kaplan.

ve öldükten sonra olağan üstü ve akıl dışı işleri başarma gücünde olmalarıdır. Peygamberlerin olağan üstü işlerini göstermek için kullanılan “mucize” deyimine karşılık, evliya ve yatırların olağan üstü işlerine “keramet” denilir. Bu gibi şahsiyetlerin ölümlelerinden sonra da hayatîyetlerini devam ettirttiklerine, insanların çeşitli istek ve dileklerini “Allah’ın sevgili” kulları oldukları için ve O’nun yardımı ve rızasıyla kendisine iletebileceklerine ve “yüzleri suyu hürmetine” kendilerine müracaat edenlerin müşküllerini halledebileceklerine inanılmaktadır. Bu nedenle, gömüldükleri yer bir türbeye veya ziyaretgâha dönüşmektedir.

Halk tabakası dinden bir takım ihtiyaçlarını giderecek, sıkıntılardan kendisini kurtaracak vesileler, yardımlar bekler. Dünyevi mutluluk, refah isteğine paralel olarak sıkıntılardan, hastalık ve bir takım kaza ve belalardan kurtulmak ve şifa aramak da halk inançlarının sebepleri arasındadır. Bu sebeple, halk inanışlarında insanların hastalıklardan, kaza ve belalardan kurtulmasını sağlayacak bir takım inanç ve uygulamalar mevcuttur. Türbe ve kutsal kabul edilen mekânları ziyaret etmek de bunların en yaygın olanlarından bir tanesidir. Hastalık, kaza korkusu, bilinmeyen felaketler hayatta sık sık karşılaşılan durumlardır. İnsanlar bu “kaygı”larını yenmek için türbe ziyaretlerinde bulunurlar, adak adarlar.

Hastalıklar ya da başka imkânsızlıklar dolayısıyla “çaresizlik” içinde olanlar için ziyaret, bir umut ışığı, bir güven kaynağı, olmaktadır. İnsanlar çok farklı amaçlarla türbe ziyaretlerinde bulunmaktadırlar. İnsanlar, hastalığın şifası, başarı, çocuk sahibi olma, kaza-belalardan, kötü alışkanlıklardan korunma, geçim sıkıntısı, kısmet açılması, işlerinin iyi gitmesi, yerine gelen dilekler için şükür, manevi kirlerden arınma, sihir-büyüden korunma, ev, araba gibi hayatın farklı alanlarındaki farklı insani ihtiyaçları için türbe ziyaretlerinde bulunmaktadırlar.

Anadolu’nun her köşesi evliya yatağı, erenler bucağıdır. Dolayısıyla Anadolu’nun en eski kültür merkezlerinden birisi olan Bolvadin’de de pek çok tekke ve zaviyeler kurulmuş, tarikat şeyhlerinin, ünlü kişilerin türbeleri yapılmıştır. Bu türbeler genellikle tarihte önemli bir rol üstlenmiş kişilere aittir. Bunlardan günümüze kadar gelenler, geçmişte olduğu gibi günümüzde de halkın manevi bağ, manevi destek ve kurtuluş aradığı yerler olmuştur.

3.6.1.1 Yatırlar, Türbeler ve Tarihi yapılar

3.6.1.1.a. Şeyh Seyyid Abdülkadir Geylâni Sâni Türbesi

Bolvadin'in Ağılönü Semtinin Şıhlar Mahallesinde ünlü Kadiri Tarikatının kurucusu Abdülkadir Geylâni'nin (Ö. 1165) 12. torunu olan Abdülkadir Geylâni-i Sani'nin (Ö. 1062/1651) türbesi bulunmaktadır. Bolvadin'e bir uç beyi olarak gelmiş olan Abdülkadir Geylâni Sâni, burada tekkesini kurmuştur.²⁰⁵ Yanında Şıhlar Camisi, karşısında türbeye ait olan çeşmesi bulunan türbe, Abdülkadir Geylâni Sâni'nin vefat tarihi kabul edilen (H.1062/ M.1651) tarihini takiben yapılmıştır. Yapılan binalar ahşap olduğu için defalarca yıkılıp yapılmış, son binası 20. asrın başında yapılmıştır. Kare planlı türbe, prizmatik kütleli, içten kubbeli, dıştan kırma çatı ile örtülüdür. İç mekânı, örten kubbe doğrudan beden duvarlarına oturur. Dıştan sivri kemerli pencereler içten dışa doğru daralan bir kuruluş gösterir. Güney duvarının ortasında, girişin tam karşısında mihrap nişi yuvarlık kemerli olup etrafı profillerle kuşatılmıştır. Türbe içerisinde süsleme ve yazı yoktur.²⁰⁶

Türbe içerisinde 17 sanduka vardır. Ahşap olan lahitler 1989 yılında onarım sırasında mermerle kaplanmıştır. Mihrabın sağ tarafındaki sanduka Abdülkadir Geylâni Sâni'ye aittir. Diğer sandukalar ise, aile fertlerine aittir.

Bu türbe yeri geldikçe açıklandığı üzere içeriden ve dışarıdan, çocuğu olmayanlar, felçli hastalar, askerler, damatlar, sünnet çocukları tarafından ziyaret edilmektedir. Yaptığım mülakatlar sonucunda, Bolvadin ve çevre halkı tarafından hangi sebeple olursa olsun en çok ziyaret edilen türbenin burası olduğunu müşahade etmiş bulunmaktayım.

Halkımız her türlü sıkıntısında ilk önce Abdülkadir Geylâni Sâni Türbesine gelmekte, adaklar adamakta, onun yüzü suyu hürmetine dualarının kabul olmasını beklemektedir.²⁰⁷ Türbeye yalnızca sıkıntı, çaresizlik durumlarında değil, sevinçli, mutlu durumlarda da gelinerek ziyaret yapılmaktadır. İnsanlar, bu türbeye gelerek

²⁰⁵ Tekkenin kesin kuruluş tarihi belli olmamakla birlikte 16. yy sonu, 17. yy başlarında kurulduğu tahmin edilmektedir. Tekkeye ait vakıflar ve bunların vesikaları, Muharrem Bayar'ın arşivinde bulunmaktadır. Bkz. Muharrem Bayar, **Şeyh Seyit Abdulkadir Geylân-i Sâni Tekkesi ve Vakıfları**, 2007 Bolvadin.

²⁰⁶ Muharrem Bayar, **Bolvadin'in Tarihi, C.II**, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2004.

²⁰⁷ Asiye Öztürk, D. 1954, okur-yazar değil, Ev hanımı, İncehisar / Afyon; Muhterem Mert, D.1948, ilkokul Mezunu, Dişli Belediyesinde memur (30.08.2007 de yapılan mülakat)

kurban, adak kesmekte, dua ve dilekte bulunmaktadır. İçeride iki rekât namaz kılınıp, Yasin Suresi de okunmaktadır.²⁰⁸

Abdülkadir Geylâni Sâni hakkında halk arasında şöyle bir menkıbe anlatılmaktadır: “ Abdülkadir Geylâni-i Sani mekân tuttuğu yerde koyun yetiştirir, hayvancılıkla uğraşmış. Bir gün bir tanrı misafiri çıka gelmiş. Misafirini olanca gücüyle ağırlamış. Fakat onun canı tavuk istemiş. Misafir bunu Geylâni’ye bildirmiş. Bu ailenin de her gün vakitlerini belirleyen bir horozu varmış. Geylâni’nin karısı durumda haberdar olmuş, “Eğer horoz kesilirse vaktimizi kim tayin edecek” demiş. Fakat Geylâni horozu kesmiş. Akşam yemeğinde misafirine ikram etmiş. Sabah olunca evdekiler bir horoz sesiyle uyanmışlar, hayret içinde kalmışlar. Abdülkâdir Geylâni horoz kesildikten ve yenildikten sonra kemiklerini bir araya toplamış, dua ile horozu tekrar hayata döndürmüş.”²⁰⁹

Halk arasında, milli mücadele yıllarında Abdülkadir Geylâni ve arkadaşlarının savaşımlara katıldığını, savaştan sonra onların tekrar (türbenin kapısının kilitli olmasına rağmen) türbeye döndükleri anlatılmaktadır.²¹⁰ (Şekil 1,2,3)

3.6.1.1.b. Sahabi Abdülvahab Gazi Türbesi

Ağılönü semtine 1 km mesafe de Yeni Tekke denilen mevkide, Eber Gölü yolunun üzerindedir. Küçük bir höyük üzerine yapılmıştır. Üzeri açık olan türbenin ortasında mermerden yapılmış uzun bir sandukası vardır. 2002 yılında yeniden restore edilerek, sanduka üzerindeki mermerlere Abdülvahab Gazi ile ilgili bilgiler yazılmıştır. Şahidesinde “Hüve’l Baki Peygamberimizi Görmüş Sancaktarı Kibar Evliyadan Abdülvahhab Gazi Hazretleri (610- 740)” yazılıdır. Şahidenin altında;

“Tam yüz otuz yaşına girmişem

Resulullah’ın cemalin görmüşem

Kaldı at boynunda getirdi at

Bir tepenin üstüne düştü ol zat

Abdülvahhab’ı buldular hem anda

Şehit olmuş gördüler ol mekânda

Kaynak El Yazma Battalname sayfa 530” yazılıdır.

²⁰⁸ Mehmet Durman; İbrahim Çetiner

²⁰⁹ Yakup Kavas, a.g.e. s.101-102.

²¹⁰ Dudu Koyuncu; Fadime Çetin.

Mermer sandukanın yan tarafında ise; “*Abdülvahap Gazi Hazreti Peygamberi görmüş, mübarek tükürüğünü Seyit Battal Gazi’ye getirmiştir. 130 yıl yaşamış, 740 yılında Akroenos (Afyon) Kalesi kuşatmasında Seyit Battal Gazi ve Ahmet Turani şehit olmuştur. Dağılan askeri geri çevirmek için “Cennetten niye kaçıyorsunuz” diye bağırdığı sırada ağır yaralanmıştır. Askerler geri çekilirken Eber Gölü kenarına getirilmiş, burada vefat etmiş, bu küçük tepeye gömülmüştür.*” yazılıdır.

Abdülvahap Gazi Türbesi en çok, çocuğu olupta yaşamayanlar, hasta çocuklar, geçimsiz, parasız ve içki içen kimselerin anneleri ve eşleri tarafından ziyaret edilmektedir. Hemen yakınında kurumuş -belediye tarafından restore edilmiş- bir kuyu bulunmaktadır. Çocukları hasta olanlar türbeye gelirler, mezarın etrafında 7 kez dönerler ve hasta çocuğun kıyafetini hastalık orada kalsın düşüncesiyle ağaca asarlar. Ancak türbenin etrafında oturan aileler, hastalığın kendi çocuklarına bulaşmaması için bu elbiseleri kuyuya attıklarını söylemektedirler.²¹¹ Dilekleri gerçekleşen aileler, buraya gelip kurban kesmektedirler.

Halkın arasında Abdülvahap Gazi’nin mezarının etrafını 7 defa dönmeyince, ziyaretin ve duaların kabul olmayacağına dair bir inanç vardır. Bu sebeple, her ziyaretçi dua ederken mezarın etrafını mutlaka 7 kez dönmektedir.²¹² Ayrıca halkımız, yağmur duası için de, bu türbeye gelmekte, duaların kabul olması için burada kurban kesilip pişirilerek, halka dağıtılmaktadır. (Şekil 4,5,6)

3.6.1.1.c. Seyit Ahmet Halil Paşa Türbesi (Halil Dede)

Kaymaz Mahallesi’nde, Şatır Mehmet Paşa Camisi’nin kuzeyindedir. Türbe formuyla, çokgen plan üzerinde yükselen, çokgen prizmatik kütleli olan yapıyı sağır küçük bir kubbe örter. Türbenin kuzey, güney ve batı cepheleri sağırdır. Doğu cephesi büyük bir pencere ve giriş kapısı ile çözülmüştür. Beden duvarlarının üzerinden dışa doğru taşan betonarme saçaktan sonra sekizgen masif yüzeyli bir tanburla, kubbeye geçilir. Türbenin içindeki duvar yüzeyleri çok sade bir işçilik gösterir.

Türbenin ortasında Seyyit Ahmet Halil Paşa’nın sandukası vardır. Ahmet Halil Paşa, Bolvadin’in yetiştirdiği ünlü valilerden Şatır Mehmet Paşa’nın tek

²¹¹ Şerife Şahin, D. 1977, Okur-Yazar değil, Ev Hanımı, Yeni Tekke Mahallesi, Bolvadin (30.08.2007’de yapılan mülakat)

²¹² Muharrem Bayar; Kendi gözlemlerim.

oğludur. İyi tahsil görmüş, genç yaşta Anadolu'ya Sancak Beyi olarak atanmış, daha sonra Afyonkarahisar Valisi olmuştur. M. 1710 yılında 31 yaşında vefat eden Halil Paşa, babası tarafından yaptırılan mescidin kuzeyindeki türbeye gömülmüştür. Bir yıl sonra ölen babası da yanına gömülmüştür. Türbedeki iki sandukadan birisi kaybolmuştur.²¹³

Bolvadin ve çevre halkı tarafından buraya en çok, sürekli ağlayan, durmayan çocuklar getirilmektedir. Çocuklara karşı daha duyarlı olduğuna inanılan Halil Dede'ye getirilen çocuğa şu uygulamalar yapılmaktadır. Çocuğun başına bir örtü örtülür. Sandukanın yanında bulunan ahşap tokmak ile çocuğun başı, omuzları ve tüm vücudu sıvazlanır. Sonra örtü açılır. Tokmak üç kez çocuğa öptürülür. Üç kez de hafifçe ağzına (Sussun diye) vurulur. 3 defa da sandukanın etrafında dönülerek dua edilir. Önceleri, mezarın üzerinde bulunan topraktan bir miktar çocuğa yedirilirken, bugün üzeri kapalı olduğu için bu uygulama yapılamamaktadır. Bundan sonra ağlayan çocuk sandukanın yanına yatırılır, türbenin kapısı kapatılarak çocuğun orada bir müddet yalnız kalması sağlanır. Böylece, huysuz çocukların sakinleşeceğine, ağlamasının duracağına inanılmaktadır. Halkımız arasında, Halil Dede'ye götürülen çocukların mutlaka fayda göreceğine dair çok kuvvetli bir inanç vardır. Çocuklarını getiren aileler, çocuklarının iyileştiğini, fayda gördüklerini dile getirmektedirler.²¹⁴ (Şekil 7,8,9)

3.6.1.1d. Sultan Carullah Türbesi

Emirdağ Caddesi üzerinde, Sultan Carullah mezarlığının güneyinde bulunmaktadır. Sultan Carullah'ın Ünlü Türk âlimi Ebu'l Kasım Mahmud bin Ömer bin Muhammed Ez-Zemahşeri'nin torunu olduğu kabul edilmektedir. Bolvadin'e ne zaman geldiği bilinmemektedir. Zaviyesinden günümüze yalnızca türbe ve mescidi gelebilmiştir. Türbe kare planlı, prizmatik kütleli piramit kubbe örtmektedir. Mekân, sivri kemerli pencerelerle hareketlendirilmiştir. Türbenin batısında küçük bir mescidi vardır. Türbe ve mescitte yazı ve süsleme yoktur. Türbenin içi yol seviyesinden 1 m aşağıda olduğu için, içeriye merdivenle inilir. İçinde üç tane sanduka vardır. Bunların kimlere ait olduğu bilinmemekle birlikte, ünlü Âlim Zemahşeri'nin torunu olduğu

²¹³ Muharrem Bayar, **Bolvadin'in Tarihi, C.II**, S. 291.

²¹⁴ İsmihan Koçyiğit; Nurten Karagüven, Nefise Kuşaksız.

söylenen Sultan Carullah ve yakınlarına ait olduğu sanılmaktadır. Sandukadaki mermer sütunlar ve üzerindeki başlıklar derlemedir.²¹⁵

Sultan Carullah Türbesi'ne çok önceleri, Hıdırellez kutlamaları için gidildiği söylenmektedir. Daha önceleri etrafına panayırılar kurulan ve mesirelik bir yer olan türbe, halk tarafından Hıdırellez, Nevruz kutlamaları gibi eğlencelerle özdeşleştirilmiş ve buraya şenlik için gidilmiştir. Hatta Sultan Carullah'ın da eğlenceden, neşeden, oynamadan, gülmeden zevk aldığına inanılmakta ve bu durum tekerlemelerle ifade edilmektedir: “Sultan Carullah Dedemiz sever şenlik/ Büyü de yavrum şenliğe gidelik.”, Sultan Carullah def çalar/ Bolvadin oynar.”

Halk arasında, Sultan Carullah hakkında şu menkıbe anlatılmaktadır: “Sultan Carullah ile ilçemizin doğusunda yatan Abdülvahab kardeşirler. Bu iki kardeş, Abdülkadir Geylani'nin torunu ile uç beyi olarak Bolvadin'e gelmiş ve yerleşmişlerdir.”

Sultan Carullah ile kardeşi Abdülvahap, bir gün sabır denemesine girerler. Abdülvahap mendiline kar, Sultan Carullah ise ateş koru koyar. Her iki mendili de tavana asarlar. Aradan kısa bir zaman geçince, tavandan su damlamaya başlar. Ateş koru bulunan mendil ise yanmadan olduğu gibi durur. Bunun üzerine Sultan Carullah, Abdülvahap'a şöyle der: “Kardeşim, gördün ki, senin mendilindeki kar eriyerek su oldu. Bu senin sabırsız olduğuna delildir. Benim mendilim ise, ateş koru olduğu halde yanmadı. Sen sabırsızsın, sen öldüğün zaman seni yüksekçe bir tepenin üzerine defnetsinler ki, kimse rahatsız etmesin. Sana hastaları getirsinler ve şifa bulsunlar. Beni ise herkesin uğrağı olan bir yere defnetsinler, bana da eğlenmek ve şenlik etmek için gelsinler.”²¹⁶ Böyle bir menkıbe anlatılmakla birlikte, Abdülvahap Gazi'nin M. 610 yılında doğup M. 740 yılında ölen bir Sahabi olduğu kabul edilmekte; Sultan Carullah'ın ise 12. yy âlimi Zemahşeri'nin torunu olduğu tahmin edilmektedir. Görüldüğü üzere farklı yüzyıllarda yaşadığı kabul edilen bu iki zatın kardeş olması imkânsız görünmektedir.

Günümüzde Sultan Carullah Türbesi'nin yanında, Sultan Carullah Hafızlık Kur'an Kursu bulunmaktadır. Burada bulunan yetkililer, türbeye daha çok imtihana

²¹⁵ Muharrem Bayar, **Bolvadin Tarihi**, C.II, c.291.

²¹⁶ Yakup Kavas, a.g.e. s.103.

girecek olan öğrencilerin geldiğini belirtmektedir. Buraya başarı için adak adayanlar, kurbanlarını kesince bunu Kur'an Kursu'na bağışlamaktadır.²¹⁷ (Şekil 10,11,12)

3.6.1.1.e. Ahi Evran Mehmet Efendi Türbesi (Üstü Açık)

Emirdağ Caddesi'nde, Sultan Carullah Mezarlığının kuzeyindedir. Sultan Carullah Mezarlığı 1970 yılında taşları toplanarak park yapılmış, etrafı duvarla çevrili bu geniş bahçe içerisinde, Sultan Carullah Türbesi ile Üstü Açık (Ahi Evran) Türbesi kalmıştır. 1980 yılında bu bahçenin ortasına, Şehitlik Abidesi yapılmış ve buraya terör olaylarında şehit düşenlerin cenazesi gömülmektedir.²¹⁸ Ahi Evran Mehmet Efendi'nin, Sultan II. Murat'ın Karaman Seferi'nde ismi geçmektedir. Karamanlılar, 1444 tarihinde Bolvadin'i basıp, bin kişiyi öldürürler. Buna üzülen Sultan Murat, Karaman seferinden dönüşte Bolvadin'e taziye için uğrar ve Ahi Evran Mehmet Efendi'yi ziyaret eder. Üç höyükler mevkisini de onun vakfına hediye eder. Daha sonraları, Karaman Seferine çıkan Fatih Sultan Mehmet de Bolvadin'e gelerek bu zatın elini öper ve duasını alır. Muharrem Bayar, kendi özel arşivinde bulunan vakfiye temliknamesinde: "Sultan Murat Han vakfiyesine naşi olan Ahi Mehmet Dede" şeklinde bu zatın isminin geçtiğini belirtmektedir. Ahi Mehmet Dede'nin torunlarından Pendarı Kari Ahmet Dede de Yedi Kapı Mevlevi Şeyhliğini yapmıştır.²¹⁹

Ahi Evran Mehmet Efendi'nin mezarı küçük bir bahçe ile çevrilidir. Halkımız arasında buraya "Üstü Açık" denilmesinin nedeni, çok eskiden iki defa üzerinin kapatıldığı ancak ertesi gün üzerinin çökmüş olarak bulunduğu içindir.²²⁰ Buraya daha çok maddi manevi sıkıntıya girenlerin, bunalıma girenlerin geldikleri ve şifa buldukları söylenmektedir. Ayrıca halkımız burada yatan zatın, "Topraklar, Peygamberleri, evliyalari çürütmez " sözüne dayanarak, hâlâ zikirde olduğuna inanmaktadır. Ahi Evran Mehmet Dede çok kibar ve çok büyük bir evliya olarak bilinmektedir.²²¹ (Şekil 13,14)

²¹⁷ Nurettin Açıkgöz, D.1971, Sultan Carullah Kursu öğreticisi (10.09.2007'de yapılan mülakat)

²¹⁸ Muharrem Bayar, Bolvadin Tarihi, C.II, s. 288.

²¹⁹ Muharrem Bayar (04.09.2007'de yapılan mülakat)

²²⁰ İlçemiz Tarihçisi Muharrem Bayar kendisi ile yaptığım mülakatta, burasının çöktüğünü bizzat gördüğünü söylemiştir.

²²¹ Muharrem Telli; Zakire Telli.

3.6.1.1.f. Şeyh Melik Türbesi (Yeşil Melek)

Şâzi Mahallesi'ndedir. 12. Asrın ünlü Şeyhlerinden Ebu'l Hasan Ali bin Abdullah eş-Şâzeli tarafından kurulan Şâzeli Tarikatı'nın halifelerinden olan Şeyh Melik, 15. Asrın sonlarında Bolvadin'e gelerek Tekkesini kurmuştur. Zaviyenin Türbesi dışında hiçbir birimi günümüze kadar gelmemiştir.²²² Türbesinde ve sandukasının şahidesinde yazı olmadığı için yaşadığı tarih kesin olarak bilinmemektedir. İçinde tek sandukanın bulunduğu türbe yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Bir ara, mahalle mezarlığı olarak da kullanılmıştır.

Türbe zaman zaman yeşil boya ile boyandığı için, halk arasında buraya "Yeşil Melek" denilmektedir. Bu türbeye daha çok uyumayan, ağlayan çocuklar getirilmekte; kabrin üzerine yatırılarak 3 İhlâs 1 Fatiha okunmakta ve Yeşil Melek'in yüzü suyu hürmetine çocuğun sıkıntısının geçmesi dilenmektedir. Mahalle halkı tarafından Yeşil Melek'i rüyalarında görenler onun 3,5 m boyunda bir evliya olduğunu, evleri ziyaret ettiğini, insanların evlerinde kedi beslemelerini istemediğini ve kedileri çarptığını iddia etmektedirler.²²³ Ayrıca mahalle halkı, evlerinden bereketin bu türbe sebebiyle hiç eksik olmadığını; 1974'te Kıbrıs Savaşı esnasında türbenin kapılarının kendiliğinden kilitlendiğini ve kimsenin açamadığını beyan etmektedirler.²²⁴ (Şekil 15,16)

3.6.1.1.9. Ali Sıtkı Efendi Türbesi

Yenice Mahallesi'ndedir. Eskiden Yenice Mescidi ve civarı mezarlık olup bu türbe de mezarlığın içindedir. Zamanla mezarlık bozulmuş, sadece türbe kalmıştır. 2002 yılında, bir hayırsever tarafından, Ali Sıtkı Efendi ve 100 m. batısındaki eşi Sıdıka Hanım'ın mezarları yaptırılmıştır.²²⁵

Etrafı duvarlarla çevrili olan türbenin içinde bir ayva ağacı bulunmaktadır. Sıtkı baba daha çok çocuğu olmayan kimseler tarafından ziyaret edilmektedir. Beline bir kuşak bağlanan kadın, kabrin etrafını 7 defa dolanır, Yasin suresini okur ve adağını adar. Bazı kimseler, ayva ağacına tülbent, kolye vb. şeyler de

²²² Muharrem Bayar, **Bolvadin Tarihi**, C.II, s.345.

²²³ Muammer Kuşaksız; Memnune Ertürk, D. 1947, İlkokul Mezunı, Ev Hanımı, Şazi Mahallesi, Bolvadin (30.08.2007'de yapılan Mülakat).

²²⁴ İbrahim Ertürk, D. 1945, İlkokul Mezunı, Emekli, Şazi Mahallesi, Bolvadin (30.08.2007'de yapılan mülakat)

²²⁵ Muharrem Bayar, **Bolvadin Tarihi**, C.II, s.292.

bağlamaktadırlar. Dileği gerçekleşenler, kurbanını burada dağıtırlar. Ayrıca, ayva ağacının meyvesi gelenler tarafından şifa niyetine yenilmektedir.²²⁶ (Şekil 17,18,19)

3.6.1.1.h. Postal Zâde Şeyh Hacı İbrahim Efendi Türbesi

Bolvadin'in eski ailelerinden Postal zadelerdendir. Nakşibendî Tarikatına mensuptur. Türbe Ömeroğlu mahallesindedir. Zamanla aile mezarlığı olarak da kullanılmıştır. Türbenin içinde, Postal Zade Şeyh Hacı İbrahim Efendi'ye ait olan sanduka dışında başka sanduka yoktur.

Halkımız tarafından ayaküstü ziyaret edilerek, dua yapılan bir türbedir. Mahalle sakinlerinden bazıları, buraya ev, araba gibi maddi istekleri için gelenler olduğunu belirtmektedirler.²²⁷ (Şekil 20,21)

3.6.1.1.i. Cafer Dede Türbesi

Hacı Halife mahallesindendir. Türbe, evlerin arasında kalmıştır. Ön kısmı ise bahçe duvarı ve kapı ile tamamlanmıştır. Hemen önünde sonradan yapılmış bir çeşme bulunmaktadır. Mevlevî olduğu rivayet edilen bu zatın türbesine çocuğu olmayan kadınlar gelmektedir. Çocuğu olmayan kadın, belinden pamuk ipliğiyle bağlanır. Sabi bir çocuğa bağ çözülür. Adak adanır. Dilekleri gerçekleşenler, adaklarını kesip dağıtırlar.²²⁸ Mahalle sakinleri, bu zatın varlığını, namazlı abdestli kişilerin hissedebildiğini ve bu türbe sebebiyle evlerinden bereketin hiç eksik olmadığını ifade etmektedirler.²²⁹ (Şekil 22,23)

3.6.1.1.i. Sarı Baltalı Seyyid Osman Dede (Siğil Tekkesi)

Emirdağ Caddesi üzerinde, evlerin arasında kalmış ve yoldan yüksekliği 1m olan bir mezarlıktır. Günümüze kadar kime ait olduğu belli değil iken, Muharrem Bayar tarafından kim olduğu tespit edilmiş ve mezarlık yeniden düzenlenmiştir. Halk arasında burası “siğil tekkesi” olarak bilinir. Elinde, yüzünde veya herhangi bir yerinde siğil çıkan kimse, buranın toprağından bir miktar alır, su ile çamur yapar ve

²²⁶ Emine Dinç, D.1951, İlkokul Mezunu, Emekli, Türbenin bakımı ile ilgileniyor, Yenice mahallesi, Bolvadin; Hasan Hüseyin Güzelel, D.1947, Ortaokul Mezunu, Emekli, Türbenin bakımı ile ilgileniyor, Yenice Mahallesi, Bolvadin (01.09.2007'de yapılan mülakat).

²²⁷ Nefise Kuşaksız; İsmahan Koçyiğit

²²⁸ Fadime Kılıç, D. 1947, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Hacı Halife Mahallesi, Bolvadin.

²²⁹ Hayriye Kılıç, D. 1982, Lise mezunu, Ev hanımı; Zehra Koca, D. 1943, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Hacı Halife Mahallesi, Bolvadin (30-08-2007'de yapılan mülakat)

siğilin üzerine üç gün sürer. Dördüncü gün, evinin kapısının arkasına bir parmak sürer. Bu şekilde siğilin geçmesi beklenir. Burada oturan yaşlı kadın ve tekkenin yanındaki bakkalın sahibi, bu uygulamayı yapıp da siğili geçmeyen kimseye hiç şahit olmadıklarını ifade etmektedirler.²³⁰ (Şekil 24)

3.6.1.2. Ziyaret Yerleri ve Kutsal Mekânlar

3.6.1.2.a. Müslüman Ana Sütunu

Müslüman Ana Bolvadin'in fethi sırasında şehit olmuş bir Türk anasıdır. Anlatılanlara göre, 1107 tarihinde Bolvadin Kalesi fetholurken bu Türkmen anası gazilere su ve ayran dağıtmıştır. Bu kutlu ana o savaşta şehit düşmüş, daha sonra onun ayran dağıttığı yere türbesi yapılmıştır. 1107 tarihinden bugüne kadar, o türbeden bir tek mermer sütun kalmıştır.²³¹

Müslüman Ananın, mezar taşları ile çevrilmiş mezarı, Müslümanlı mahallesindedir. Mezarı üzerinde bodur çalıların yanı sıra yaban gülleri vardır. Başucunda bulunan iki metre uzunluğundaki sütunun güney tarafında ve tepesinde iki oyuk bulunur. Müslüman Ana, çocuğu olmayan kadınlara şifa dağıtır. Çocuğu olmayan kadın evliliğinin ikinci veya üçüncü yılında, çocuk sahibi üç kadın eşliğinde mezara getirilir. Kadınlar yanlarında bir de sabi çocuk getirirler. Allah rızası için iki rekât namaz kılındıktan sonra, çocuk isteyen kadın sütuna belinden bağlanır. Eğer çocuğun erkek olması isteniyorsa beyaz, kız olması isteniyorsa pembe bağla bağlanır. Dilek dilenir, dualar edilir. Sabi çocuk geriden koşarak gelir ve bağı çözer. Yine kız olması isteniyorsa kız çocuk, erkek olması isteniyorsa erkek çocuk bağı çözer. Yolda kalan yolcuların alması için sütunun oyuklarına para konulur. Çözen çocuğa da para verilir.²³²

Mahalle sakinleri burada, çocuk olduktan sonra adak olarak horoz ve koyun kesildiğini, aileler tarafından aş döküldüğünü, ancak çocuğun anasına bunlardan

²³⁰ Refika Özdoğan; Osman Tokuş; Kendi tecrübelerim.

²³¹ Muharrem Bayar, Bolvadin Karabağlı Türkmenlerinde taş kesilme Motifli Efsaneler, Hatay, 1996, s. 2.

²³² Emine Kaygısız, D.1937, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Müslümanlı Mahallesi, Bolvadin (30.08.2007'de yapılan mülakat)

yedirilmediğini gördüklerini ifade etmektedirler. Yine mezarın etrafında üç kere dönerek 3 İhlâs, 1 Fatiha okumak da burada yapılan uygulamalardandır.²³³

3.6.1.2.b. Kızlar Evcığı (Veya Kırk Kızlar)

Bolvadin'in 5 km batısında antik Polybotum kenti harabelerinin yanındadır. Kurt baba tepesine çıkılan yamaç üzerindedir. Yoldan 60 km yüksekliktedir. Bir kayaya oyulmuş frigya kaya mezarıdır. Mezarın tabanına oyulmuş üç tane sanduka kalıntısı vardır.

Bu kutlu oyuğa bunalım geçiren, sinir nöbetlerine tutulan, uzun süre hastalığı geçmeyen yetişkin hastalar ile havale geçiren, bayılan, ateşli hastalığa tutulan küçük çocuklar getirilmektedir. Hasta olan yetişkin, oyuğa çıkarılır ve içine yatırılır. Çoğu kez hastalar def sesine benzeyen bir ses duyduklarına ifade etmektedirler.²³⁴ Oyuğun güneye açık girişinde durularak dua edilir. “Himmet senden şifa Allah’tan” sözü söylenerek şifa istenir. Hastanın mendili ile hasta olan yerleri, yüzü silinir. Mendil oyuğa bırakılır. Çünkü dert mendile geçmiş, vücuttan çıkmıştır. Yolda kalan yolcuların alması için oyuklara para bırakılır.

Hasta çocuk ise, yine oyuğun içine yatırılır. Dua edilip şifa istenir. Sonra, hasta çocuğun üzerindeki bütün çamaşırlar çıkarılır. Beraberinde getirilen temiz çamaşırlar giydirilir. Çünkü hastalık elbiseye geçmiştir. Elbisenin oraya bırakılmasıyla, dert orada bırakılmış olur. Yine, çocuğun yanında getirilen sabun, sabun kovuğuna; para da para kovuğuna bırakılır. Burada sabun, çocuktaki hastalığı temsil eder. Sabun acıdır, hastalık da acıdır. Oraya sabun koymak, acıyı alıp oraya bırakma anlamına gelir. Para konulmasının nedeni ise gelen geçen alsın, bize dua etsin düşüncesidir. Çocuk iyileştikten sonra, buraya getirilerek kurban kesilir.²³⁵

Bu gelenek, günümüzde etkisini oldukça kaybetmekle birlikte, az da olsa devam etmektedir. Oyuğun içerisinde hâlâ çocuk elbiseleri görmek mümkündür.

²³³ Fadime Sevgili, D. 1950, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Müslümanlı Mahallesi, Bolvadin (30.08.2007’de yapılan mülakat)

²³⁴ Said Durmuşer, d.1955, ilkokul mezunu, çoban, Durayeri mevki, Bolvadin (07.09.2007’de yapılan mülakat); Ali İhsan Karanfil.

²³⁵ Said Durmuşer; Muharrem Bayar; Fatıma Gümüş.

3.6.1.2.c. Damlalı Dede

Bolvadin'in Kemerkaya Kasabası'nda bulunmaktadır. Mağaraya benzeyen bir yerde, iki taşın arasından su damlamaktadır. Zamanla halk tarafından bu suyun altına küvet yapılmıştır. Görünürde veya çevresinde bir mezar olmamasına rağmen, kasaba halkı burada bir yatır olduğuna inanmaktadır. Bu yatıra “Damlalı dede” denmektedir.²³⁶

Burası askerler, çocuğu olmayan kadınlar ve çeşitli arzuları olan kimseler tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler, buradaki suyun şifalı olduğuna inanmakta ve şifa niyetiyle bu suyu içmektedirler. Çocuğu olmayan kadın buraya gelerek, iki rekât Allah rızası için namaz kılar, dua ederek adak adar ve bu niyetle suyun yanındaki kumu deşer. Eğer kumun içinden kurt çıkarsa bu, çocuğun olacağına işarettir. Şayet çıkmazsa bu, çocuğun olmayacağı anlamına gelir. Dileği gerçekleşen aileler burada, adak olarak horoz keserler.

Askerler ise, askere gitmeden buraya gelir, dua yaparlar. Daha sonra burada koyun keserler. Burada kesilen koyun kasabanın düğün salonunda pişirilerek, tüm köy halkına ikram edilir. Burada yenilir içilir, eğlence yapılır. Bunun ardından tüm halk camiye gider. Burada asker duası yapılır.²³⁷

3.6.1.2.d. Heybeli Kaplıcası

Bolvadin ve çevresinde, çocuğu olmayan kimseler, Heybeli Kaplıcasına bağlanırlar. Buraya bağlanma çok önceleri, açıkta kaynayan sıcak suya bakarak yorum yapma şeklinde iken, daha sonraları havuza akan sıcak su borusuna bir tülbent ya da bir bağla bağlanma ve sabi bir çocuğa çözdürme şeklinde dönüşmüştür. Dilekleri gerçekleşen ailelerin buraya gelerek kurban kestikleri de ifade edilmektedir. Ayrıca, halkımız arasında burada “Heybeli Dede” denilen bir evliya olduğu, ancak makamının nerede olduğunun bilinmediğine dair rivayetlerde vardır.²³⁸

²³⁶ Hanım Ayşe Dügeç, D.1981, ilkokul mezunu, Ev hanımı, yaka mahallesi, Kemerkaya/Bolvadin

²³⁷ Mevlüt Palabıyık; Ayşe Palabıyık

²³⁸ Heybeli kaplıcası hakkında, kısırlık için yapılan uygulamalar ve su ile inanışlar bölümünde ayrıntılı açıklamalar verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EFSA NELER

Efsane, tabiatüstü özellikler taşıyan kişilerin maceralarını anlatan, halkın hayalinde oluşup, ağızdan ağza dolaşarak yaygınlaşan; olağanüstü olaylarla dolu halk hikâyeleridir.²³⁹ Masal, halk hikâyeleri, efsane gibi anlatmalar motifler üzerine kurulmuştur. Özellikle efsanelerde gördüğümüz motiflerin özel adlar taşımaları onları diğer türlerden ayırmaktadır.

Bolvadin ve çevresinde özellikle Karabağ Türkmenleri arasında taş kesilme motifli efsanelere rastlanmaktadır. Taş kesilmek, hemen hemen birçok kavimde türlü inanç ve ziyaretlere vesile olmaktadır. Halk arasında bazı taşlar, kayalar kutsal kabul edilerek, bu taşlara efsaneler yakıştırılmakta ve bu yerler ziyaret mahalline dönüştürülmektedir.²⁴⁰ Halk arasında, insanların taşlaştığına, kaya olduğuna inanılan yerlerde, insanlara fayda sağlayacak bir kuvvet bulunduğu düşüncesi mevcuttur. Bu yerlerin ziyaret mahalline dönüştürülmesine de bu düşünce sebep olmaktadır.

Taş kesilme ile ilgili, ülkemizde en yaygın inanç, çocukların yaptığı bazı yanlış işler karşısında uyarı olarak tezahür etmektedir. Özellikle büyüklerine ve yiyecek (ekmek) maddelerine karşı saygısız bir şekilde davranan çocuklar, Allah'ın onları taş yapacağı söylenerek korkutulmaya ve o davranıştan vazgeçirilmeye çalışılmaktadır. Bolvadin ve çevresinde, dilekleri sonucu taş kesilme motifli efsaneler yaygındır. Taş kesilme bir saldırı anında, iffetinin ve sevgisinin lekelenmemesi için taş olmayı tercih edenlerin dilekleri sonucunda gerçekleşmektedir. Şimdi bu efsaneleri görelim.

4.1. ÜÇ KIZLAR KAYASI

Efsaneye göre Tanrıça Angdissis bir çobana âşık olur. O'nu tapınağının yöneticisi yapar. Başka bir kadınla yaşamasını yasaklar. Gönüldür, bir gün gelir çoban gönlünü kral kızına kaptırır. Bunu duyan Tanrıça önce çobanın aklını alır, çoban dağlara düşer, deli olur. Eline geçirdiği çakmak taşı ile vücudunu yaralayarak ölür. Vücudundan akan kanlar, çevreye dağılır. Çobana acıyan kraliçe onu çam

²³⁹ TDK, **Türkçe Sözlük**, Ankara, 1998

²⁴⁰ Hikmet Tanyu, a.g.e. s. 166.

ağacına çevirerek ölümsüz bir bitki yapar. Akan kanlarını da laleye dönüştürerek dağları süsler.

Bahar mevsimidir. Her taraf rengârenk dağ çiçekleriyle süslüdür. Hele laleler, hele o dağ laleleri kıpkırmızı dağları örtmüştür. İhtiyar çoban Başyurt'tan Kavaklı'ya doğru uzanan kayaları göstererek; bu kayalara “Üç kızlar kayası” derler. Evvel zamanda Bozulus'tan üç kız kardeş Hıdırellez (Hıdır-İlyas) günü Başyurt'a çıkarlar. Dağlar gelinliğini giyinmiştir. Her taraf yem yeşildir. Dağ çiçeklerinin güzel kokuları her tarafı sarmıştır. Üç kız kardeş dağların güzelliğine kendilerini kaptırıp, dağlara tırmanmışlar, çiçekler arasında kaybolmuşlar. Dağların baş döndüren, gönül okşayan havası içerisinde kendilerini unutmuşlar. Günün inip, akşamın olduğunu fark edememişler. Neden sonra içlerine bir korku düşmüş üç kız kardeşin. Düşmüşler dönüş yollarına. İşte tam Kavaklı'ya yaklaştıklarında, yollarına üç harami çıkmış. Korkularından birbirlerine sokulmuşlar. Ağlaşmışlar için, için... İçlerinden en küçüğü çaresiz dönmüş kibleye, açmış elini, seslenmiş Yaradan'a, en saf ve en içten duygularla: “Allah'ım bizi bu haramilere yem etme. Ya taş et, ya kuş et uçur, azat et” demiş. O anda orada üç taş olmuşlar. Yakından dikkatli bakıldığı zaman ellerini açmış, dua eden küçük kızı, büzülüp ablasına sokulan ortanca kızı, eline taş almış, kendini korumaya çalışan büyük kızı görebilirsiniz.²⁴¹

4.2. GARİP KADIN KAYASI

Başyurt'dan çiçekli yaylasına doğru gidildiğinde yol üzerinde bir kaya yığını vardır. Evvel zamanda Bozulus'ta yine bir dul kadının tek geçim kaynağı, varı yoğu olan bir ineği kaybolmuş. Kadın çaresiz, yanına küçük kızını, köpeğini almış, düşmüş dağlara. Aramış ineğini, bir türlü bulamamış. Daha sonra belki bulurum umudu ile çiçekli yaylasına yönelmiş. Düşmüş yollara... Vakit gecikmiş, akşam olmuştur. O sırada haramiler yollarını kesmiş. Zavallı kadın korkmuş, el açmış Yaradan'ına; “Allah'ım beni bunların eline koyma. Ya taş et, ya kuş et” demiş. Kadın, kızı ve köpeği ile taş olmuş. Dikkatli bakıldığında önde havlayan köpeği, birbirine sokulmuş ana ile kızı görmek mümkündür.²⁴²

²⁴¹ Muharrem Bayar, **Bolvadin Karabağ Türkmenlerinde Taş Kesilme Motifli Efsaneler**, Hatay, 1996, s.3.

²⁴² Said Durmuşer; Muharrem Bayar, a.g.m. **Efsaneler**, s.4.

4.3. GELİN ALAYI KAYALARI

Başıyurt-Çiçekli-Kavaklı yaylalarının üçgeni içerisinde, düzlükte 100m uzunluğunda bir kaya yığını daha vardır. Buna “Gelin Alayı Kayası” denir.

Evvel zamanda Bozulus aşireti beyinin dillere destan bir kızı varmış. Bu halis Türkmen güzelinin simsiyah saçları, iri elâ gözleri, ince beli, selvi boyu varmış. Güzelliği dillere destan olmuş. Uzak diyarlardan görmeye gelirlermiş. Onu bir kere gören hemen âşık oluyormuş. O kadar çok isteyici gelmiş ki kapılarının eşiği aşınmış. Pek çok beyler dünürücü olmuş. Ağırılığınca altınlar, çifte çobanlı sürüler, köyler, evler, yurtlar vaat etmişlerdir. Fakat güzel kızın hiç birisinde gönlü olmamış. Onun gönlü beraber büyüdükları çobanda imiş. Çoban beyin kapısında büyümüş, gönlü zengin, yiğit bir delikanlı imiş. Çoban da kızı sevmiş ama bir türlü dili varıp ta bu duygusunu kimselere söyleyememiş. Atmış içine, karasevdaı olmuş. Almış başını, çıkmış hür dağlara köyün tutsaklığından, sıkıntısından... Başyurt’dan, Çiçekli’den, Kavaklı’dan, Odalı’dan, Aynalı’dan çaldığı kavalın yanık seslerini rüzgâr getirirmiş köylere. Gün olmuş zavallı kız için için yanmış, erimiş, solmuş. Ne söylene kızı kâr etmemiş. Kızın babası, “*Ben çulsuz çobana kız vermem, çarşılara, pazarlara çıkamam, elâlem ne der bana. Bunca beyler istedi vermedi de, sonunda bir çobana verdi. Kızın bir illeti vardır. Kusuru olmasa idi vermezdi derler. El yüzüne bakamam*” demiş. Günden güne eriyip, solan kızına acıyan babası “Belki evlenirse, avunur, çoluk çocuğa karışır, unuttur gider” diyerek, kızını komşu aşiret beyinin oğluna vermiş.

Düğün dernek kurulmuş, kız ve çobanın dışında herkes mutlu, neşeli, gülmüş oynamışlar. Nihayet komşu aşiretten gelin alma alayı, gelini almak için düşmüş yollara... Yol Başyurt’dan geçermiş. Alay, çiçekli yaylasını aşp, Başyurt’a gelindiğinde, Kardeş Gediğinde çoban, kavalı ile yanık yanık çalmaya başlamış. Alayı bir gizli sır sarmış. Herkes adeta büyülenmiş. İçi alev alev yanan çoban, dönmüş kibleye, açmış elini, gönlünü Hakk’a çevirip: “*Gönül evimi viran ettiler. Viran olsunlar. Taş olsunlar. Kıyamete dek elâleme seyran olsunlar*” demiş. Garip çobanın duası kabul olmuş. Gelin alayı, atlısı ile üzeri yüklü devesiyle, köpeğiyle, davulu, zurnasıyla taş kesilmiş. Dikkatli bakıldığı zaman, ihtiyar çobanın bastonu ile gösterdiği varlıkları görürsünüz. Atları, develeri, önde koşan köpekleri, şaşkına

dönmüş insanları... İşte o günden sonra o civarda bir daha çoban görülmemiş. Yanık kaval sesleri kesilmiş. Çoban sır olmuş, gayb âlemine karışmış.²⁴³

4.4. KIZLAR EVCİĞİ (KIRK KIZLAR)

Bolvadin'in 5 km batısında antik Polybotum kenti harabelerinin yanındadır. Kurtbaba tepesine çıkılan yamaç üzerinde, yoldan 60m yüksekliktedir. Daha önce geçtiği üzere bir kayaya oyulmuş Frigya kaya mezarıdır. Mezarın tabanına oyulmuş üç tane sanduka kalıntısı vardır.

Rivayete göre civar köylerin birinde büyük bir düğün olur. Düğün bitimi kendi köylerine dönen “Kırk Kız” şiddetli bir yağmura tutulurlar. Yağmurdan kurtulmak için Frigya kaya mezarına girerler. Yağmur diner. Başka yerlere sığınan diğer kişiler kırk ince kızı arar, oyukta (kaya mezarda) bulamazlar ve köylerine dönerler. Bu sır oluş (kayboluş) efsaneleşerek günümüze kadar gelmiştir. Oyuğa girildiğinde def sesleri, türkü sesleri geldiği söylenmektedir. Bu seslerin sır olmuş, kırk ince kızın sesleri olduğuna inanılmaktadır.²⁴⁴

Bu kutlu oyuğu bunalım geçiren, sinir nöbetlerine tutulan, uzun süre hastalığı geçmeyen yetişkin hastalar ile havale geçiren, bayılan, ateşli hastalığa tutulan küçük çocuklar getirilir.

Sabrın, fedakârlığın insanca duygunun timsali Anadolu insanı içindeki zorluktan kurtulmak yolunu yine kendi dünyasında aramış, kendi dünyasında bulmuştur.

4.5. KIZIL KİLİSE EFSANELERİ

Kızıl Kilise antik devirde, Kral yolu üzerine kurulmuş bir yerleşim merkezidir. Hamamın (Heybeli Kaplıcası) batısındaki höyükte bulunur. Roma Devri kaynaklarında bu şehrin ismi Leontes Come'dur.

Antik Anadolu'nun ana tanrıçası KYBELE Frigyalılar zamanında ANGDİSSİS ismi ile ün salmıştır. Frigyalıların dini merkezi olan PESSİNÜS'e büyük bir mabet yaptırmıştır.

Tanrıça Angdissi, çok güzel, yakışıklı bir çobana âşık olur. Onu Pessinüs'deki büyük mabede bekçi yapar ve hiçbir kadınla evlenmesine izin vermez. Kral Midas'ın

²⁴³ Muharrem Bayar, a.g.m, **Efsaneler**, s.4.

²⁴⁴ Ali İhsan Karanfil; Fatıma Gümüş

güzeller güzeli, aydan aydınlık, günden parlak, mavi gözlü, uzun sarı saçlı bir kızı varmış; kızın güzelliği dillere destanmış. Güzel kız, tanrıçaya dua için gittiği Pessinüs mabedinde, çobanı görünce âşık olur. Zamanla bu aşk kara sevdaya dönüşür. Gönül bu ya, çaresiz, ümitsiz çoban da aşkını bir türlü açıklayamaz. Çünkü Tanrıça Angdissis'in hışmından korkmaktadır.

Sonunda aşk her şey den üstün gelir. Çoban, güzel prensese aşkını açıklar. İki sevgilinin temiz aşkları dilden dile dolaşır. Bunu duyan Tanrıça gazaba gelir. Gök gürültüsü ile Pessinüs'ün üzerine belirir. Bir bakışı çobanın aklını başından alır. Çıldıran çoban dağlara kaçır, çılgınca dağdan dağa dolaşır. Nihayet eline geçirdiği bir çakmak taşı ile vücudunu keser ve ölür. Bu olaya acıyan Tanrıça Angdissis, çobanı bir çam ağacına dönüştürerek, sürekli yeşil kalan ölümsüz kutlu bir ağaç yapar.

Bu olay üzerine bütün Angdissis mabedindeki kâhinler, mabetlerin etrafına Fallus adı verilen, küçük mantarimsı mermer sütuncuklar dikerler.²⁴⁵ Kral Midas, bütün yalvarmalarına rağmen dünya güzeli kızını Tanrıça Angdissis'in gazabından kurtaramaz. O güzeller güzeli kız, çaresiz derde yakalanır. Bütün vücudunu siyah, irinli, ağırlı, sızılı çibanlar kaplar. Herkes ondan kaçır. Bütün Anadolu seferber olur. Binlerce hekim, büyücü, kâhin akın akın Pessinüs'e gelir. Fakat kızı iyi edemezler. Zavallı kız günden güne ağırlır, sızılar içinde erimiş yok olmuş, o altın gibi sarı saçları dökülmüş, etleri lime lime olmuştur.

Günlerden bir gün Kral Midas'a rüyasında nur yüzlü bir ihtiyar: "Ey Midas kızının şıfası yazılı kayadaki büyük KYBELE MABETİNDEDİR". Oraya git, orada bir müddet kal. Sonra bir gün boyu güneye yürü, kutlu sıcak sularla karşılaşacaksın. Kızını o sular iyileştirecektir." Kral Midas korku ile uyanır. Hemen hazırlanır. Kızını yanına alarak Yazılıkaya'daki Kybele Mabedine gelir. Yanındaki adamlarına burasını tamir ettirir.

Zavallı kız, burada da acıları dinmeyince bir gece mabetten kaçır. Çılgınca Olympus dağlarındaki (Paşa Dağı) ormanda koşmaya başlar. Aç, susuz, uykusuz, devamlı koşır. Çalı çırpı elbiselerini yırtmış, ellerini ayaklarını parçalamıştır. Nihayet kaynayan suların bulunduğu bataklığa gelir. Akşam olmak üzeredir. Güneş uzakta, Leontes Come kasabasının üzerinden batıyordur. Kız, gün sona ererken,

²⁴⁵ Bolvadin müzesinde iki tane vardır.

hayatına son verip, acılardan, ağrılardan kurtulmak için kendisini sulara atar. Çılgınlıkları Parerc: Phiriqia (Bolvadin) Ovasında yankılanır.

Sıcak şifalı sular kızın vücuduna değdikçe, ağrıları azalır, yorgunluğu gider. Kız, ölümü beklerken, hayata yeniden dönmenin sevinci ile saatlerce sıcak sulara dalar, avuç avuç sıcak sulardan içer. Aylardan sonra ilk defa rahatlamış, yeniden doğmuş gibidir. Sudan çıkar, kenardaki çimenlere uzanır. Uykuya dalar. Uyandığında öğle olmuştur. Onu arayanlar bulduklarında kızıdaki değişikliği fark ederek, hemen Midas'a sevinç haberini ulaştırırlar. Kız, bir zaman buralardan ayrılamaz, bu şifalı sulara hemen her gün bir kaç defa yıkanır, çıbanları iyileşir, ağrıları diner.

Midas'ın dünyalar güzeli kızı eski haline dönmüş, güzel mavi gözleriyle, sarı uzun saçlarıyla, aydan aydınlık, günden pak bir kız olmuştur... Midas kızına şifa veren bu suların olduğu yere hamamlar yaptırır.

Bizans devri efsanelerine göre: Kızıl kilise kaplıcalarının batısındaki höyükteki Leontes Come Kasabasında, "Saint Michel" bir gün, doğan güne bakarken, doğan günün kıpkızıl ışıklarının şarıl şarıl buz gibi akan sulara, sulardan da kilisenin mermer duvarlarına yansıdığını görür. Hayretler içinde kalır, okur üfler. O anda buz gibi soğuk sular nefesinin ateşi ile tutuşup kaynamaya başlar, buharlar ağlar gibi yükselir, sıcak ve şifalı sular akmaya başlar. Dönüp günün kızılılığına boyanmış kiliseye bakar: "Hayret KIZIL KİLİSE" der.

Bizans devri kaynaklarında, Selçuklu ve Osmanlı kaynaklarında Heybeli Kaplıcası "Kızıl Kilise" olarak geçer. Bugün yine "Kızıl Kilise" diye anılmaktadır. Kilise kaybolmuş, Höyüğün çevresindeki kayalarda oyulmuş haç işaretleri kalmıştır.²⁴⁶

²⁴⁶ Muharrem Bayar, Bolvadin Tarihi, C.I, s.101.

SONUÇ

Milletlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için maddi ve manevi değerlerini korumaları ve bu değerleri dengeli bir biçimde sürdürmeleri gerekmektedir. Toplamlar bu değerler dengesini sağlayabilmek için kendilerini bir takım inanış, davranış ve kurallar içerisine sokmuşlardır.

Dinler Tarihi, Din Sosyolojisi ve Din Psikolojisi gibi fert ve toplumun din ile ilişkilerini inceleyen bilim dallarının ortaklaşa olarak ortaya koyduğu gerçek, fert ve toplumların kendilerinden daha güçlü ve kudretli bir varlığa inanma ihtiyaçlarının olduğudur. Bu nedenle insanlar, bazen kendi dini anlayışlarından kaynaklanan sebeplerle bazen de âdet, gelenek ve göreneklerinden elde ettikleri değerlerle ve devraldıkları kültürel ve dini miras ile kendilerine ait bir takım inanç ve inanış daireleri çizmişlerdir. Örf, âdet, gelenek ve görenekler halk inanışlarının temelinde yer alan en önemli etmenlerdir. Halk genellikle saf dini anlayışının yanında, bu tür halk arasına yerleşmiş inanışları da kendi dininin bir tamamlayıcısı olarak görmektedir.

Halk inançları, her milletin günlük yaşamında var olan kültürel birikimlerin pratik hayattaki yansımalarının bir bölümünü oluşturmaktadır. Bolvadin ve çevresindeki halk inançları, yukarıda da bu ilçenin tarihi, İslamlaşması ve sosyal yapısından bahsedildiği üzere, bu yörede yaşam sürmüş milletlerin yaşam tecrübelerinin ve inançlarının bütünleşmesi sonucunda varlığını sürdüren pratik ve düşüncelerden ibarettir. Orta Asya'dan gelirken, âdetlerini, gelenek ve göreneklerini, kültürünü ve töresini hâsılı her şeyini getiren Türk toplumu, bu değerlerini Anadolu'daki kültür ve değerlerle birleştirmiştir. Ele aldığımız yöredeki inanış ve adetler de, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen atalarımızın taşıdığı eski Türk inanışlarının, günümüze kadar değişken bir morfoloji ve pratikler içinde sürdüğünü göstermektedir. Bu sebeple, Türk halk inanışlarının oluşmasını ve mevcudiyetini sürdürmesini sağlayan öğelerden en önemlisi eski Türk inanç ve gelenekleridir. Bolvadin ve çevresinde cenaze ardından ağıt tutma, aş dökme (yuğ töreni), Karabağ Türkmenlerinin mezarlığa kurt postu sermeleri; ateşe, kızgın tavaya su dökmeme; kırkı çıkmamış lohusanın, bebeğin ve yeni gelinin yastığının altına, cinin- perinin şeytanın zararlı etkisinden onları korumak amacıyla makas, bıçak, anahtar gibi “demir” olan malzemelerin konulması; baba evinden çıkarken gelinin eline, vardığı

yere sahip çıksın, orada demir gibi kalsın düşüncesiyle demir bir tas verilmesi vs. bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bir diğeri ise, Anadolu'daki eski kültürlerin izleri, bir takım eski inanç ve geleneklerdir. Hitit, Frig gibi medeniyetlerin izleri mevcudiyetini hâlâ sürdürmektedir. Örneğin Bolvadin ve çevresinde eski bir Anadolu geleneği olan "saçı" uygulaması vardır. Gelin, baba evinden çıkarken ve yeni evine girerken başından para saçılır. Yeni evinin içine girince ise başından aşağı, bereketli olsun diye buğday, tatlı olsun diye şeker saçılır. Ayrıca, Hristiyanlık ve diğer dinlere ait inançlar da Anadolu halkının inanç ve âdetlerinin oluşumunda rol oynamıştır. Örneğin Bolvadin'de Paskalya Yortusuna karşı toplumsal bir tutumu ifade eden Gavur Küfürü töreni kutlanmıştır.

Halk inançlarının bir kısmı İslamiyet öncesi tarihte kendine yer bulurken, önemli bir bölümünün de İslamiyet'le alakalı olduğu şüphesizdir. Bolvadin ve çevresindeki halkın günlük yaşamında yer verdiği ve bizim halk inançları olarak nitelendirdiğimiz pratiklerin, İslam dininin farklı şekillerde yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu uygulamalar içerisinde İslam ile bağdaşmayanlar da yok değildir. Çok farklı istek ve amaçlarla ziyaret edilen türbelerden, ölümlerden ve kutsal kabul edilen mekanlardan medet umma bunlardan en yaygın olanlarıdır

Tarih boyunca ekonomik ve sosyal alandaki sıkıntılar, halkın inanç ve yaşantısına yön veren etkenlerin başında gelmektedir. Zira bu sıkıntılı dönemlerde halk, aydınlar tarafından yeterince uyarılamamış ve doğru bilgilerle donatılamamıştır. Özellikle yıllarca süren savaşların yaşandığı dönemlerde insanlar, sıkıntılar ve çaresizlikler karşısında kendilerine doğru yolu gösterecek birileri tarafından yönlendirilemeyince, halk inançlarında teselli aramış ve onlara bağlanmıştır. Kutsalla çeşitli ritüeller yoluyla temas böyle durumlarda güven ve ümit kaynağı olmaktadır. Dolayısıyla, halk inançlarının ortaya çıkıp varlığını devam ettirmesinde, insanların maddi ve manevi bir takım ihtiyaçları belirleyici olmuştur. Çaresizlik, umut, darda kalındığında çabuk ve pratik yoldan çözüme ulaşmak gibi insanın temel ruhi yönelişlerine, dinin öğretileri hakkında "bilgisizlik" de eklenince halk inançlarının mevcudiyetini sürdürmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Dinin, insan hayatının önemli dönüm noktalarından; bebeğin anne karnında gelişme aşamaları, doğum, isim koyma, erkekler için sünnet olma ve askerlik, evlenme ve insan hayatında karşılaşılan gerilim ve heyecanlı dönemleriyle;

yaşamdaki krizler, başarısızlıklar, ölüm, mutsuz evlilikler, hastalıklar gibi problemlerle çok yakın bir ilişkisi bulunmakta ve bu dönemler dini törenlerle kutsanmaktadır. Bu tür geçiş ve gerilim dönemlerinde karşılaşılan başarısızlıklar, sıkıntılar insanı bir güvensizlik ve belirsizlik ortamına sürükler. İnsan bu güvensizlik ve belirsizlikten kurtulmak ve korunmak için çıkış yolları arar. İşte bu durumlarda yardımcı ruhani güçler yardıma çağrılmaktadır. Bu ruhani güç, bir erenin mezarından medet umma ya da nazarlık taşıma gibi bir tezahüre bürünebilmektedir. Bunun en önemli nedeni ise, insanın soyut düşünmeye yetenekli olsa da, soyut dini kavramları özellikle de kutsal kavramak ve anlamlandırmak için somutlaştırma eğilimi içerisine girmesidir. İnsan zihni kutsal nesneyi kutsalın yerine ikame etmeye çalışmakta, O'nunla özdeşleştirmek istemektedir. Böylece iman, kutsalın yerine geçirilen ağaç, taş, bina gibi şeylere yöneltilmektedir.

Din öğretilerinin bilimsel olarak ulaşmadığı ve öğretilmediği yerlerde halk inançları, halkın yaşantısına ışık tutmuş ve halk da bu uygulamalarda teselli aramıştır. Özellikle dini bağlamdaki statü farklılaşmasında alt tabakada olma, halk inanış ve uygulamalarının oluşumunda ve yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu, bütün halk inançlarının din hakkında eğitimsizlik, bilgisizlik sebebiyle ortaya çıktığı anlamına yorumlanmamalıdır. Zira halk inançlarının oluşmasının bilişsel, psikolojik ve sosyolojik faktörler başta olmak üzere tarihsel bakımdan da bir çok sebebi bulunmaktadır.

Türkler millet olarak, çok farklı dinleri benimsemişlerdir. Ancak İslamiyet'i kabul ettikleri gibi hiçbir dini gruplar halinde kabullenmemişlerdir. Bunda, Türklerin İslamiyet'ten önceki din, kültür, örf ve âdetleri belirleyici olmuştur. Türkler İslamiyet'i benimserken önceki yaşantılarını terk etmemişler, bütün âdet, gelenek, göreneklerinden sıyrılmamışlardır. İslam dinine uygun olan inanç ve uygulamalarını devam ettirmişler, ters düşenlerin bazılarını terk etmişler, bazılarını da İslami kisveye büründürmüşlerdir. Nihayetinde, benimsedikleri din ile kendi kültürlerini sentezleyerek tevhid inancı içerisinde kalmayı başarmışlardır.

Bir dinin hurafelerden arındırılması elbette, din için en önemli hizmettir. Çünkü bir yanlış düzeltmek veya söküp atmak, bir doğruyu anlatmak ve benimsetmekten daha zor olmaktadır. Ancak, eski inanç ve uygulamaların tamamının batıl, hurafe olduğu sonucuna varılması da haksızlık olacaktır. Türkler, bazı güzel,

yararlı ve İslam'ın ruhuna aykırı olmayan uygulamalarını İslamlaştırma konusunda muvaffak olmuşlardır.

Resmi dinin, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretilerinin aydınlar tarafından telkin edilmesi ve insanların bilgilendirilmesiyle, halk inançlarında bulunan bazı aşırılıklar, yararlı birer pratiğe dönüştürülmüştür ve dönüştürülmeye de devam edilmelidir. Örneğin, nazardan korunmak için yapılan uygulamaların (kurşun döktürme) ve kullanılan maskotların (iğde ağacından ve deniz kabuklarından yapılmış nazarlıklar) yerini, dua okuma, okunma, dini metinleri yanında taşıma şekline dönüştüğü gözlemlenmektedir. Yine, bir çocuk rahatsızlandığında, tedavi maksadıyla muska yazdırma yerine, doktorlara giderek şifa aramanın çok daha yaygın hale geldiği açık bir şekilde görülmektedir. Bu durumda, insan hayatına faydalı ve benimsenen dine aykırı olmayan halk inançları yaşatılmalı ve kültürel bir miras olarak gelecek nesillere aktarılmalıdır. Ancak, bu konuda oldukça bilinçli ve titiz olunmalıdır.

KAYNAK KİŞİLER

AÇIKGÖZ, Nureddin. D.1971, Sultan Carullah Kur'an Kursu Öğreticisi, Bolvadin.

AKŞAHİN, Hesna. D.1933, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Alaca Mahallesi, Bolvadin.

BABALIK, Sultan. D.1937, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Hastane Mahallesi, Bolvadin.

BANCAR, Ali. D.1961, İlkokul Mezunu, Esnaf, Çaybaşı Mahallesi, Özbek Kasabası, Bolvadin.

BANCAR, Arife. D.1968, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çaybaşı Mahallesi, Özbek Kasabası, Bolvadin.

BAYAR, Muharrem. D.1945, Anadolu Lisesi Müdürü, Kestemet Mahallesi, Bolvadin.

BAYRAK, Dursun. D.1948, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Stad Mahallesi, Bolvadin.

BORLU, Kadriye. D.1945, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Bademli Mahallesi, Bolvadin.

BORLU, Sırrı. D.1939, İmarek Kur'an Kursu Öğreticisi, Bademli Mahallesi, Bolvadin.

CİĞER, Fatıma. D.1961, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Yakup Şevki Paşa Mahallesi, Bolvadin.

ÇEMREK, Makbule. D.1937, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bucak Mahallesi, Bolvadin.

ÇEMREK, Tülay. D.1961, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bucak Mahallesi, Bolvadin.

ÇEŞMECİ, Nuran. D.1979, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Yeni Mahalle, Bolvadin

ÇETİNER, İbrahim. D.1959, Lise Mezunu, Esnaf, Şıhlar Mahallesi, Bolvadin.

DİNÇ, Emine. D.1951, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Yenice Mahallesi, Bolvadin.

DURMAN, Mehmet. D.1959, Lise Mezunu, Esnaf, Şıhlar Mahallesi, Bolvadin.

DURMUŞER, Said. D.1955, İlkokul Mezunu, Çoban, Durayeri Mevki, Bolvadin

DURSUN, Hasan. D.1953, Bolvadin 2 Nolu Sağlık Ocağı Personeli, Bolvadin.

DÜGEÇ, Hanım Ayşe. D.1981, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Yaka Mahallesi, Kemerkaya Kasabası, Bolvadin.

ERTÜRK, İbrahim. D.1945, İlkokul Mezunu, Emekli, Şazi Mahallesi, Bolvadin.

ERTÜRK, Memnune. D.1948, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Şazi Mahallesi, Bolvadin.

GÖKGÖZ, Yeter. D.1952, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Tekke Mahallesi, Bolvadin.

GÜMÜŞ, Fatıma. D.1937, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Hisar Mahallesi, Bolvadin.

GÜZELEL, Hasan Hüseyin. D.1947, Ortaokul Mezunu, Emekli, Yenice Mahallesi, Bolvadin.

HUYUGÜZEL, Gülten. D.1936, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Aydınlar Mahallesi, Bolvadin.

HUYUGÜZEL, Osman. D.1931, İlkokul Mezunu, Emekli, Aydınlar Mahallesi, Bolvadin.

KARA, Azime. D.1961, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Malazgirt Mahallesi, Dişli Kasabası, Bolvadin.

KARA, Kazım. D.1955, Fatih Camii Emekli İmamı, Dişli Kasabası, Bolvadin.

KARAÇINAR, Gülden. D.1948, Okuma-Yazması Var, Ev Hanımı, Yaka Mahallesi, Kemer kaya Kasabası, Bolvadin.

KARAGÜVEN, Nurten. D.1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bağlarbaşı Mahallesi, Bolvadin.

KARANFİL, Ali İhsan. D.1940, İlkokul Mezunu, Emekli, Bademli Mahallesi, Bolvadin.

KARANFİL, Melahat. D.1948, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bademli Mahallesi, Bolvadin.

KARANFİL, Semiha. D.1973, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, İhsaniye Mahallesi, Bolvadin.

KARANFİL, Zehra. D.1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bademli Mahallesi, Bolvadin.

KARYAĞDI, Muhammed Emin. D.1958, Emekli Erkmen Camii İmam-Hatibi, Cirit Mahallesi, Bolvadin.

KAPLAN, Kadriye. D.1940, Okuma-Yazması Var, Ev Hanımı, Yaka Mahallesi, Kemer kaya Kasabası, Bolvadin.

KAYGISIZ, Emine. D.1937, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Müslümanlı Mahallesi, Bolvadin.

KILIÇ, Fadime. D.1947, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Hacı Halife Mahallesi, Bolvadin.

KILIÇ, Hayriye. D.1982, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Hacı Halife Mahallesi, Bolvadin.

KOCA, Zehra. D.1943, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Hacı Halife Mahallesi, Bolvadin.

KOÇYİĞİT, İsmihan. D.1945, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Kaymaz Mahallesi, Bolvadin.

KOYUNCU, Ayten. D.1961, Lise Mezunu, Ev Hanımı, 55 Evler, Bolvadin.

KOYUNCU, Dudu. D.1933, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Selçuklu Mahallesi, Bolvadin.

KOYUNCU, Ersin. D.1968, Lise Mezunu, Ev Hanımı, Bağlarbaşı Mahallesi, Bolvadin.

KOYUNCU, Kemal. D.1957, Öğretmen, Bağlarbaşı Mahallesi, Bolvadin.

KUŞAKSIZ, Muammer. D.1951, Ortaokul Mezunu, Terzi, Şazi Mahallesi, Bolvadin.

KUŞAKSIZ, Nefise. D.1933, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Kaymaz Mahallesi, Bolvadin.

KÖKSOY, Abdülkadir. D.1939, İlkokul Mezunu, Emekli, Çardaklı Mahallesi, Bolvadin.

KÖKSOY, Nazire. D.1948, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Çardaklı Mahallesi, Bolvadin.

KÖKSOY, Sultan. D.1950, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Çardaklı Mahallesi, Bolvadin.

MERT, Muhterem. D.1948, İlkokul Mezunu, Dişli Belediyesi Personeli, Dişli Kasabası, Bolvadin.

ÖZDOĞAN, Refika. D.1940, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Hacı Yusuf Mahallesi, Bolvadin.

ÖZTÜRK, Asiye. D.1954, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, İscehisar, Afyon.

PALABIYIK, Ayşe. D.1948, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Yaka Mahallesi, Kemer kaya Mahallesi, Bolvadin.

PALABIYIK, Mevlüt. D.1933, İlkokul Mezunu, Emekli, Yaka Mahallesi, Kemer kaya Mahallesi, Bolvadin.

SAYIN, Ümmühan. D.1933, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bademli Mahallesi, Bolvadin.

SAYIN, Nuray. D.1968, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Bademli Mahallesi, Bolvadin

SEVGİLİ, Fadime. D.1950, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Müslümanlı Mahallesi, Bolvadin.

SOĞUKPINAR, Reyhan. D.1969, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Hacı Halife Mahallesi, Bolvadin.

ŞAHİN, Şerife. D.1977, Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Yeni Tekke Mahallesi, Bolvadin.

ŞENTÜRK, Şöhret. D.1950, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Yenice Mahallesi, Bolvadin.

TELLİ, Muhterem. D.1943, Emekli Öğretmen, Bademli Mahallesi, Bolvadin.

TELLİ, Zakire. D.1950, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bademli Mahallesi, Bolvadin.

TOKUŞ, Osman. D.1969, İlkokul Mezunu, Esnaf, Hacı Yusuf Mahallesi, Bolvadin.

YENEL, Sıdıka. D.1937, Okur Yazar Değil, Ev Hanımı, Erkmen Mahallesi, Bolvadin.

YENEL, Ziya. D.1933, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Erkmen Mahallesi, Bolvadin.

KAYNAKÇA

Afyon İli Yıllığı, 1973.

ARSLAN, Mustafa. **Türk Popüler Dindarlığı**, Dem Yayınları, İstanbul, 2004.

BAYAR, Muharrem. **Anadolu'nun En Eski Şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi**, C.I, Doğu Matbaa, Ankara, 1996.

-----, **Bolvadin Tarihi**, C.II, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2004.

-----, **Kadim Kent Bolvadin**, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2005.

ÇELİK, Ali. **İslam'ın Kabul Veya Reddettiği Halk İnançları**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1995.

ÇOBANOĞLU, Özkul. **Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

-----, **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kur'an-ı Kerim Meali**, 12. Baskı, Ankara, 2006.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki. **Bütün Yönleri İle Anadolu İnançları**, Koza Yayınları, İstanbul, 1974.

GÖKBEL, Ahmet. **Anadolu Varsaklarında İnanç ve Âdetler**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1998.

GÖNÇER, Süleyman. **Afyon İli Tarihi**, C.I, İzmir, 1971.

GÜNGÖR, Harun. **Türk Bodun Bilimi Araştırmaları**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 1997.

HANÇERLİOĞLU, Orhan. **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, 1977.

İslam Ansiklopedisi, C.II, MEB, İstanbul, 1961.

KALAFAT, Yaşar. **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

KAVAS, Yakup. **Dünden Bugüne Bolvadin**, Aydın Kitabevi, İstanbul, 1984.

KUŞAT, Ali. **Türk Toplumunda Nazar Olgusu ve Psikolojik Bir Yaklaşım**, Laçın Yayınları, Kayseri, 2004.

Meydan Larousse, C.II, İstanbul, 1960–1981.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem. **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Isparta, 2000.

SÜMER, Faruk. **Oğuzlar**, Ankara, 1972.

TANYU, Hikmet. **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara, 1967.

TDK Türkçe Sözlük, Ankara, 1998.

UYAN, Muzaffer, İbrahim Yüksel ve Nermin Avcı. **Anadolu'nun Kilidi Afyon**, Afyon Valiliği Yayınları, No.21, Afyon, 2004.

ÜLKEN, Hilmi Ziya. **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1969.

Yeni Hayat Ansiklopedisi, C.II, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1982.

Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık, C.I, İstanbul, 1981.

MAKALELER:

ABDÜLKADİROĞLU, Abdülkerim. **“Dini Folklor Veya Dini-Manevi Halk İnançlarıyla İlgili Bir Sınıflandırma Denemesi,”** Türk Folkloru Araştırmaları, 1986/1.

AKKAYA, Yunus. **“Türbe Ziyaretlerinde Hurafeler,”** Diyanet Aylık Dergisi, s.186, Ankara, Haziran 2006.

ALTUNTAŞ, Halil. **“Hurafelerin Dayanılmaz Cazibesi,”** Diyanet Aylık Dergisi, S.186, Ankara, Haziran 2006.

BAYAR, Muharrem. **“Şeyh Seyit Abdülkadir Geylani Sani Tekkesi ve Vakıfları,”** Bolvadin, 2007.

-----, **“Karabağlı Türkmen Aşireti’nin İskânı,”** Ankara, 1996.

-----, **“Bolvadin’de Selçuklu Eserleri,”** 5. Selçuklu Sempozyumu, Antalya, 1998.

-----, **“Bolvadin Karabağlı Türkmenlerinde Taş Kesilme Motifli Efsaneler,”** Hatay, 1996.

-----, **“Sultan Nevruz,”** Bolvadin, 2005.

KARAMAN, Fikret. **“Modern Hayat ve Hurafeler,”** Diyanet Aylık Dergisi, S.186, Ankara, Haziran 2006.

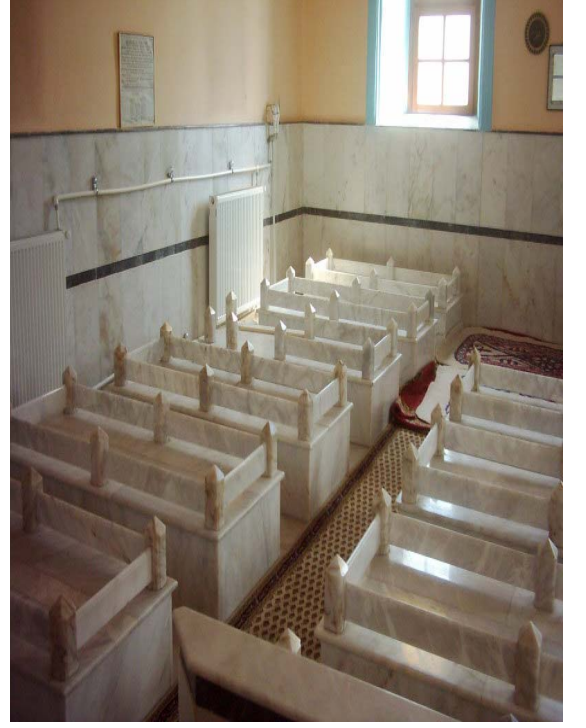
RESİMLER

Şekil. 1
Abdülkadir Geylânî Sâni Türbesi

Şekil.2
Türbe Karşısındaki Çeşme

Şekil. 3
Türbe İçindeki Sandukalar

Şekil. 5
Abdülvahap Gazi Türbesi

Şekil. 6
Abdülvahap Gazi Türbesi'nin
Mezar Taşı

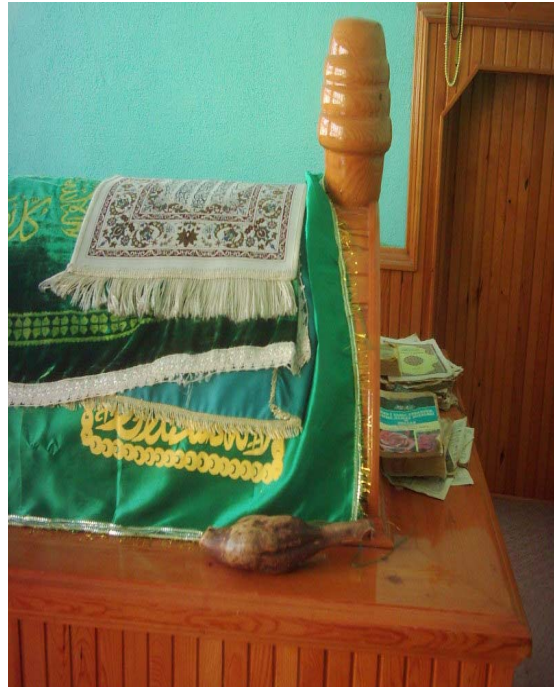
Şekil. 7
Abdülvahap Gazi Türbesi'nin
Karşısındaki Kuyu

Şekil. 8
Seyyid Ahmet Halil Paşa Türbesi

Şekil. 9
Seyyid Ahmet Halil Paşa Türbesi'nin
içi

Şekil. 10
Türbede Çocukların Sıvazlandığı
Tokmak

Şekil. 11
Sultan Carullah Türbesi

Şekil.12
Sultan Carullah Türbesi'ndeki
Sandukalar

Şekil. 13
Sultan Carullah Türbesi'nin Kapısı

Şekil. 14
Ahi Evran Mehmet Efendi Türbesi (Üstü Açık)

Şekil. 15
Ahi Evran Mehmet Efendi Türbesi'nin İçi

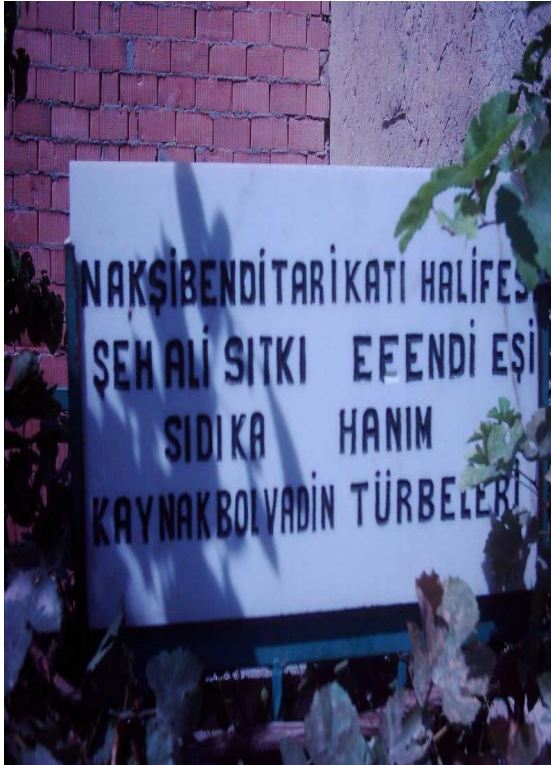
Şekil.16
Şeyh Melik Türbesi

Şekil.17
Şeyh Melik Türbesi'nin İçi

Şekil. 18
Ali Sıtkı Efendi Türbesi

Şekil. 19
Ali Sıtkı Efendi'nin Hanımı Sıdıka
Hanım'ın Türbesi

Şekil. 20
Ali Sıtkı Efendi'nin Mezarı
Başucundaki Ayva Ağacına
Bağlanmış Yazma

Şekil. 21
Postal Zade Şeyh Hacı İbrahim Efendi Türbesi'nin Tabelası

Şekil. 22
Postal Zade Şeyh Hacı İbrahim Efendi Türbesi'nin İçi

Şekil. 23
Cafer Dede Türbesi

Şekil. 24
Cafer Dede Türbesi' nin İçi

Şekil. 25
Sarı Baltalı Seyyid Osman Dede (Siğil Tekkesi)

Şekil. 26
Müslüman Ana Mezarı ve Başındaki Sütun

Şekil. 27
Sütun Üzerinde Bulunan Para Kovukları

Şekil. 28
Kızlar Evcığı (Kırk Kızlar)

Şekil. 29
Kaya Mezarı İçindeki Çocuk Çamaşırı